

HET LAND VAN NEVELE

40 JAAR LAND VAN NEVELE

DECEMBER
2010

JAARGANG
XLI

AFLEVERING
4

Verantwoordelijke uitgever: J. LUYSSAERT, Veldestraat 26, 9850 Merendree
P005093

INHOUD

R. Van den Abeele	
Bijdrage tot de geschiedenis der landelijke heerlijkheden. Over het ontstaan en de territoriale constructie van de heerlijkheid Nevele	3
A.M. Musschoot	
Monika van Paemel en Erwin Mortier: Buysse's literaire erfgenamen	77
A. Bollaert	
"Ylonka" in het werk van Monika van Paemel	85
J. Luysaert	
Erwin Mortier "Godenslaap" en "Marcel"	91
J. Luysaert	
Boekbespreking: Geschiedenis van Lovendegem	95
Verslag	100

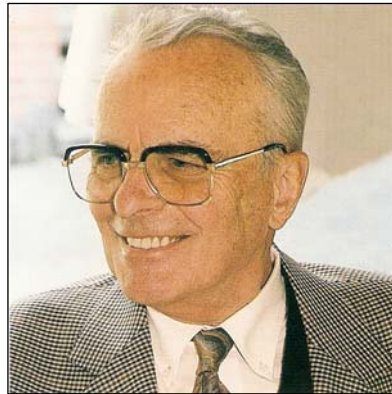
**BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS
DER LANDELIJKE HEERLIJKHEDEN.
OVER HET ONTSTAAN EN DE TERRITORIALE CONSTRUCTIE
VAN DE HEERLIJKHEID NEVELE**

WOORD VOORAF

Het huis van mijn grootouders in Sint-Martens-Latem draagt de naam 'Het Nevels Leen'. Lang heb ik als kind gedacht dat deze naamgeving een eerbetoon was aan mezelf als hun kleindochter - ik heet Leen, woonde in Nevele, en waande me toen nog het centrum van ieders wereld.....

In zijn licentiaatsverhandeling in 1941 bestudeerde Raf Van den Abeele (1919-2008) - Opa - de Heerlijkheid en het Land van Nevele. Hoe hij bij dit onderwerp terecht kwam, kan ik hem helaas niet meer vragen. Maar het moet voor hem wel belangrijk zijn geweest, gezien hij toch een goede tien jaar later zijn woning ernaar noemde. Het 'Nevels Leen' werd de plaats waar een warm familieleven met Dientje, vijf kinderen en elf kleinkinderen een onderkomen vond, en waar de deur steeds open stond voor wie raad en kennis zocht. Kunst, geschiedenis en politiek waren er alom tegenwoordig. Verleden en heden waren voor Opa nauw met elkaar verweven: interesse voor de geschiedenis en cultuur van Vlaanderen vloeiden natuurlijk over in een engagement voor de ontwikkeling en ontvoogding van zijn inwoners.

Raf Van den Abeele was politicus, historicus en heemkundige, kunstkenner en kunstminnaar, sociaal bewogen werkgever, drijvende kracht in het Verbond van Heemkunde, steun en raadsman van talloze Vlaamse en culturele initiatieven... en tegelijk ook een lieve en attente grootvader.

In dat rijkge vulde leven schreef hij een 250-tal publicaties, de meerderheid hiervan over geschiedenis, heemkunde en over schilderkunst. Deze 'schrij-

versloopbaan' werd ingeleid met de nu heruitgegeven historische studie over de Heerlijkheid Nevele (1941) en afgesloten met zijn magnum opus over zijn grootvader-schilder Albijn Van den Abeele (1993).

Met de heruitgave van zijn licentiaatthesis uit 1941 brengt het 'Land van Nevele' een mooi eerbetoon aan mijn grootvader Raf Van den Abeele, dat door Oma - Mevrouw Van den Abeele-Welvaert - en door de ganse familie dan ook heel erg wordt gewaardeerd.

Wij zijn bijzonder gelukkig dat dit onderwerp waaraan hij zoveel belang heeft gehecht, door deze heruitgave opnieuw kan worden gelezen, en hopelijk ook verder bestudeerd door de volgende generatie historici.

Leen Meganck
Coördinator Onderzoek Bouwkundig Erfgoed
Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE)

In 1941 legde Raf Van den Abeele aan de Gentse Universiteit zijn verhandeling (toen nog thesis genoemd) over 'De Heerlijkheid en het Land van Nevele' voor en studeerde hiermee af als licentiaat in de geschiedenis. Enkele jaren later publiceerde hij twee delen uit zijn scriptie in Bijdragen tot de geschiedenis der stad Deinze en van het Land aan Schelde en Leie (K.O.K.): 'De 'Vrijheid van Nevele', in jg. 16 (1949), p. 147-166 en 'Over de Heerlijkheid en het Land van Nevele', in jg. 18 (1951), p.93-117.

Toen in 1969 gesprekken werden gevoerd om de heemkundige kring Het Land van Nevele op te richten, bakende Raf Van den Abeele, de enige kenner van de geschiedenis van het Land van Nevele, het werkgebied van de nieuwe kring af. Tientallen jaren later zijn we op het spoor gekomen van de originele uitgave van zijn thesis, waarvan zelfs bij de familie geen exemplaar meer voorhanden was.

Bij wijze van hulde aan Raf van den Abeele drukken wij bij de veertigste verjaardag van onze heemkundige kring zijn studie hier integraal af. We hebben enkel de spelling aan de huidige regels aangepast en tikfouten verbeterd.

J.L.

TER INLEIDING

De geschiedenis en de instellingen van Vlaanderen zijn reeds door velen uitvoerig en grondig bestudeerd geworden; aan de territoriale samenstelling van dit graafschap werd ook reeds veel aandacht besteed. Over de geschiedenis van de kasselrijen en van de heerlijkheden en vooral over hun samenstelling, van zo groot belang nochtans voor het beter begrijpen van de inwendige constructie van het graafschap, werd omzeggens nog door niemand gehandeld.

Broksgewijze vindt men hier en daar wel een en ander in, door liefhebbers vervaardigde dorpsgeschiedenissen, en ook werd er wel iets gedaan om de rechtskundige zijde ervan te belichten, doch, terwijl de gegevens in het eerste geval veelal onnauwkeurig zijn en weinig kritisch behandeld, terwijl er te veel aandacht werd besteed aan bijkomstige feitjes en nooit gezocht wordt naar de verste geschiedenis en de diepste waarom wordt er in het tweede geval maar een aspect belicht - een zeer belangrijk weliswaar - en maken de schrijvers en uitgevers zich dikwijls los van het historische tijdverloop zodat veelal de schijn gegeven wordt, dat de instellingen immer onveranderd zijn gebleven en geen evolutie kenden. Het komt er in de eerste plaats op aan, grondig te werk te gaan opdat we toch eenmaal een duidelijke kijk zouden krijgen op het wezen, op het leven van de heerlijkheden, die gedurende eeuwen het kader vormden, waarin geheel ons landelijk leven zich schikte. We moeten ertoe komen nauwkeurig vast te stellen, hoe en wanneer de heerlijkheden in onze gewesten zijn ontstaan. Dat zal echter niet mogelijk zijn, vooraleer er een aantal heerlijkheden zullen bestudeerd worden zijn, alle aspecten belicht, alle feiten van belang opgezocht. Dan zal men kunnen vergelijken en door inductie een beeld ophangen, dat van het grootste belang zal zijn voor de kennis van de middeleeuwse instellingen. Eenmaal dat beeld gekregen, ligt het veld effen voor de historici en zal men het door scherpere kritiek, door materiaalvergelijking immer duidelijker weten te maken en onaanvechtbaarder.

Het is met deze gedachte voor ogen, dat dit proefstuk werd aangevat: bouwstenen aanbrengen.

Veel bibliografisch materiaal, dat rechtstreeks dit aspect van de geschiedenis behandelt, bestaat er niet; voor Frankrijk is er reeds één en ander gedaan, maar bij ons nog uiterst weinig.

Wij moeten speciaal wijzen op het belangrijk hulpmateriaal, bezorgd door Bertin in zijn bronnenuitgaven betreffende Oudburg en de ingesloten heerlijkheden. De geschiedenis van onze territoriale heerlijkheden moet men echter hoofdzakelijk gaan zoeken in de archiefbronnen (op enkele uitzonderingen na onuitgegeven); daarin putten mag niet het werk blijven van enkele alleenstaanden, het dient georganiseerd te worden, opzoekingen door groepen studenten en belangstellenden onder bevoegde leiding, zullen alleen in staat zijn enorme massa's documenten na te zien, te schiften, er het belangrijkste uit te halen, de oudste en merkwaardigste stukken te publiceren. Eerst wanneer dat gebeurd is, zullen wij een belangrijk aspect van onze geschiedenis in het volle daglicht kunnen brengen, niet het officiële van de grafelijke staatkundige organisatie maar geschiedenis, aan het leven getoetst, voor de tijdgenoten de belangrijkste, omdat ze dagelijks werd aangevoeld en meegeleefd.

Dit proefschrift is een poging voor de heerlijkheid Nevele, de voornaamste wereldlijke heerlijkheid en de meest uitgestrekte van de Oudburg van Gent. Dat ze tot een zeker resultaat mocht leiden, dank ik aan mijn professoren in de geschiedenis, die met zoveel toewijding de historische vorming hunner studenten ter harte nemen. Heel in 't bijzonder gaat mijn dank naar Prof. Dr. H. Van Werveke onder wiens leiding dit proefschrift werd voorbereid en opgesteld; tevens wil ik niet nalaten de heren archivariissen en de bediende van het Gentse Rijksarchief, en al diegenen, die mij in de onderscheiden dorpen, bij het zoeken naar documenten, hebben geholpen te danken voor hun bereidwilligheid.

EERSTE HOOFDSTUK DE VORMING VAN DE HEERLIJKHEID NEVELE

Het is niet aan de hand van talrijke documenten, dat wij deze vormingsperiode (die afgesloten wordt op het einde der XIIIde eeuw) zullen bestuderen. De voorhanden zijnde documenten laten niet toe deze vorming in haar geheel na te gaan, ze kunnen slechts dienen als nuttige rotsstenen, als belichtingsmateriaal voor zekere aspecten der vroegste geschiedenis.

Om de vorming te begrijpen is het noodzakelijk dat wij de ontwikkeling nagaan van de kasselrijen te dien tijde, in 't bijzonder de evolutie van de ambten van burggraaf en baljuw, en dit vooral voor de kasselrij Gent, die met deze van Kortrijk het kader vormt, waarin de Nevelse machthebbers gezag en prestatie weten te verwerven, te handhaven en te vermeerderen, het kader eveneens, binnen hetwelk hun voornaamste bezittingen zijn gelegen.

I. Over het ontstaan van de heerlijkheden in het algemeen

Bij het behandelen van de geschiedenis van een heerlijkheid, gaat onze interesse in de eerste plaats naar het ontstaan ervan: welke de factoren zijn, die een territoriaal gesproken, dikwijls onaaneengesloten grondgebied hebben verenigd? Hoe was de toestand voorheen? Hoe en wanneer ontstond de eenheid? Al die vragen zijn zeer moeilijk om beantwoorden, de theorieën hieromtrent zijn nog betrekkelijk vaag en vragen om getoetst te worden aan de realiteit.

Het ontstaan van een heerlijkheid kan men moeilijk gaan zoeken in de domaniale inrichtingen, voor wat het heerlijk gezag betreft zoals het zich in de feodaliteit voordoet, want hoe groot ook het domein van de domaniale heer zijn mocht, er was geen kwestie van dat hij door zijn grondbezit enige staatsbevoegdheid bezat; zijn *homines* waren hem herendiensten en prestaties verschuldigd, maar de hoge rechtsspraak, de belastingen, al wat iets met staatsgezag te maken had, werd buiten hem geregeld, zijn bevoegdheid was domaniaal, hij regelde de karweien en had de lagere rechtsspraak en meerdere andere attributies, uit het grondbezit voortspuitende.

In de XIIde en XIIIde eeuw, staan wij voor het feit dat er heerlijkheden bestaan, met aan het hoofd mannen, die meer zijn dan domaniale heren, die reeds een hele reeks staatsbevoegdheden uitoefenen, terwijl zij noch hertog, noch graaf, noch burggraaf zijn. Vanwaar komt die macht? Deze vraag werd door vooraanstaande historici op twee manieren beantwoord. De eerste groep (domaniale school) verdedigt de opvatting, dat de macht van de heren der heerlijkheden zou ontstaan zijn uit de macht, die zij als domaniale heren bezaten, in casu vooral uit de lagere rechtsmacht, die ze als private heer en grootgrondeigenaar uitoefenden. Een tweede groep is van mening toegedaan dat de heerlijkheden feitelijk scheppingen zijn; hier is er dus van geen logische ontwikkeling spraak, de macht is verworven door aanmatiging en er werd gebruik gemaakt van gunstige omstandigheden; bij kerkelijke heerlijkheden moet men deze omstandigheden dikwijls zoeken in het immuniteitsvoorrecht en in schenkingen, bij wereldlijke is het meestal een sterke persoonlijkheid, een machtige familie die, steunend op eigen kracht, op natuurlijke versterkingen in of rond hun domeinen, de grenzen van die domeinen verbreden en aldus heer worden, voor de bevolking machtdrager bij uitstek, tot wie deze zich richt bij dreigend gevaar; rechterlijk, militair, financieel, volledig als heer, met al de bevoegdheden die deze term veronderstelt (zou men voor sommige domeinen de oorsprong niet kunnen zoeken in de omschrijvingen, die onder het gezag stonden van de *centenarius* of *honno*?).

Hoogstwaarschijnlijk zal de heerlijke macht niet een uitvloeisel zijn geweest van de domaniale macht, maar toch zullen het domaniale heren geweest zijn, die steunend op hun domein (dat ze mogelijk reeds uitgebreid hadden) voor zichzelf een nieuwe machtsconstellatie schiepen.

Een duidelijk antwoord op de vraag naar het ontstaan, zal echter slechts te geven zijn, zodra men veel materiaal ter beschikking heeft voortkomende uit de studie van de onderscheiden heerlijkheden.

II. Burggraven en baljuws. De Gentse Kasselrij en de Oudburg

1. Evolutie van de macht der burggraven.

De Gentse Kasselrij (deze kasselrij werd ook soms "oud kasselrij van Gent" genoemd in tegenstelling met de Oudburg; zie Ganshof F.L., *Recherche tribunaux*, kaart) omvatte een gebied, gelijk aan dat van de Oudburg, de Vier Ambachten en het Waasland. De Gentse burggraven voerden het gezag over dit merkwaardig deel van Vlaanderen, waarvan het centrum het Gentse *castrum* was (ook *urbs comitis* genoemd, in tegenstelling met de *portus* begrensd door de Lieve (sinds 1251), de gracht der zeven bruggen (of Plotersgracht) en de Leie (de Lieve mondt er in uit, achter de St.-Pharaildeplaats); zie Van Werveke, *Kritische studie*, studie VI, blz. 67-76 en de kaart bij Des Marez, *Etude sur la propriété foncière*).

Dit *castrum* zal in tegenstelling met het nieuwe *portus* "vetus" worden genoemd; vandaar de benaming *vetus burgus* of Oudburg. (Dit stadsdeel ligt buiten de stedelijke jurisdictie, zie Van Werveke, *Kritische studie*) dat deel nu van de kasselrij Gent, dat na de onttakeling van de burggrafelijke macht (hierover verder) rechtstreeks zal blijven afhangen van het kasteel en als centrum de wijk *vetus burgus* zal behouden, draagt heel de geschiedenis door, dezelfde naam als dit centrum: *vetus burgus*, Oudburg, Vieuxbourg.

Het gezag van de burggraven is ontstaan ten tijde van de invallen van de Noormannen en was aanvankelijk hoofdzakelijk van militaire aard; de burggraven waren de meesters over een versterkt kasteel (*castellum burgus*) en een *castrum*, ze waren tevens de aanvoerders van een gedeelte van de grafelijke troepen (De Gentse burggraaf gaat de moordenaars van Karel de Goede in Brugge belegeren; Galbert zegt erbij "Utpote viri gloriosi in certamine et pugnare habentes scientiam demoliendi obsessos", blz. 191 in de uitgave Pirenne, 1891) en verdedigers van het grondgebied en van de bevolking uit de omgeving. Weldra echter - en dit is in de geschiedenis een steeds weerkomend verschijnsel - krijgen ze gebruik makend van hun hoger genoemde bevoegdheden andere staatsmachten en worden op elk gebied meester van de omliggende streek. Ze zijn de publieke ambtenaren bij uitstek geworden in het kader van het graafschap - die theoretisch althans - de graaf in hun ambtsgebied vervangen. In het begin innen

zij het balfaard¹ (Verlinden Ch., *Le Balfart*) ze worden de handhavers van het recht; krijgen politiebevoegdheid, zijn maner, voorzitter en uitvoerder van het vonnis bij de burggrafelijke rechtbank (die haar bezittingen houdt voor het *castellum*, zie Ganshof F.L., *Recherches*, 30-32, over het burggrafelijk leenhof). Onvermijdelijk geraakte deze instelling volledig in het feodale kader; de burggraven krijgen uitgestrekte eigendommen, ontvangen veel cijzen, hun ambt wordt erfelijk en, terwijl ze niet worden vergoed, komen ze in zulke mate zelfstandig te staan tegenover de graaf, dat ze voor hem een zeer groot gevaar geworden zijn, waartegen hij reageren moet, en waartegen hij, gebruik makend van een slim berekende diplomatie, reageren zal. Deze reactie neemt een aanvang met de Elzassers in de tweede helft van de XIde eeuw en zal zich voltrekken in de loop van de XIIIde eeuw. De graven gaan tactisch te werk, het ambt schaffen ze niet af, maar het verliest zijn inhoud; de titel blijft, ja wordt in Gent zelfs vervangen door deze van *vice-comte* (zie Blommaert, *Les châtelains*, 241; Haventih, *Recherches*, Heusden 21, 64) en passim van grotere betekenis dan deze van burggraaf.

2. Gevolgen van de opkomst der baljuws

Zo'n baljuw (het voornaamste werk over de grafelijke baljuws is dat van Nowé, *Les Baillis*; op blz. 54 noemt hij de eerste Gentse baljuw Gereard Blunde, 1169-70) komt in de plaats van burggraven, om in hetzelfde ambtsgebied de graaf te vertegenwoordigen. De burggraven kon men maar bezwaarlijk meer "vertegenwoordigers van de graaf" noemen, de baljuws echter waren trouwe, aan de graaf verknochte, dienaren (ontstaan uit de private grafelijke ambtenaren, de *notarii*, zie Nowé, *Les Baillis*, 33) die door de graaf vergoed werden, aan- en afgesteld. Ze hebben in Vlaanderen van in den beginne een vast ressort; het zijn hier geen speciale reizende gezanten, zoals dat in Frankrijk, in het begin der XIIIe eeuw nog het geval was (Vollet, *Histoire des institutions*, 111-257).

Wij zien dus dat de graven tegen de ongehoorde machttuitbreiding van de burggraven te keer gingen, wel wetende dat ze hierdoor hun eigen gezag vrijwaarden en verstevigden, maar van de andere kant is het ook niet te verwonderen dat de grote heren uit de kasselrijen de gelegenheid niet laten voorbijgaan om de ondergang van het burggrafelijk gezag te helpen

---

¹ Balfaert: 'herendienst, belasting waarmee herendienst is afgekocht'.

bespoedigen. In de hoop een gedeelte der macht ervan te zullen erven (bij Blommaert, *Les Châtelains*, 58, staat dit zeer goed uiteengezet), zij trachten ervan te profiteren om zichzelf meer en meer zelfstandig te maken. De graven zelf verlenen hun steun aan die heren - trouwe en machtige vazallen zijn van grote waarde - door aan sommigen, in hoofdzaak aan de met hun huis verwante, tolleren en andere voordelen te schenken, die eertijds aan de burggraaf toebehoorden (Blommaert, *Les châtelains*, 65).

De burggraven voelen op het einde van de XIIde eeuw en vooral vanaf het tweede vierde van de XIIIde eeuw, goed aan, dat hun jaren geteld zijn (ook de opkomende stadsmacht helpt aan hun ondergang mede); ze grijpen dan naar een bij de hand liggende redplank: hun eigen gronden nemen ze steviger in bezit, ze trachten deze nog uit te breiden, om aldus sterke feodale grondbezitters te worden. Van staatsambtenaren, van feodale groten met staatsbevoegdheden bekleed, worden ze grootgrondbezitters, die nog immer blijven pronken met hun vroegere titels, nu echter loutere eretitels geworden.

Het is dus duidelijk dat het baljuwschap niet de logische ontwikkeling vormt van het burggrafelijk gezag. Het is er niet uit ontstaan. De baljuws zijn integendeel door de graaf geschapen tegen de wil van de burggraven in, omdat hij de quasi-zelfstandige burggraven niet langer dulden kon (dit mag niet uitgelegd worden als een reactie tegen de feodaliteit). Het is een reactie tegen de vazallen, die hun suzerain slechts dienen als het met hun eigen voordelen strookt en er in veel gevallen radicaal tegen staan (zie Havenith, *Recherches*; Heusden, blz. 146 e.v. waar hij handelt over de strijd van de burggraven van Gent en Brugge tegen graaf Ferrant). Het grote verschil tussen de baljuw en de burggraven ligt in het feit, dat deze laatste zoveel namen van het grafelijk gezag, als het hun mogelijk was, en er zich dierven tegen stellen, als ze zich sterk genoeg waanden en dit opportuun achtten, terwijl de baljuws - zoals de *notarii* - trouwe dienaren waren, die hun best deden om het grafelijk gezag in ere te houden en het te versterken.

De aanstelling van baljuw, verandert echter niets aan de uitgestrektheid van de omschrijvingen, en de vertegenwoordigers van de hele kasselrij blijven naar de hoofdplaats komen, er is verschil: de baljuw neemt de bevoegdheden van de burggraaf over, hij is nu maner, voorzitter en uitvoerder bij de rechtshandelingen; uiterlijk weliswaar een klein verschil, in feite

een gehele ommekeer (Nowé, *Les Baillis*, 60-61; Ganshof, *Recherches tribunaux*, 65-67).

3. Ontwikkeling der baljuwschappen en het transport

In de loop van de XIIIde eeuw zien we nieuwe baljuwschappen ontstaan; sommige gebieden waren te groot om door één enkel baljuw beheerd te worden, er komen onderbaljuws, die een gedeelte van het grootbaljuwschap (kasselrij) onder hun bevoegdheid krijgen.

In de XIIIde eeuw zien wij de baljuws van de Oudburg, van Waas en van de Vier Ambachten nog hun rekeningen aan deze van de Gentse baljuw hechten, om ze gezamenlijk in te leveren, maar weldra komen ze volledig zelfstandig te staan (Blommaert, *Les châtelains*, 68. Dit was daarom in andere kasselrijen niet zo: in de kasselrij Veurne b.v. heeft men onderverdelingen met een baljuw aan het hoofd, maar deze bleven stevig gebonden aan het grootbaljuw) en de Vier Ambachten, het Waasland en de Oudburg, gaan, evenals de bloeiende Gentse stede, hun zelfstandige ontwikkeling tegemoet (de keure van Waas dagtekent van 1241, deze van de Vier ambachten van 1242). Reeds in 1218 hadden de Vier Ambachten hun eigen rechterlijke organisatie (Serrure, *Cartulaire de Saint Bavon*, blz. 102; Ganshof, *Recherches-tribunaux*). Het is niet uit te maken of de drie eerstgenoemde omschrijvingen het lang zouden uitgehouden hebben, of de macht der feodale heren hun gezag niet zou overvleugeld hebben, was hun innerlijke eenheid niet bevestigd en versterkt geworden, door het invoeren van het transport van Vlaanderen in het begin der XIVde eeuw (oorsprong te danken aan zekere bepalingen tussen Frankrijk en Vlaanderen, overeengekomen na het verdrag van Athis-sur-Orge (1305), zie Poulet Edm., *Hist. Pol. nat.*, 11, par. 249).

De zojuist genoemde onderverdelingen zijn het, die erkend worden als eenheden, als het lichaam dat verantwoordelijk wordt gesteld voor de repartitie van het, aan het ressort aangewezen, gedrag onder "insetenen" (de Vier Ambachten worden getaxeerd voor 246 lb. - hetzij 31 b l s. 6 den. op 100 lb. van het totaal; het Land van Waas: 319 lb 9; Gent 1108 lb-13/17 en de Oudbrug: 211 lb 2/12/9 - dit in het transport van de XIVde eeuw) en eveneens zorgen zij voor de inning ervan. Men heeft zelfs wel eens in het invoeren van het transport de oorsprong willen zien van de Oudburg en van de kasselrijen in het algemeen, zoals blijkt uit een handschrift uit de

tweede helft der XVI eeuw: "Ghemeret dat deselve casselryn in effecte maar eerst opghestelende ghereguleert en syn geweest ten tide van het formeren van den transport van Vlaanderen ten jaere 1406 (sic) Twelck ook allenelick gheschied is ter saecke vande publiqie pennynghen ende lasten...". Dat de financiële band de meest hechte is, blijkt meermalen uit brieven en rapporten van lokale heren en schepenbanken (de schepenbank van Vinderhoute-Merendree antwoordt in 1672 aan het college van den Oudenburg, dat zij van Dendermonde afhingen en enkel de Oudenburg erkenden voor verdeling van lasten, zie Berten, *Cout. Vieuw-bourg*, 34-35, deel 1). Het is een vaststaand feit dat het ontstaan van het transport van zeer grote invloed is geweest op het duurzaam maken van het bestaan van de kasselrijen, en ik meen te mogen veronderstellen dat ze het, zonder het transport bezwaarlijk zouden hebben kunnen uithouden tot het einde van het Oud Regime.

III. De heerlijkheid Nevele voor 1300

Nu komt het er op aan, datgene wat wij schreven over het ontstaan der heerlijkheden in 't algemeen en hetgeen wij over de geschiedenis van de Gentse kasselrij en van den Oudburg wisten uiteen te zetten, te toetsen aan de toestanden, die zich in de heerlijkheid Nevele voordeden of beter gezegd, nu moeten wij ons afvragen wat er in Nevele gebeurt, terwijl de hoger geschetste evolutie zich voltrekt. Hoe staat het met de vorming van deze landelijke heerlijkheid?

Door de schaarste aan documenten, die ons positieve inlichtingen zouden moeten verschaffen over de eerste eeuwen van het bestaan dezer heerlijkheid, zijn wij verplicht, voor een groot deel althans, hypothetisch te werk te gaan; het komt er op aan de hypothesen zoveel mogelijk te doen kloppen, met de algemene gebeurtenissen in het kader van de kasselrijen en met de enkele documenten die wij bezitten. De oudste documenten die ons op het bestaan van Nevele wijzen, zijn van kerkelijke aard. Het oudste dagtekent van onder de regering van Boudewijn IV voor 1031 (*Historiae Tornacensis* M.G.H.SS XIV - 338-337); verder bezitten wij er nog een uit 1084, dat van zeer groot belang is (De Smet, *Corpus chron.*, 1, 703). De eerste oorkonde van een heer uit Nevele uitgaande, dagtekent van 1222; een tweede van rond 1230 (RAG Leenhof van Nevele supplementaire doos,

sub, anno). Het eerste charter, dat van een georganiseerde leeninrichting uitgaat, dateert van Louwmaand 1284 (RAG Leenhof van Nevele, 2360).

Reeds onmiddellijk meen ik voor het ontstaan dezer heerlijkheid als thesis te mogen voorop stellen **dat ze ontstaan is uit de villa Nevele waarvan de terra indomincata samen met de terra communis ongeveer dezelfde uitgestrektheid zal hebben gehad als de latere "Vrijheid van Nevele"**, kern van de wassende heerlijkheid (hierover wordt breedvoerig gehandeld in het tweede hoofdstuk).

Uit twee korte studies, de eerste van de hand van H. Pirenne (*Liberté et propriété en Flandre du VII et XI s.*) voor het Leie- en Scheldedal en een tweede van H. Van Werveke (*Grandes propriétaires en Flandre au VII et XIII*) voor Frans-Vlaanderen, blijkt dat, in tegenstelling met de opvattingen van L. Vander Kindere (*Liberté et propriété en Flandre du X au XII siècle*). Hij verdedigt het bestaan van vrij, klein grondbezit, steunend op het *Liber traditionum*. In het geciteerde werkje van H. Pirenne worden deze opvattingen weerlegd aan de hand van hetzelfde *Liber*: het grootgrondbezit was de algemeen voorkomend eigendomsvorm in Vlaanderen van VIIde tot de XIde eeuw. Deze gezaghebbende historici bewijzen aan de hand van een uitgebreid bronnenmateriaal (voortkomend uit abdijen) dat er ten allen kante bezitters van *villae* waren, die hun gezag wisten uit te breiden over de omgeving en aldus het kleingrondbezit uitschakelden.

Wij mogen ook voor de Nevelse omgeving aannemen, dat het grootgrondbezit daar de gevestigde eigendomsvorm was; wij merken niet dat St.-Pieters of St.-Baafs (waarvan wij toch bronnen bezitten) in het grondgebied van deze heerlijkheid bezittingen hadden, en op het einde van de XIIIde eeuw treffen we de Nevelse heerlijkheid aan, als een aaneengesloten blok, iets zeldzaams in het middeleeuwse Vlaanderen.

De grootgrondbezitter kan hier niemand anders geweest zijn dan diegene die het op het einde der XIIIde eeuw was, de gezaghebber, die wij van af 1072 aantreffen als medeondertekenaar van talrijke belangrijke oorkonden: de heer van Nevele. In 1072 ondertekent Walter van Nevele, naast Folkard, burggraaf van Gent, een oorkonde van Robrecht I (Vercauteren, *Actes*, blz. 4), in 1120 wordt door een Walter van Nevele een oorkonde van Karel de Goede meeondertekend, in 1124 eveneens. In de XIde eeuw worden de vermeldingen immer talrijker.

Als bezitter van de *villa*, waarvan wij nog een vermelding aantreffen uit 1084 (De Smet, *Corpus...* 1, 703 "in villa Hostonis, Nivelle dicta") bewoonde hij het kasteel, dat door zijn natuurlijke omgeving als te midden van een soort *castrum* was gebouwd (hierover in het tweede hoofdstuk); steunend op deze sterkte heeft hij zijn gezag uitgebreid over de omliggende streken; waarschijnlijk zal deze heer ook andere *villae* onder zijn bezit hebben gekregen om op die manier de grootgrondeigenaar bij uitstek te worden van het gebied.

Deze machtsuitbreiding heeft voor het begin van de feodaliteit reeds een aanvang genomen, want het zou wel een zeer groot toeval moeten zijn dat juist in die dorpen geen schenkingen aan abdijen werden gedaan en in een zo compacte eenheid zoals deze van het Land van Nevele, meen ik wel iets voorfeodaals te kunnen zien. In hoeverre deze eenmaking van terrein was verwezenlijkt toen het feodaal regiem zijn intrede deed, kan niet worden uitgemaakt; de feodaliteit heeft in Nevele deze gang van zaken niet gestoord maar zelfs begunstigd. Nevele heeft kunnen weerstaan aan deze zo algemeen voorkomende verbrokkeling van het grootgrondbezit tussen de XIde en XIVde eeuw; ook hier zal men vele ingesloten bezittingen aantreffen van andere heren, maar toch blijft deze heerlijkheid een uitzonderlijk aaneengesloten gronduitgestrektheid rond het heerlijk centrum.

Uit het voorafgaande blijkt dus, dat wij ons, voor wat het ontstaan van deze heerlijkheid betreft, voor een gedeelte aansluiten bij de domaniale school; de territoriale uitbreiding door de domaniale heer verwezenlijkt, maakt de latere machtsuitbreiding op administratief, rechterlijk en financieel gebied mogelijk. Maar dit is niet de kernopvatting van de domaniale school, deze laat de opgesomde machten uit de grondheerlijke macht voortvloeien, en dat is niet juist. Door de feodaliteit is de heerlijkheid een soort staat op zichzelf geworden, waarvan de heer **zichzelf** tot afzijdig machthebber heeft **gepromoveerd**, zijn macht is niet gegroeid uit de macht die hij bezat, de nieuwe macht heeft zij zich **aangematigd**.

St.-Baafs en St.-Pieters hebben in het grondgebied, dat door deze heerlijkheid werd ingenomen geen meldingswaardige bezittingen gehad (een paar kleine enclaves treffen wij later wel aan, als toebehorende aan St.-Baafs, bijv. Kerrebroek en enkele bezittingen in Landegem, zie hierover in het tweede hoofdstuk).

In het *Liber traditionum* ontmoeten wij een schenking van inwoners uit Vosselare (Fursitio)² aan St.-Pieters, in 844 en tevens drie schenkingen van eigendommen in Baarle gelegen (een eerste na 824, een tweede in 1025, een derde in 1178). Hierbij moeten wij echter opmerken dat Vosselare voor 1300 niet tot de heerlijkheid behoorde en dat Baarle nooit tot de heerlijkheid zal behoren, tenzij voor wat het transport aangaat (Baarle bleef het Oud Regime door een bezitting van de St.-Pietersabdij, wier abt heer was van de kerk. De bezittingen van Nevele waren er weinig uitgestrekt).

Door analogie met andere gedeelten van Vlaanderen (grootgrondbezit gangbare eigendomsvorm), door bewijzen ex silentio (andere heren hebben er geen bezittingen) en door een blik op de toestand, zoals deze zich voordoet, op het ogenblik dat wij een klare kijk krijgen op de grondindeling en organisatie van deze heerlijkheid (een sterk aaneengesloten blok) menen wij onze thesis kracht te hebben bijgezet: **Nevele is ontstaan door machtsuitbreiding van de heer van de villa Nevele.**

Dit herengeslacht van Nevele schijnt reeds vroeg een groot aanzien te hebben genoten onder de Vlaamse adellijke families, want in de XIde, XIIde en XIIIde eeuw zien wij leden van dit geslacht een belangrijke rol spelen; herhaaldelijk treffen wij hun namen aan, tussen deze van de meest voor-aanstaanden, ze worden met vertrouwensopdrachten belast (graaf Filips spreekt over diensten, die Gilbert van Nevele, aan zijn vader heeft bewezen (zie Duvillers, *Invent, anal. des arch. des Commanderies belg.*, blz. 174-175). 1295 graaf Gwijde geeft aan Walter, heer van Nevele en aan Chrégien van Snellegem, de opdracht om de grenzen vast te stellen tussen Vlaanderen en Henegouwen en tussen Henegouwen en Namen (Arch. Dép. van Rijsel, zie Invent. Série B 1 2 partie) en op het einde van de XIIde eeuw worden ze nauw verwant met het burggrafelijk huis van Kortrijk door het huwelijk van Beatrix, vrouw van Nevele, met Roger de Jonge van Kortrijk en in den loop van de XIIIde eeuw vinden we herhaaldelijk vermeldingen van heren van Nevele, die terzelfder tijd burggraaf van Kortrijk zijn: 1233 Elisabeth; 1283 Wouter (RAG Nevele, leenhof 2359 en 2360), 1284: Walter (RAG Trésorerie der graven van Vlaanderen, Fonds Saint Genois). In 1284

---

² Zie commentaar onder voetnoot 7.

werden ze aldaar door een baljuw opgevolgd, we zien nochtans dat ze zich daarna nog van de burggrafelijke titulatuur bedienen.

Het feit dat heren van Nevele de waardigheid van burggraaf van Kortrijk hebben bekleed, heeft hoogst waarschijnlijk een grote invloed gehad op de verdere vorming en voltooiing van hun domein (zie over 't Ronsevaalse).

Als we in beschouwing nemen, wat we hoger zegden over de evolutie van de burggraven in de Gentse kasselrij, over het verzwakken van hun macht, over de pogingen die ze ten slotte aanwenden om zich zoveel mogelijk gronden toe te eigenen en over het algemeen ontstaan van de baljuws dan kunnen wij daaruit voor Nevele de twee volgende conclusies afleiden:

- 1° Als grootgrondbezitters in de Gentse kasselrij, zullen deze heren meegeholpen hebben om het gezag van den Gentse burggraaf te verkleinen. De baljuw, die in de plaats van den burggraaf komt, is geen feodale heer, hij is een ambtenaar van de graaf; nu voelen de heren geen macht meer tussen hun macht en de grafelijke.
- 2° Als burggraven van Kortrijk, zodra zij het einde van hun burggrafelijk gezag in het verschiet zien (ze hadden het voorbeeld van Gent voor ogen, waar de evolutie zich reeds vroeger had voltrokken. In Gent reeds begonnen in de XIIIde eeuw en voltrokken rond 1225. In Kortrijk komt de eerste baljuw pas in 1225, hij is tot 1249 tevens baljuw van Oudenaarde; eerst na die datum sterk gevestigd) zorgen zij er voor dat hun eigen bezittingen stevig in hun handen blijven, breiden deze nog uit, om evenals hun Gentse confraters, sterke feodale heren te worden.

Niet enkel in de Oudburg breiden ze hun gezag uit en hun domeinen, ze worden ook meester van uitgestrekte bezittingen in de kasselrij Kortrijk en van het dorp Steenput in het Doornikse (Steenput of Estainpuit in uiterste N.W. hoek van de provincie Henegouwen, arrondissement Doornik, kanton Templeuve) zodat in 1284, het ogenblik dat hun burggraventitel zijn inhoud verliest, hun betekenis als vooraanstaand geslacht niet ten onder gaat; zij en hun erfgenamen blijven een vooraanstaande plaats bekleden in de rij der Vlaamse edelen. Hun sterkte ligt nu weliswaar meer in een zo hoogstaand publiek ambt als dat van burggraaf toch was, maar voor hen en voor hun nageslacht lag die uitgestrekte heerlijkheid, een van de meest uitgestrekte, van de meest aaneengeslotene en van de rijkste van Vlaanderen, wiens heren baanderheren waren (Oudegherst, *Les Chroniques*, 294:

“En Flandre flamengant sous la couronne sont six anciennes bannières à savoir le vicomte de Gand, le seigneur de Nevele...”) verwant met de aanzienlijkste geslachten van de Nederlanden en het Franse Noorden o.m. De Mortaigne, De Montmorency, De Béthune, Egmont, Hoorne. Deze heerlijkheid treedt in de geschiedenis en zal tot met de Franse Revolutie, na vele wisselvalligheden, na vele ups and downs te hebben beleefd, voortbestaan ongeveer onder de vorm, die in XIIIde eeuw werd voltooid.

In de navolgende bladzijden zullen we nu over deze heerlijkheid handelen, over haar uitgestrektheid en haar bestanddelen. De terminus ad quem is het jaar 1592, jaar dat voor deze heerlijkheid een nieuwe periode inleidt. In 1592 wordt ze verkocht.

TWEEDE HOOFDSTUK TERRITORIALE CONSTRUCTIE VAN DE HEERLIJKHEID

I. Algemene uiteenzetting

Bij het behandelen van de uitgestrektheid van de heerlijkheid, zal ik mijn aandacht niet besteden aan sommige bezittingen, die door persoonlijke unie van leden van andere geslachten met bezitters van de heerlijkheid Nevele, tijdelijk in bezit van het geslacht kwamen, of zelfs gedurende een aanzienlijk tijdverloop in hun bezit bleven.

Deze bezittingen behoorden niet tot de eigenlijke heerlijkheid, de studie ervan zou daarbij deze uiteenzetting te ingewikkeld maken en van de schrijver een grondige kennis veronderstellen van de geschiedenis der verwante families en van hun bezittingen.

Ik wil hier handelen over de basis, over datgene waarop de benaming "heerlijkheid Nevele" eeuwenlang steunen zal, de territoriale oppervlakte door die benaming gedekt.

Met de term "Nevele" moet men zeer voorzichtig zijn: telkens als men hem ontmoet, dient men na te gaan in welke betekenis hij wordt gebruikt. Er zijn inderdaad tal van mogelijkheden. Nevele kan betekenen:

1° De "Vrijheid van Nevele". Dit is een welomschreven deel van de huidige gemeente Nevele (hierover verder), wordt ook genoemd "stede van Nevele", "de stede Nevele binnen" en "stede ende Vrihede".

2° De "Prochie van Nevele". Dat gedeelte van de huidige gemeente Nevele dat niet door de Vrijheid wordt ingenomen (zie verder), wordt ook genoemd "Nevele buiten".

3° De oppervlakte van heel de huidige gemeente Nevele. Veelal gebruikt men dan de term "Nevele buiten ende binnen" ofwel "stede ende prochie van Nevele" of eenvoudig "Nevele".

4° Het eigenlijke "Land van Nevele". Dit betekent feitelijk de aaneengesloten gronduitgestrektheid, afhangend van het kasteel van Nevele rond dit

gemeen centrum geschaard (zie verder). Men ontmoet deze term echter in tal van betekenissen gebruikt:

- a) vooreerst voor alles wat onder de heerlijkheid van Nevele ressorteert, hij dekt dan ook de bezittingen buiten de Oudburg als b.v. het "Ronsevaalse" (synoniem van "heerlijkheid Nevele". "Ronsevaalse" en "Steenput" dus uitgesloten).
- b) kan ook dienen voor de aaneengesloten bezittingen, met als kern de "Vrijheid". Dit is de oorspronkelijke en juiste betekenis van de term "land van" een niet verkaveld landschap dus.
- c) eveneens wordt deze term gebruikt om die dorpen aan te duiden waarvan de heer van Nevele, tevens heer is over de parochiekerk.
- d) of voor die dorpen, door de "wet" van Nevele rechterlijk beheerd.
- e) en ten slotte worden dikwijls door de uitdrukking "Land van Nevele" die dorpen bedoeld die voor het transport van Vlaanderen onder Nevele ressorteerden.

5° al de bezittingen, aan de heerlijkheid toebehorend, al de afhankelijkheden van Oudburg, Vier Ambachten, Brugse Vrijheden, Kortrijk, kasselrij Kortrijk en in het Doornikse (dit is dus de volledige heerlijkheid) (zie verder).

Deze zaken goed onderscheiden, is van primair belang; wanneer men de betekenissen zou verwarren, dan wordt de reeds op zich zelf ingewikkelde samenstelling van deze heerlijkheid, een niet te ontwarren wirwar.

II. De Vrijheid van Nevele

1. Oudste bewijzen van bestaan

In het werk van de Ghellinck-Vaernewijck (*Sceaux et Armoiries... de la Flandre ancienne et moderne*, blz. 8) vinden wij de vermelding van enkele gemeenten, die reeds "à une époque aussi reculée" een zegel bezaten. Volgens schrijver was dit iets uitzonderlijks en waren er slechts zeer weinig gemeenten in dat geval, de meeste dorpen gebruikten het zegel van de heer der plaats.

Na hetgeen wij reeds gezegd hebben over de heerlijkheid Nevele en het belang van de heren zijn wij geneigd te denken dat dit ook hier het geval zal zijn.

Mocht dit voor een zeker deel van de heerlijkheid niet het geval zijn, dan zou dit betekenen, dat bedoeld deel een zekere zelfstandigheid heeft verworven, dat het zich omzeggend ontvoogd heeft. Wij moeten nagaan of Nevele een zegel had, of het niet hetzelfde was als dat van de heer, voor welke territoriale oppervlakte het dienst deed en wanneer het in voege kwam.

Schrijver van het geciteerd werk noemt een gemeente die reeds in de XIIIde eeuw een zegel bezat, nl. Aspelare (1296), verder noemt hij vier gemeenten voor de XIVde eeuw: Blankenberge (1330) Aaigem (1348), Erpe (1348) en Nevele (1355); volgen dan nog Mendonk (1438) en Kallo (1366).

Onze opzoekingen hebben ons echter twee oudere zegels leren kennen van de "Villa Nivellensis" en wel het eerste van 20 juni 1316 (dit zegel is betrekkelijk goed bewaard en de letters zijn nog gedeeltelijk zichtbaar). Het is gehecht aan een, door de "schepen van de vrieden van Nevele" bekrachtigde schuldbrief en bevindt zich in het RAG (Leenhof supplementaire doos sub.ann) waardoor wij dus het tweede oudste gekende gemeentezegel van Nevele kunnen toewijzen) en een tweede van 3 april 1341 (N.S.), eveneens goed bewaard.

Dit feit pleit wel voor het reeds vroeg bestaan van een Vrijheid van Nevele, dit zegel immers is niet het zegel van de huidige gemeente Nevele (1385 ha.) wel van de kern ervan, de ongeveer 66 ha grote "stede ende vriede van Nevele binnen" die we heel de middeleeuwen door zullen ontmoeten. We hebben, benevens dit oude zegel, nog andere bewijzen die aantonen dat deze Vrijheid reeds vroeg bestond.

In de hoger vermelde oorkonden van 1316 en 1341 staat het uitdrukkelijk vermeld: "schepenen van der Vrieden van Nevele hebben deze letren ghesegheit..." (1316) en "wi schepenen van de vrieden van... Nevele... eene hofstede... liggende in de vrieden van Nevele... na costume ende usage van der vrieden van Nevele" (1341). Deze vrijheid had in 1341 dus reeds gevestigde "costumen" en "usagen".

We kunnen echter nog hoger opklimmen in de tijd en op onrechtstreekse manier, tot de vaststelling komen, dat de Vrijheid reeds in de XIIIde eeuw moet hebben bestaan. De grootste eigenaardigheden van deze vrijheid is wel gelegen in het feit dat ze, als 't ware van de rest was afgesloten door hekken aan de hoofdwegen, die er heen leidden; deze hekken waren in de XVde eeuw ten getale van vijf.

De hekken zullen er heel zeker niet geweest zijn vóór de Vrijheid bestond, en we zien dat reeds in de Louwmaand 1284 (N.S.) een baljuw van Nevele de naam draagt van Wouter vanden Hecken. Een buitenstaander zal tussen het voorkomen van deze naam in 1284 en het bestaan van de Vrijheid misschien geen verband kunnen vinden. Ik meen echter dat het verband er is en dat het bestaan van die naam, het bestaan van de Vrijheid impliceert. En dit om twee redenen:

1° al de medeondertekenaars in deze en uit die tijd stammende oorkonden, dragen nog de naam die heel dicht bij hun oorsprong staat, waarvan wij de oorsprong kunnen aanwijzen. Dit zal ik voor een paar oorkonden aantonen en eerst en vooral dan voor deze, waarin de naam Wouter vanden Hecke voorkomt. De tekst luidt als volgt: "bi maninghen van minen bailli Wouter van den Hecke, Gosin Vander Pouken, Soikin van Hamme, Bernard vander Woestine, Henneman van Meyghem, Soikin van Hansbeke, Gosin vander Aken". Hier staan al de, in deze oorkonde voorkomende familienamen en niet één is er, die niet kan verklaard worden binnen de grenzen van de Nevelse omgeving: Vander Pouken (dorp Poeke of Poekebeek), vander Woestine (heerlijkheid met zetel te Aalter (heerlijkheid van Woestine bestrekt in volgende dorpen: Aalter, Knesselare, Ruiselede, Tielt, Ursel, Zomergem; Bellem, Lotenhulle, Waarschoot, St.-Joris enz.), van Hamme (Hamme is een wijk van Hansbeke), van Meigem (Meigem ligt in het Land van Nevele), van Hansbeke (grenst aan Nevele) en van de Eken (misschien van het dorp Eke, ofwel komt het van eik of, wat meer waarschijnlijk is van "'t goet ter Eeke" in de "Prochie van Nevele" (vermeld als 28^e leen in de "Prochie van Nevele").

Laat ons een oorkonde van 28 november 1376 nemen (betreffende de tol van Ayshoven) daarin vinden wij de namen van de baljuw Lodewijk van den Ridshavere ('t goed te Rietsgaver, vermeld als 25^e leen in de "Prochie van Nevele"), Jan van den Briele (het leen ten Briele, vermeld als 1^e leen in de

"Prochie van Nevele"), Jan van der Duust (het leen ter Duust, vermeld als 3^e leen in Vosselare).

Het is dus zonneklaar, dat al deze vooraanstaande inwoners der heerlijkheid, hun naam te danken hebben aan een plaats of een hofstede uit de omgeving; voor de naam vander Hecke mogen wij reeds de vraag alvast stellen of dit ook hier niet het geval zijn zou.

2° Op deze vraag kunnen wij bevestigend antwoorden. Er bestaat een hofstede die de naam draagt "ten Hecke". Deze vinden wij vermeld in de reeds hoger geciteerde oorkonde van 3 April 1341: "eene hofstede die men heet ten Hecke, liggende in de vrieden van Nevele" en wat meer is, in een bescheid uit de XVde eeuw staat uitdrukkelijk vermeld dat het "goed ten Hecke" zich bevindt aan het hek van Meulestrate: "eerst an het hecken ter Meulenstrate 't goet ten Hecke".

Het is dus zeer goed mogelijk dat deze Wouter het Goed ten Hecke bewoonde of er althans zijn naam aan verschuldigd was. Deze Wouter vanden Hecke wordt in 1284 vermeld, toen droeg hij de naam der hoeve (mogelijks droeg zijn vader reeds deze naam), dit kan ons reeds een heel eind voor 1284 plaatsen en deze hoeve was genaamd naar het hek. Ook dit zal niet op één jaar gebeurd zijn. Het hek op zijn beurt zal er slechts geplaatst zijn, na het ontstaan van de Vrijheid, zodat wij mogen zeggen dat de Vrijheid reeds een hele tijdspanne voor 1284 kon bestaan hebben. Dit laat ons toe te veronderstellen dat de Vrijheid van Nevele reeds bestond in de tweede helft der XIIIde eeuw en waarschijnlijk reeds vroeger, dat ze in de XIVde eeuw reeds sterk gevestigd was, met eigen "costumen" en gebruiken, en met een schepenbank, waarvan wij het tweede oudste bekend gemeentezegel van Vlaanderen bezitten.

2. Ontstaan

Dit alles steunt op positieve bronnen en staat dus vast, een gedeelte van Nevele staat daar voor ons als een kleine stad. Hoe is dat gekomen? Hierop met zekerheid een antwoord geven is niet mogelijk, wij bezitten geen bronnen hieromtrent en vooral ontbreekt ons de kennis van de toestand en andere gelijkaardige plaatsen (nogmaals willen wij in dit verband wijzen op de dringende noodzakelijkheid van arbeid op verscheidene plaatsen: analogie van feiten, details die wij op de eene plaats aantreffen zullen ons

helpen om ook op een andere plaats tot resultaat te geraken). Moeten wij het ontstaan van Nevele zoeken in een vroegtijdige opbloei van handel of nijverheid? De Potter doet dat, steunend op "een onze oudste en nauwkeurigste kroniekschrijvers" (De Potter en Broeckaert, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, 5de deel, Nevele, blz. 6). Hij zegt dat er gedurende de middeleeuwen in Nevele ambachten en gilden hebben bestaan en beweert dat men de bevestiging hiervan vindt in de keure van Nevele; in deze keure (uitgegeven door Bertin, *Coutumes des Seigneurs enclavées*, blz. 498-509) is er echter geen sprake van bakkers, brouwers, herbergiers, enz. en men vindt er geen woord over onderlinge organisatie. De bedoelde kroniekschrijver (naar Ioffelijke gewoonte niet genoemd) zal wel Gramaye zijn, die vermeldt: "... reperitur municipium mundinio et foro, opificies et gildis...".

Het is niet aan te nemen dat men langs die zijde het ontstaan moet gaan zoeken, alhoewel Nevele een zeer belangrijke marktplaats was voor heel de omgeving, vooral voor het Land van Nevele en dat men van uit Nevele langs de Poeke en de Kale per schip de waren kon vervoeren en Nevele in goede verbinding stond met Drongen en Gent (het zou wel interessant zijn een studie te maken van de turfexploitatie in de omgeving van de Kale. Deze bestond ook in de streken van Moervaart en Durme. Speelt de loop van Poeke-Kale-Moervaart-Durme hierin een rol? Om deze vraag te beantwoorden zou men zeker over de archieven van de Drongense abdij moeten kunnen beschikken. Naar ik vernomen heb zou de E.Pater Goetstouwers S.J. hieraan een studie wijden).

Het ontstaan van dit stadje meen ik vooral in het grondheerlijke te moeten zoeken, in het feit dat deze Vrijheid de kern vormde van de vroegere *villa* (grootste deel van de *terra indomnicata* en de *terra communis* ervan), de kern van de voornaamste *villa* der streek, de kern van de latere heerlijkheid. Daar woonde de heer van de *villa* Nevele (nog in 1084 vinden wij Nevele als *villa* vermeld, zie De Smet). Deze heer die naar alle waarschijnlijkheid, reeds voor de aanvang van het feodaal systeem eigenaar werd van andere *villae* (zie hoger) behield ook in de lagere middeleeuwen deze plaats als centrum van de ontstane heerlijkheid; dit werd de plaats van de gerechtshandelingen daar richtte de heer kerk en *capella* op, daar werd de markt gehouden enz. daar in het centrum, in het hart van de heerlijkheid komen de lieden zich stilaan vestigen op *tenures* die de heer hen afstaat, stukken van vroeger *terra indomnicata* en *terra communis* en de inwo-

ners, die speciale voorrechten genieten (eigen "costumen" en eigen keure) krijgen gemeenschappelijk gebruik van deze *terra*. Daarbij komt een niet te onderschatten factor, waarover wij verder nog zullen handelen, deze plaats biedt een natuurlijke versterking tegen alle vijandelijke aanvallen.

Zo moet de evolutie geweest zijn, die leidt tot de vaste toestand die wij op het einde der XIIIde eeuw aantreffen (die misschien reeds vroeger was voltrokken).

3. De Vrijheid en de Villa Nevele

Ik sprak de mening uit dat de Vrijheid uit de *terra indomincata* en de *terra communis* voortkomt, dit zal ik trachten te bewijzen met behulp van het terrein zelf en van de schriftelijke gegevens uit de latere eeuw. Deze hypothese zal gegronnd zijn, zodra in de Vrijheid van Nevele de bestanddelen van de domaniale indeling van de *villa* zijn aangetoond.

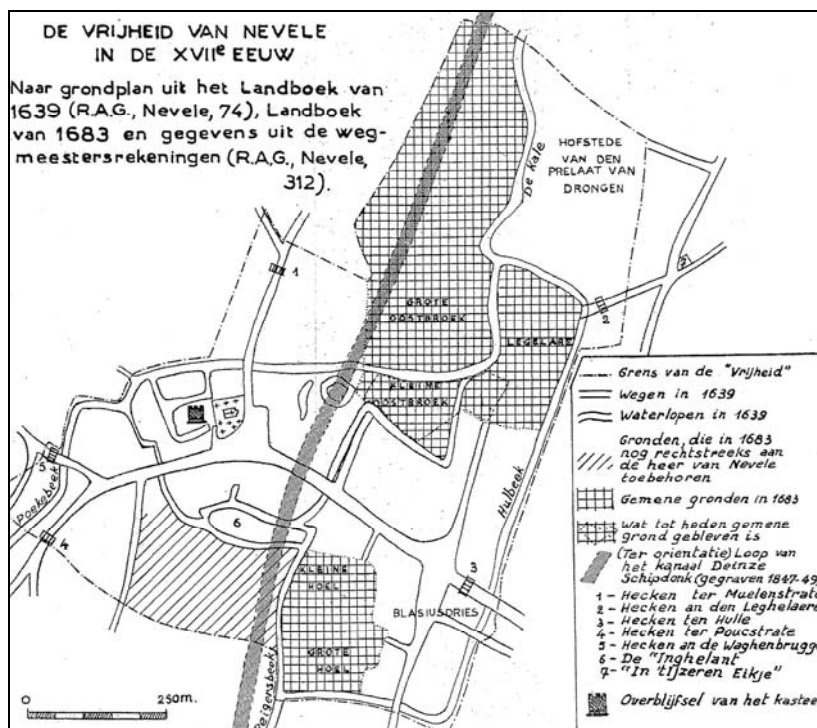
Bij het aanschouwen van de kaart van de Vrijheid kunnen wij terugvinden:

1. het kasteel van den heer,
2. de herengronden (het noordelijk gedeelte ervan),
3. de *terra communis*.

Van het kasteel kunnen wij nog de overblijfselen aantreffen (verbouwd in het huidige klooster, achter de kerk) in de *serkemanage*³ van 1387, het is het oudste denombrement van de heerlijkheid, het is gegeven door Jan van Fosseux. Als oudste kopie hiervan, is een vidimus van 1389 bewaard gebleven (afkomstig van de St.-Baafsabdij), het bevindt zich in RAG Nevele nr. 24, door Berten uitgegeven... *Coutumes... seigneuries enclavées*). Dit kasteel vinden wij reeds aangeduid als de eerste toebehoorten tot de heerlijkheid van Nevele; daar staat: "Casteel, hof ende goet, lant, bosch, meersch, watre ende weede groot zijnde 18 bunderen" (in al de latere documenten staat dezelfde oppervlakte aangegeven). Dit kasteel van Nevele werd in de XIVde eeuw herbouwd, waarschijnlijk werd het evenals de kerk (die er naast staat) en vele huizen, in 1381 verwoest (slag van 13 mei) en van dan af bestaat het uit "een vierkante torre, alwaar men de gevangen bewaert, met twee moten".

---

³ Scherkemanage: 'enquête in verband met grondbezit' (J.L.).

Kaart overgenomen uit: R. Van den Abeele, De "Vrijheid van Nevele".
Bijdrage tot de vroegste geschiedenis van het "Land van Nevele",
in Bijdragen tot de geschiedenis der stad Deinze (KOK),
jg. 16 (1949), p. 151-166.

Op een grondplan van 1639 vinden wij de kasteeltoren en de twee moten aangeduid (zie kaart). Dit kasteel was buitengewoon gunstig gelegen ten N. en ten O. beschermd door de Poekebeek, omgeven door grachten en in het Z. en W. door verscheidene beekjes (Hulbeek, Reigersbeek, Inghelant) (De Inghelant is een stuk land van 511 R, helemaal door beken omgeven, zie kaart) Het zal wel niet een toeval geweest zijn dat de Gentenaren ertoe gedreven heeft, juist dit terrein herhaalde malen als kampgebied te gebruiken. In hun strijd tegen Lodewijk van Male (1381) verschansten ze zich in het kasteel van Nevele. Wij zien dat Pieter van den Bossche, uit Kortrijk komend, bij de in Nevele verblijvende Gentenaren niet kan geraken omdat een beek en moerassen hem dat verhinderen. Hier wordt de Poekebeek en haar zompige omgeving bedoeld. (In de oorlog van 1914-18 en in de oorlog van 1940 is zelfs nog het strategische belang gebleken van de streek rond Nevele, Poekebeek en Schipdonkse Vaart, vroeger Kale). En in de strijd van 1452 zien wij ook zeer goed, de rol gespeeld door de Poeke- en Reigersbeek en het belang van de enkele bruggen, waarrond geweldige gevechten plaats hebben. Uit dit alles blijkt de sterkte van dit Nevelse centrum.

In de serkemanage van 1387 vinden wij dus melding gemaakt van 18 B⁴ "hof ende goet, lant, bosch, meersch, watre ende weedde...". Deze geijkte uitdrukking doelt op de grond rechtstreeks in het bezit gebleven van de heer (niet in leen gegeven). In een landboek van 1683 (dit landboek berustte in het gemeentehuis van Nevele. Door de welwillendheid van den heer burgemeester Wannyn en de heer secretaris Van de Castele heb ik kunnen verkrijgen dat dit landboek, evenals de nog in het gemeentehuis berustende documenten naar het Gentse Rijksarchief werden overgebracht) vinden wij nog 4 B, 883 R⁵, in de Vrijheid (nrs. 112, 112, 113, 114, 126, 127, 128) die vermeld staan als de rechtstreeks afhangende van de "heer Baron van den lande van Nevele". Op het eerste zicht denkt men aan een vermindering van de herengronden maar nadere opzoeken leren ons dat de rest van de 18 B, ten N. van de Vrijheid lag, nl. in de wijk Kerrebroek. Hetgeen dus bewijst dat de heer van 1387 tot 1683 een ongewijzigde oppervlakte in bezit had. We beschikken niet over de noodzakelijke bronnen om na te gaan of deze oppervlakte groter was toen ze nog *terra indominicata* was, maar de ligging van de brokstukken, waardoor ze wordt gevormd (zie kaart) toont ons zeer duidelijk dat hetgeen er tussen ligt er oorspron-

---

⁴ B: bunder.

⁵ R: roeden.

kelijk eveneens toe behoorde. (Is het feit dat de heer het hek aan de Wagenbrug (zie kaart) nog rond 1480 bekostigen moet, geen reminiscentie aan vroeger bezit van het aanpalende land?).

Hoe de verdeling van de bodem nu juist was kunnen wij nog nader bepalen, maar eerst moeten wij dan spreken over het derde bestanddeel: de gemene grond.

Er zijn vier stukken die wij als dusdanig vermeld vinden, nl. de Egelare (bleef gemene grond tot in de XVIIIde eeuw), de Grote Oostbroek (in 1847 werd deze grond vruchtbaar gemaakt, nu nog behoort hij tot aan "den Armen" van Nevele), de Kleine Oostbroek (tot heden gemeentegrond gebleven, wordt gebruikt als openbare sportplaats en als speelplein voor de jeugd) en Blasius- of Blasersdries (zie voor dit stuk grond en eveneens voor de reeds opgesomde de *Keure van Nevele*).

Dit afschrift van de *Keure* dagtekent van omtrent 1480, wat dus bewijst dat het toen nog gemene grond was. Er is een ander stuk land waarvan wij kunnen vermoeden dat het gemene grond geweest is, nl. de Hoel (in de XVIde eeuw behoort de Hoel tot het "Goed ter Meersch" grootheerlijk leen in Vosselare. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de Grote Hoel en de Kleine Hoel).

Van de drie eerste kennen wij de oppervlakte in de XVIIde eeuw.

Grote Oostbroek	11 B	300 R.
Kleine Oostbroek	1 B	700 R.
Legelare	<u>2 B</u>	<u>863 R.</u>
te samen	16 B	1863 R.

Blasiusdries zal ongeveer een oppervlakte gehad hebben van 2 B en de Hoel 3 tot 4 B. Dit alles samen geeft ons ongeveer 22 B grond.

De totale oppervlakte van de Vrijheid bedraagt 48 B 817 R (naar het hoger vermeld landboek). Als we de 5 B herengrond en de 22 B gemene grond hiervan aftrekken, dan blijven er maar 21 B meer over, waarvan we de oorsprong niet onmiddellijk kunnen verklaren.

Deze 21 bunders zullen ofwel herengrond, ofwel gemene grond geweest zijn (dat er bv. gedeelten uit de Kleine Oostbroek werden genomen kunnen

wij bewijzen door nota's die we putten uit de Wegmeesterrekeningen RAG, Nevele 312 (jaar 1573-74, f°3, v°) en reeds vroeg in *tenure* gegeven aan de eerste inwoners die zich rond de kerk kwamen vestigen, aan de kerk zelf en aan de geestelijken, die voor de eredienst zorgden (zie op kaart: het goed van de prelaat van Drongen). Het mag merkwaardig genoemd worden, dat een zo aanzienlijk gedeelte van de grond (meer dan de helft) eeuwenlang zijn "oorsprongsetiket" heeft gehouden en een aandachtig bekijken van het grondplan van de Vrijheid, zal, na het lezen van wat voorafging, eenieder kunnen overtuigen. Wat juist herengrond was en wat gemene grond, moet men niet trachten te bepalen, het is echter toch duidelijk dat de grens van N. naar Z. liep en dat ze ten Z. van de Langemunt gevormd werd door de Reigersbeek.

Uit dit alles blijkt dat dit deel van Nevele, werkelijk door de twee centrale gedeelten van de *villa* werd gevormd: de noordelijke helft van de herengronden en de *terra communis* (waarschijnlijk volledig).

4. Begrenzing

Reeds vroeger werd er in deze uiteenzetting gesproken over de hekken die de Vrijheid afsloten. Vinden wij de plaatsen, waar deze zich bevonden, dan vinden wij tevens de juiste grenzen van de Vrijheid. Een beschrijving, die de vermelding bevat van de personen, die moeten voorzien in het onderhoud van het hekken, leert ons veel. Het begint aldus:

“Dit is een wettelijk besouck als vanden heckenen, die hanghen ande vriede van Nevele, ghelick alst wettelick bevonden was bij auderlijnghen ende bij omme saten beede van bennen ende van buiten.”

Als voorbeeld tonen wij aan hoe de bekostiging van het hek in de Molenstraat werd verdeeld:

“Eerst an het heckin ter Meulenstraete, 't goet ten Hecke den styl metten tweek haken en(de) liere daar anne. Item: Jan van Schooflant, Pieters zonne, over dieen ten Wijngaerde, den valstijl metten liere”.

“Item het goet van Reutgavere zal gheven tgheheel hecken metten tweek ooghen”. Zo vinden wij dus al de samenstellende delen van zo een hek: het hek zelf, valstijl, hoekstijl, lier, hoekstijlen, ogen. Een ingewikkelde historie voor een eenvoudig hek.

De vijf hekken in kwestie dragen de volgende namen: theckin ter meulenstraete, theckin anden Leghelare, theckin te hulle, heckin Ter Poucstrate en theckin ande Waghenbrugghe.

Er bestaan, naar mijn weten, geen kaarten die de plaats van een dezer hekken bepalen, de plattegrond van 1639 duidt ze niet aan, alhoewel ze, in de XVIIIde eeuw nog niet verdwenen zijn; ze werden op onze kaart aangeduid op grond van gegevens, uit allerhande bronnen geëxcerpeerd, voornamelijk uit de leenboeken.

Het hek in de Meulenstrate, ook *clophekken* genoemd, paalt aan het Goed ten Hecke. Het was opgericht een 200 meter over de Kernemelkbrug (zie kaart).

Het hek aan de Leghelare (deze plaats draagt thans als officiële naam Egelare) bevond zich op de aangeduide plaats (zie grondplan) op het brugje, het was de uitgang van Nevele naar een belangrijke weg, die over Vosselare en Baarleveld naar Drongen en Gent leidde. Een nog levend getuigenis voor het bestaan van dit hek, getuigenis dat echter totaal onbegrepen is, vindt men in het feit dat een herberg gebouwd op een 100 meter afstand op de hoek van een straatje dat naar den Egelare leidt, nu nog het opschrift draagt "Het ijzeren Eikje" (zie kaart). Vraagt men aan de inwoners wat dit betekent, dan krijgt men een uiteenzetting te horen over een soort verdoemden ijzeren eik of over een miraculeuze eik, die daar in de nabijheid stond. De oplossing ligt echter voor de hand: die plaats werd aanvankelijk genoemd "aan 't ijzeren hekje", toen men de betekenis van deze uitdrukking niet meer vatte, heeft men er "eikje" van gemaakt. Dit hek zal in ijzer geweest zijn (mogelijks tegenstelling met de andere hekken). De rekeningen leren ons dat de houten hekken voortdurend naar herstelling vroegen.

Het hek ten Hulle stond niet op de brug van de Hullebeek, wel voor "den Hul". Het hek aan de Wagenbrug stond juist over deze brug. Waar wij het hek van de Poekstrate moeten plaatsen, blijft nog een probleem. Naar alle waarschijnlijkheid in de Tieltstraat (die ook naar de Poeke loopt). Wij hebben het op die plaats aangebracht, waar volgens een aanduiding uit 1639 de Vrijheid eindigt. De op onze kaart aangebrachte beekjes beston-

den nog in 1639, ze helpen ons reeds veel om ons de strategische betekenis van dit hart van de heerlijkheid te doen realiseren.

Hebben wij, uit de schaarse gegevens die wij bezitten, reeds verscheidene interessante besluiten kunnen trekken, voor iemand, die zich met de studie van deze heerlijkheid bezighoudt, heeft de Vrijheid echter nog een grotere betekenis, en ik ben de overtuiging toegedaan dat er nog veel belangrijks zal vast te stellen zijn, zodra we over vergelijkingsmateriaal beschikken, zodra er dus andere dergelijke Vrijheden zullen bestudeerd geworden zijn. De geschiedenis van deze Vrijheden vormt een zeer merkwaardig aspect van onze plattelandsgeschiedenis.

III. Het Land van Nevele

We hebben reeds gewezen op de verschillende betekenissen, die er aan de term "Land van Nevele" worden gehecht.

Hierna zullen wij nu onderzoeken welke gronduitgestrektheden door deze term beurtelings worden gedekt in de onderscheidene betekenissen, die in den loop der eeuwen in voege waren, en eveneens zullen wij aantonen wat wij als "Land van Nevele" beschouwen en waarom wij een bepaald gebied met deze naam betitelen.

Bij de behandeling van ons onderwerp hebben wij immer voor ogen gehouden dat er viel op te letten om niet aan dorpsgeschiedenis te doen. Wanneer we nu de verschillende dorpen, die geheel of gedeeltelijk onder het leenhof en kasteel van Nevele ressorteren, zullen behandelen zullen we ze immer beschouwen in functie van het geheel, als samenstellende delen van de ganse heerlijkheid. Wij zullen die dorpen alle behandelen, voor de meeste zal dit niet veel ruimte vragen, voor enkele is het nochtans noodzakelijk, dat wij wat dieper in de locale geschiedenis indringen, omwille van het belang dat ze als dorp, of omwille van het belang dat lenen, die op hun grondgebied gelegen zijn en van Nevele afhangen, vertonen gedurende de behandelde periode.

1. NEVELE

Als eerste onderdeel, dat te bestuderen valt, hebben wij:

De Vrijheid van Nevele

waarover we hoger uitvoerig hebben gehandeld. We beginnen dan onmiddellijk met het tweede onderdeel:

De parochie van Nevele

Ook genoemd "Nevele Buiten" in tegenstelling met "Nevele Binnen". Ze omvat dat deel van het grondgebied van Nevele, dat niet wordt ingenomen door de Vrijheid en is in verscheidene belangrijke wijken onderverdeeld, die alle samen een uitgestrektheid beslaan van 1319 ha. (1385 ha min 66 ha van de Vrijheid). In het *Bouck van ieders gebruik* van 1683, vinden we de parochie van Nevele in vijf wijken verdeeld nl. Oossche, Boschstraat, Veldeke, Vier Boomen en Kerrebroek met respectievelijk 31, 30, 44, 45 en 19 maakt samen 169 hofsteden. In de oudste leen- en cijnsboeken merken wij dat er in de XVde eeuw volgende wijken bestonden: Oossche, Veldekins, Kerrebrouc en Ham terwijl ook Rentergem herhaalde malen voorkomt. Aan deze naam, die nochtans ten grondslag ligt aan een belangrijke familienaam, werd nog geen lokalisatie gegeven. De Flou noteert: "eene niet bekende plaats". Wij menen te kunnen noteren en bepalen dat Rentergem omvatte het noorden van het dorp Nevele en het westelijk deel van Landegem⁶. Hiervoor gelden o.a. de volgende bewijzen: "gront van herven ghelegen omtrent Oossche... toessche ende te Rentergem...". In Landegem bestond er in de XVIIde eeuw een *Rentergem strate*, dit vinden wij op kaarten. We vinden er eveneens de molen aangeduid.

Kerkelijk is de parochie niet te onderscheiden van de Vrijheid. De abt van Drongen heeft er het patronaat, de heer van Nevele is heer van de kerk. Wat de belastingen betreft, in een tabel van 1307 vinden wij de twee afzonderlijke gequoteerde: Nevele Buiten: 120 lb., Nevele Binnen 50 lb. In het transport werd er echter geen onderscheid gemaakt tussen de twee delen en zeker sinds 1317 gelden de twee samen 6 lb. van de 35 lb. 4s., die door het Land van Nevele te betalen zijn.

---

⁶ Het vermoeden van Raf Van den Abeele is door later onderzoek juist gebleken, Rentergem ligt inderdaad in Landegem, zie J. Luyssaert, *Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Landegem, Sint-Denijs-Westrem en Poesele*, 2009 (J.L.).

Bij het behandelen van de Vrijheid hebben wij uitdrukkelijk gewezen op het feit dat de grenzen ervan scherp afgebakend zijn en dat het territorium een zeer bepaald karakter vertoont. De parochie van Nevele heeft niets voor op de andere dorpen van de heerlijkheid, ze valt rechtstreeks onder het gezag van de "wet" van het land: baljuw en schepenen van Nevele Vrijheid hebben er dus geen gezag. Men treft in Nevele Buiten geen enkel leen aan (van deze die van Nevele afhangen) dat een eigen schepenbank bezit, en er zijn er slechts drie op de 39 die een baljuw hebben, nl. Ten Heule, het heerschap van Zandvoorde en het Lichterveldse ook genaamd "Lovendegemse rente".

Als belangrijke lenen, afhankelijk van Nevele, stippen wij verder aan: ten Briele, 't Poekse goed, ten Riede en te Rietgavere. Van twee lenen zijn de laters in de XVde eeuw nog karweien verschuldigd; de voorrechten van de bezitters van het leen te Rietgavere zijn ook zeer interessant om aan te stippen, ze hebben "in de kerke van Nevele naast den hove, 't vooren gaan, 'vooren staen, 't voren offeren ende voren paes nemen", verder "Item ten zelve leene behoort 't voren malen ter meulen te Rentergem; naast mijns heeren hove ende den zack dier up hanct, ende name de meulnaer meer multers dan 't zestiende vat dat ware up al zulke verbuerte als van ouden tijden ghecostumeert es" en nog behooren tot het leen "twee loopende honden en een hasewinde omme mede te jaghens binnen mijns voorseiden heeren heerschepe van Nevele, uutghesteken in sine warande". Behalve deze afhankelijkheden van Nevele, omvat de parochie nog verscheidene enclaves van andere heerlijkheden of lenen.

Een heerlijkheid afhankelijk van Nevele, met haar zetel in Vosselare heeft er een afhankelijkheid nl. Mere (zie Vosselare); ook het Goed ten Nieuwenhove (leen van Nevele in Vinkt) heeft er een betrekking. Verder Reibroek (zie Lotenhulle), het Vrijgoed Dentergemse, de heerlijkheid St.-Baafs in Kerrebroek, Oudegoed, Vinderhoute, Bellem en drie lenen van de abdij van Drongen. In het RAG, St.-Pieters Cart. 1o f° 98, 111, 112, vinden wij inlichtingen over geldelijke inkomsten, die St.-Pieters in het midden der XIIIde eeuw in Nevele bezat. We kunnen echter niet opmaken wat er aan ten grond lag. In Nevele zelf zijn er het grootste aantal enclaves van andere heerlijkheden, zoals wij er haast in al de andere dorpen van dit land zullen aantreffen.

2. VOSELARE

Dit zo belangrijk dorp vraagt zeker onze speciale aandacht, het is ook daarom dat wij er tamelijk uitvoerig zullen over handelen.

In het *Liber traditionum* staat Fursitio vermeld in het jaar 844 "in pago Gandensi, super fluvium Legia, in loco nuncupante Fursitio" staat er. Wie dit aandachtig leest, zal lange tijd aarzelen, vooraleer deze plaats te vereenzelvigen met Vosselare, want Vosselare ligt niet op de Leie (Sint-Martens-Lerne ligt op de Leie, Vosselare ligt er meer dan 3 km van verwijderd) en de twee benamingen wijken toch sterk van elkander af⁷. Maar een ander dorp aanwijzen, dat beter of evengoed aan de gestelde voorwaarden voldoet dat kan men nog minder, en daarom neemt men dan ook maar aan dat Fursitio=Vosselare, Vurslar, Vursselare enz. Toch krijgen we ook enkele keren Furselare, Forslar. Het suffix-lar is echter immer behouden.

De schenking van 844 geschiedde nog vooraleer de bezittingen, toen de bezittingen der twee Gentse abdijen reeds waren gesplitst; nochtans konden wij niet vinden wat er verder mee gebeurde, we treffen er geen latere vermeldingen van aan, en weten dus ook niet wanneer dit gebied onder de heer van Vosselare kwam. Of kwam het misschien rechtstreeks onder Nevele?

Vanaf 1087 wordt de kerk van Vosselare vermeld, en onder Karel de Goede treffen wij voor de eerste maal een "de Vurslar" aan. In de loop van de XIIde eeuw komt deze naam nog voor. Hierdoor rijst reeds het vermoeden op, dat Vosselare eertijds een aparte heerlijkheid heeft gevormd. In 1302 hebben wij hiervoor een vast bewijs: Thomas van den Turre, heer van Vosselare, nam deel aan den slag der Gulden Sporen. De heerlijkheid die naar alle waarschijnlijkheid in den beginne aan het geslacht "de Vurslar" toebehoorde, was dus naar een ander geslacht overgegaan.

---

⁷ Het vermoeden van Raf Van den Abeele werd in 1960 door de toponymist M. Gysseling bevestigd. Gysseling situeert *Fursitio* als een onbekend plaats in de buurt van Astene (?), zie M. Gysseling, *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland voor 1226*, 1960, p. 384 (J.L.).

Wanneer Vosselare bij de heerlijkheid Nevele kwam, ook dit is niet uit te maken; welke de rol geweest is der voormalige herenfamilie, evenmin. We tasten in het duister, en toch merken wij dat het dorp belangrijk moet geweest zijn, dat het belang welke het in de XVde eeuw en XVIde eeuw vertoont, zijn oorsprong vindt in de voorafgaande eeuwen; we treffen reeds in de XIIIde en XIVde eeuw tal van edellieden aan, die er bezittingen hebben en zich met het dorp verbonden voelen (anders zouden ze geen schenkingen doen aan die kerk). Een oorkonde van 1230, handelt over een schenking van "Segher vander Coutren, riddre", hierdoor krijgen wij reeds zeer vroeg gegevens over de kerktoren. Zeer belangrijk is dit kerkje op kunsthistorisch gebied: in 1914 had het nog helemaal zijn oorspronkelijk cachet bewaard, na 1918 werd het in dezelfde trant heropgebouwd. Het is alsof het noodlot op deze kerk weegt, want in mei 1940 werd dit monument volledig vernield. Het grootste gedeelte der grafstenen (hierover verder) werd verbrijzeld, waaronder al deze die betrekking hebben op de familie van der Meersch. Lodewijk van Aersele, ridder, heeft eveneens een bezitting in Vosselare in 1281, en in 1321 begiftigen Gossuin van Zillebeke, *gheseit Taccoen*, zijn vrouw Clara van Santvoerde en mer. Baudouin van Santvoerde eveneens de kerk (kerkarchief van Vosselare ter pastorie). Baudouin van Santvoerde heeft zeker en vast bezittingen in Vosselare want voor de herstelling van de toren mag men de nodige bomen "cappen ende haelen uit sinen bosch, legghende binnen voorseide prochie van Vurselare". Maar vooral is van belang de familie van der Meersch; welke rol ze in de vroegste geschiedenis van Vosselare gespeeld heeft, is ons niet duidelijk. Het Goed ter Meersch dat heel de geschiedenis door van groot belang zal blijven, en op heden immer nog een groot uitbatingcentrum vormt, moet aan de grondslag liggen van hun naam. Zodra wij het in de bronnen aantreffen vinden wij een van der Meersch aan het hoofd; de eerste vermelding uit de heerlijkheid stamt uit 1460 (RAG Nevele, Leenboek 9f f°23), de opschriften der grafstenen tonen ons duidelijk dat het reeds lang zo was. Zij waren er meesters van, zij hebben het opgevoerd. Stonden zij aanvankelijk los van andere heren, waren ze de opvolgers van van den Turre? Hoe waren de verhoudingen met Nevele? Of was de Fursitio vereenzelvigd met de heer van Ter Mersch, was hij er is de domaniale heer van? Vanwaar komt den titel "van der Meersch van Nevele" op de grafzerken? Allemaal interessante vragen die wij niet kunnen oplossen.

Vele grafzerken, met vermeldingen van leden van het geslacht van der Meersch, bleven tot voor enkele jaren bewaard in de kerk van Vosselare

(gelukkig heeft de vernieling van de kerk ons de teksten niet ontnomen). In het anders zeer gebrekkig boekje van A. Van Hoorebeke vinden wij ze afgebeeld. Het waren de stenen van "Joncfrouw Margriet, Jans van der Meersch dochter" †1368-69), van "Jan van der Meersch van Nevele" †1413 en "Joncfrouw Marie van den Pitte" †1378; van "Jan van der Meersch van Nevele, Jans zone" †1454 en "Joncfrouwe Clara Van der Munte, Jans van der Mersch wyf" †1450 en van "Jan van der Mersch van Nevele, Jans zone" †1469 en "jonckfrouwe Lysbette, Jans van den Heecoute, heere van Anghereel Jans van der Mersch wyf" en een oorkonde van 1380 handelt over de schenkingen van "Jan van der Mersch van Nevele, riddre ende guldebroeder van den seer houden gulden, van minen heeren sente Loys, in deze kerke, bi sine vorhouderen ghefondeert" ze bestaan uit "eene seer costelike copernien helich sacraments tafle, met verguldinen roesen besaait van sine wapenen", "eenen van wine wapinen, V maere 11 loe weghende", "vele costelike geschilderde glaesvenstren...". Dit doet hij voor de zielezaligheid van zijn vrouw Marie Vande Pitte, die het jaar tevoren overleden is en in de kerk begraven en van zijn "lieve vorhouderen en houderen". Is dit niet een bewijs van rijke adel (sine wapenen, Rudder, kostbare schenkingen) en van een in Vosselare sterk gevestigde familietraditie?

In de geschiedenis van Vosselare, voor de inschakeling in het Land van Nevele, zal de rol van deze familie ongetwijfeld van overwegende betekenis zijn geweest (ook een familie Van der Vennet schijnt belangrijk te zijn geweest).

Zodra de bronnen nu talrijker worden, treffen wij Vosselare aan als bestanddeel van het Land van Nevele. De eerste sporen zien wij in twee oorkonden, de eerste van 31 januari 1344, de tweede van 20 juni 1344, waarin een Arnout Vurselare vermeld staat, als "schepen van den lande van Nevele van buten" en in een oorkonde van 28 november 1376 waarin Jan van der Durst, als "man van leene" vermeld staat (het leen ter Duust is een afhankelijkheid van Nevele in Vosselare). In de cijnsboeken vinden wij vanaf 1426 in Vosselare talrijke cijnzen vermeld en in 1480 krijgen wij een klaar beeld van de toestand door het oudst bewaarde leenboek. Het beeld van Vosselare dat wij nu zullen ophangen is in dat van de jaren 1460.

Nevele heeft in Vosselare 18 lenen, waarvan er drie tevens heerlijkheden zijn, nl. ter Meersch, ter Duust en ter Meere.

Het leen ter Duust was het minst belangrijke dezer drie, het heeft een oppervlakte van 9 bunders, voor grondgeschillen zal de leenman de wet van Nevele gebruiken; het bezit tol, *vont*, boete tot 3 lb en een aanzienlijke rente.

Over het geslacht van der Mersch, hebben we reeds enkele woorden gerept. Het Goed ter Meersch had een oppervlakte van 33 B (heeft tegenwoordig nog een oppervlakte van 25 ha). Het is omwald en in de stallingen treft men nog gotische gedeelten aan. Het bezat een baljuw, die oproep moest doen op de schepenbank van Nevele, om geschillen te regelen en vele aanzienlijke heerlijke rechten. De eigenaar van dit goed wist in de loop der XVde en XVIde eeuw verscheidene andere lenen onder zijn gezag te brengen, in 1460 had hij er reeds drie, in 1575 zes, zodat de oppervlakte van de grond, die in 1650 door Jr. Philips, Franchois de Haultpene aan Mr. Maximillian della Faille verkocht wordt, 66 B bedraagt.

De bezitters van de heerlijkheid ter Meersch houden in de helft der XVde eeuw eveneens een leen in Boechoutambacht, dit leen hangt af van het "patronaatschap van Boechaute", patronaatschap toekomend aan de schoonbroeders van Jan Montmorency I van Nevele, Christoffel en later Godeverd Vilain, heren van Huise, Burcht, enz. Vanaf 1483 (jaar van het overlijden van Goudele Vilain, Jans weduwe) komt het in de handen van Jan von Montmorency II van Nevele en zal voortaan van Nevele blijven afhangen.

Deze merkwaardige gegevens, vonden wij in de oudst bewaarde rekeningen van dit patronaatschap.

In de rekening, in 1468 door Jan Zoete, baljuw aldaar van de heer van Huise en Burcht, ingediend, treffen wij Jan van der Meersch aan, die een aanzienlijke tiende in leen houdt. In de rekening, in 1478 door dezelfde Jan Zoete ingediend, ontmoeten wij "Joncvrauwe dochtere Jans van der Meersch, ghezellenede Jans van Naernwick⁸, heere van Vorselare" en in de rekening van 1490, door Roeland Zoete ingediend is er sprake van "Jan van

---

⁸ Verschrijving voor Vaernewick??

Vaernewyc, fs. Jans”, deze betaalt relief⁹ over Lysbet van der Meersch, dat jaar overleden.

Deze, door een gelukkig toeval bewaarde, rekeningen hebben, benevens hun waarde omdat ze ons inlichten over de manier waarop het patronaatschap van Boechoute aan Nevele kwam, voor de kennis van de heerlijkheid ter Meersch een grote betekenis. (Deze rekeningen worden met ander oude stukken in 1577 door de gravin van Hoogstrate bijeengebracht om de huwelijkscontracten te vinden van Filips fs. Jans met Marie Hoorne fa. Frederik en van Jozef de Montmorency met Anne van Egmont fa. Flors).

We leren er verscheidene bezitters door kennen, en hier vinden wij ook hoe de heerlijkheid van het geslacht van der Meersch is overgegaan naar het geslacht Zoete: Lysbet van Vaernewyc, dochter van de in 1490 overleden Lysbet van der Mersch, huwt met Roeland Zoete, de baljuw van het patronaatschap van Boechoute dat nu van Nevele afhing. De aantekeningen uit 1478, die “Jan van Vaernewyc, heere van Vosselare” noemt, spoort ons nog eens aan ter overweging: in 1478 een "heer van Vosselare"? Is het een reminiscentie aan vroegere toestanden? Dan zou het betekenen dat de heren van der Meersch, heer van Vosselare waren. Of bedoelt men eenvoudig "heer van de heerlijkheid ter Meersch in Vosselare"? Wederom tasten we in het duister, opnieuw vinden wij een tergende aanduiding, die ons toont dat wij vroegere toestanden in Vosselare niet hebben kunnen ontwarren.

De Potter stelt een zeer gebrekkige en onvolledige lijst op van de bezitters van ter Meersch, de opschriften der grafstenen heeft hij niet benuttigd. Voor de periode, die wij behandelen kunnen wij de lijst der heren van ter Meersch geven.

Voor de vier eerste komen de gegevens hoofdzakelijk van de grafstenen. Het feit dat Jan van der Meersch (†1413) en Marie van den Pitte (†1378) samen begraven liggen en dat Marie van den Pitte echtgenote was van een Jan van der Meersch, schijnt er op te wijzen dat onder deze grafstenen twee echtgenoten rusten. Het is mogelijk dat het zo is, maar gezien Jan 35

---

⁹ Relief: ‘uitkering door de leenman aan de leenheer gedaan bij het verheffen van het leen telkens wanneer een nieuwe vervolger optreedt’ (J.L.).

jaar later sterft dan Marie, is het ook mogelijk dat hij er de zoon van is en dat Jan van der Meersch, die we in 1380 vermeld vinden zijn vader was.

Deze aanmerkingen in acht nemend, kunnen wij de lijst samenstellen:

Jan van der Mersch (eerste mogelijkheid)	(tweede mogelijkheid)
Jan v.d.M. (+1413) zie grafopschrift	Jan V.D.M.
x Marie van den Pitte (+1378)	x Marie van den Pitte (+1378)
	Jan V.D.M. (+1413)

Jan Van der Mersch van Nevele, Jans zone (+21 september 1454)
x Clara van der Munte (+28 oktober 1450)

Jan van der Mersch van Nevele, Jans zone (+25 oktober 1469)
x Liesbeth van den Heecoute (+14 oktober)

Lysbet van der Mersch (+1490)
x Jan van Vaernewyc, fs. mer Jans,

Lysbet van Vaernewyc
x Roeland Zoete.

Voor de daar op volgende heren hebben we slechts de gegevens uit de leenboeken en enkele onduidelijke aantekeningen op een stukje papier dat zich tussen andere documenten omtrent ter Meersch bevindt. Na Roeland Zoete komen:

Alexander Zoete, ridder, heer van Hautain (heer in 1547),
Denijs Zoete, heer van Hautain (heer in 1560, in 1569 en nog in 1578),
Cathelyne de Henyn,
Denijs Zoete.

Nu rest ons nog, te handelen over de derde heerlijkheid op Vosselare nl. "Ter Meere".

Dit zeer belangrijk leen, ligt in de heerlijkheid Nevele als "een staat in een staat" heeft het misschien een nog oudere traditie dan ter Meersch, het heeft zeker een veel grotere publiekrechtelijke betekenis, het heeft hoge, middele en lage justitie, een baljuw, een sergeant en een bank met zeven
40

schepenen, en achterlenen in acht dorpen, daarbij heeft de heer van Meere het patronaatschap over de kerk van Deinze, hij heeft beste hoofden, “vogelrie, jagherie ende visscherie”, straatberijd, jaarlijkse en doorgaande waarheden, enz. De achterlenen liggen in de volgende dorpen: Vosselare, Maria-Lerne, Deinze, Landegem, Deurle, Nevele, St.-Martens-Latem en Meigem; in 1460 zijn er 24, rond 1512 zijn er 26; in 1512 zijn ze verdeeld in 19 grondlenen, 6 tienden en een huis in Deinze; in 1460 staan er 10 ten vollen koop, 9 ter beste vrome¹⁰ en 4 ten halven koop.

Ontegensprekelijk was ter Meere het meest onafhankelijke der lenen van de heer van Nevele, maar toch ook hier werd het gezag van de heer immer geëerbiedigd.

Daarmee hebben wij dit dorp, waarin wij twee der voornaamste lenen van de heerlijkheid aantreffen, voldoende belicht, noodzakelijker wijs moesten wij hier tamelijk lang blijven bij stilstaan, wij menen echter slechts dat te hebben belicht, dat belang heeft ten overstaan van het geheel der studie.

3. LANDEGEM

Van veel geringer belang dan Vosselare, is dit dorp eveneens van een heel ander type; terwijl wij in Vosselare bij uitstek bezittingen aantreffen van Nevele, waaronder bezittingen, die op hun beurt reeds een hele evolutie achter de rug hadden, die heerlijkheden waren met eigen geschiedenis, treffen wij in Landegem slechts enkele onbelangrijke lenen aan. Landegem is het type van een grensdorp; vier grote heerlijkheden ontmoeten er elkaar, nl. het Vlaanderse (of Baarlevelde), St.-Baafs (Roede van de Oudburg), Vinderhoute-Merendree (afhangend van het Leenhof van Dendermonde, enkel financieel in Oudburg ingeschakeld) en Nevele. En toch alhoewel het Nevelse grondgebied er niet zeer uitgestrekt was, komt Landegem heel de geschiedenis door voor als een der meest solide elementen in de heerlijkheid Nevele, wat bewijst dat de heer van een dorp niet het grote deel der gronden moet in bezit hebben.

Het is zeer moeilijk om de ligging te bepalen van de eigendommen der verschillende heerlijkheden, die in dit dorp heerlijke rechten hebben. Wij geven er hier een algemeen schematisch beeld van: de bezittingen van

---

¹⁰ Vrome: 'Inkomsten uit landerijen' (J.L.).

Nevele liggen hoofdzakelijk in de Westhoek, in het dorp en over de Kale (linkeroever Heirenthoek of Overdam); de kerk staat eveneens op Nevels grondgebied. De bezittingen van St.-Baafs liggen in de Z.O. hoek grenzend aan Vosselare en Noordhout; deze van Vinderhoute liggen in het N. terwijl het Vlaanderse of Baarlevelde in het O. ligt, grenzend aan het nog bestaande Baarleveld.

Deze aanduidingen zijn vaag, de mogelijkheden bestaan om de grondverdeling tussen de onderscheiden bezitters tot in de bijzonderheden te bestuderen, wij hopen dat ook nog te zullen doen, dit valt echter buiten het kader van deze studie.

De voornaamste lenen in Landegem gelegen, hangen niet af van Nevele, het zijn het "goet ter Varent" en het "goed d'Hegge" beide van het leenhof en heerlijkheid van Vinderhoute-Merendree; het "goet te Landegem" van St.-Baafs en "het goet ten Briele" van het Vlaanderse. Het grootste leen van het leenhof van Nevele is slechts 5 B groot. Wij treffen er evenwel enclaves aan van drie heerlijke lenen van Nevele, nl. van Meere, van Heule en van de Lovendegemse rente; ook het Vrijgoed 't Dentergemse heeft er cijzen (in Landegem ligt er een achterleen van het Goed ter Kerken (Meigem) het heet "Herleynslant").

4. MEIGEM

Heel de geschiedenis door sterk met Nevele verbonden, is dit dorp evenals Landegem een solied bestanddeel van de heerlijkheid; in Meigem echter is de heer van Nevele haast overal tevens heer van de grond. Hij heeft er in XVde eeuw niet min dan 29 lenen waaronder de belangrijkste zijn: de lenen "te Landuut" (24 B in twee delen gesplitst met baljuw), "'t Oorscamp" (10 B), "Te Poelare" (8 B), "ter Lombaerden" (8 B), "heerschap te Wiericx" (met baljuw en 7 schepenen, het is een rente op gronden te Meigem, Zeveren en Vinkt), "'t Pylaerleen" (6 B 655 R) (met baljuw), "ter Speelt" (21 B 207 R), "ten Broucke" (10 B 43 R), "ter Kerken" (19 B 800 R met maander en zeven gezworen laten, en verder nog een leen (26 in het leenboek) van 2 B grond met een aanzienlijke cijns en een baljuw met 7 schepenen. Een opsomming van zo groot aantal belangrijke lenen, in dit slechts 735 ha grote dorp, geeft reeds een gedacht van het belang dat het vertoont in de heerlijkheid Nevele. De gegevens voor dit dorp zijn zo overvloedig en zo uitvoerig dat na Vinkt wellicht niet één dorp van gans de heerlijkheid even

goed geschikt zou zijn om bestudeerd te worden, voor wat landbouwwitbating en grondindeling betreft.

Benevens de heerlijkheid Nevele zijn er echter nog andere heerlijkheden die in Meigem insluitingen bezitten o.m. bezat Oudburg van Gent er de heerlijkheid ten Riede met een oppervlakte van 21 B, verder Horentse Oudegoede, Reygersvliet, heerlijkheid van St.-Baafs in Kerrebroek en de van het kasteel van Nevele afhappende lenen Meere en Poekse.

De lenen van Oudenhove en een cijnssleen die hun centra hebben te Vinkt, hebben eveneens inkomsten in dit dorp.

De heer van Nevele is heer van de kerk van Meigem, het patronaatschap behoort aan het kasteel van Meere (afhappend van patronaatschap van Deinze), financieel ressorteert Meigem eveneens onder Nevele.

De Potter beweert dat er in Meigem een aparte vierschaar was met baljuw en schepenen, maar de bediening van baljuw en burgemeester werd doorgaans door die van Nevele uitgeoefend. Niets hebben we gevonden dat deze zienswijze zou kunnen staven. Meigem valt onder het gezag van de baljuw en de schepenbank van het Land van Nevele. Over het algemeen waren twee van de schepenen van deze bank woonachtig te Meigem (soms ook de burgemeester) waarschijnlijk is dit het feit dat schrijver heeft misleid, ofwel verwacht hij met de vierschaar en schepenbank van "ten Riede", die echter enkel bevoegdheid heeft over het deel, rechtstreeks afhappend van den Oudburg.

5. VINKT

Dikwijls meent men dat Vinkt niet immer onder Nevele ressorteerde, en dat men met de speciale betekenis van dit dorp rekening dient te houden. Het is waar dat in de tweede helft der XVIIde eeuw (sinds 1651 erkend door de Raad van Vlaanderen op 22 juli 1652 en in Mechelen op 7 september 1655, in werkelijkheid omgezet door het leenhof van de Oudburg in 1663 en in 1676 terug met de rest van de heerlijkheid Nevele verenigd) Vinkt gedurende een twintigtal jaren als een soort aparte heerlijkheid in handen kwam van Jean Baptiste de Doys, vicomte van Lion. Dit was echter louter gevolg van een erfenisproces, door Jean Baptist de Doys (die gehuwd was met de dochter van Jan-Baptist della Faille) gewonnen. De Doys

kwam in bezit van de Nevelse bezittingen in Vinkt, Gottem en Wontergem en kreeg door dit bezit het recht de titel van "heer van Nevele" te dragen.

Dit feit heeft bij het bestuderen van het wezen van de heerlijkheid niet het minste belang; voor ons a fortiori niet, vermits het na de door ons behandelde periode voorvalt.

Vinkt is immer een zeer vast en uiterst belangrijk element geweest in de heerlijkheid Nevele, het was bij uitstek het dorp der grote grondrenten. Op de 28 grondrenten, zijn er niet min dan 21 die een oppervlakte van meer dan 4 B hebben. Als de voornaamste heerlijke lenen citeren wij "te Hulsbeke" (26 B), "ten Oudenhove" (18 B), "ter Boorch" (21 B), "Sketels" (12 B), "ten Nieuwenhove" (16 B); verder treffen wij nog aan de lenen "te Bieshem" (9 B), "ter Stagghen" (8 B 2 G¹¹), "ter Poucken" (17 G), "Oude Hofstede" (4 G), "Harde Mersch" (4 B), "ten Hecke" (7 G), "te Braex" (18 B), "Spots hofstede" (1 B 1 G) "ten Steene" (10 B), "Sammans" (4 B), "'t nieuwe goedt" (12 B), "ter Beke" (5 B), "Scotelmans" (12 B) en "Camphins" (6 B). Eveneens zijn er andere heerlijkheden en lenen wier zetel buiten Vinkt ligt, die er betrekkingen hebben, lenen van Nevele afhankelijk: "Wiericx, Baudoncq, Reibroek, Oudegoede" en "Moerakker"; verder heeft ook het klooster van Marquette aanzienlijke bezittingen in dit dorp, evenals in Poeke.

Een kaart van 1771 licht ons zeer goed in over de staat der grondverdeling in de XVIIIde eeuw, deze is nog niet veel gewijzigd in hoofdzaken nog niets sedert de XVde eeuw en XVIde eeuw zodat wij daar klaar en duidelijk de bonte werkelijkheid kunnen aanschouwen van dit grondgebied.

Op elk gebied behoorde Vinkt tot het Land van Nevele, en was in de regel een der landschappen uit Vinkt. In Vinkt was de zeer belangrijke "Vinkt-brugghe" gelegen, deze brug ook "Varezelebrugghe" (Varezele is de naam van een heerlijk leen in Lotenhulle, dat er juist over gelegen is, over de brug) genaamd, lag over de Poekebeek; de heirweg van Brugge naar Deinze liep er over. In het denombrement lezen we dat de helft van de opbrengsten van de tol dezer brug aan de heer van Nevele ten bate kwam.

---

¹¹ G: 'gemet'.

6. LOTENHULLE

In Vinkt een dorp bij uitstek voor talrijke en uitgestrekte lenen, in Lotenhulle ("Loe-by Poucke", wordt het tot in de XVIde eeuw genoemd, in tegenstelling met "Loe Christi") treft men het grootste aantal belangrijke heerlijkheden aan. In dit dorp zijn de zetels van de heerlijkheden Oudegoede, Reibroek, Baarle en Vazele.

De voornaamste dezer vier is ontegensprekelijk Oudegoede, als achterleen van de Oudburg slechts met Meere te vergelijken. Dit leen, dat zich uitstrekt in Lotenhulle, Deinze, Vinkt, Meigem en Nevele (prochie) heeft hoge, middelbare en lagere justitie, ban van vijftig jaar tot het heerschap en uit Vlaanderen, confiscatierecht, beste hoofden, tol, enz. Het heeft een baljuw en een volle schepenbank (de baljuw mag een plaatsvervanger aanstellen, die dan de volle rechten heeft van een onderbaljuw), straatberijd (tweemaal in zeven jaar, jaarlijkse schouwingen van waterlaten, heirwegen, molenwegen en gebeurlijk voetwegen) "alzo verre als hij heere oft heuverheere of es", jaarlijkse doorgaande waarheden en dagwaarheden, waarop moeten verschijnen "sin mannen, sinner mannen mannen, sin late ende sinner mannen laten, upsetene laten ende ondersaten ende alle andre water ende weede halenden ende nemenden up tvoorseide leen ende heerschap". In al de dorpen waarin deze heerlijkheid zich uitstrekt heeft hij tevens kerkgeboden en door kerkgeboden worden al de laten jaarlijks voor een dag "in dienste ende crooweyden" gevraagd (de heer is aan die laten een maaltijd verschuldigd).

Het centrum van dit leen is de zgn. Warande, ze heeft slechts een oppervlakte van 3 bunder, onder dit centrum ressorteren niet minder dan 29 achterlenen, waarvan er sommige op hun beurt nog eens achterleen in bezit houden (zie hoger "sinner mannen mannen").

Het is hier niet de plaats om langer over deze heerlijkheid uit te weiden, maar de geschiedenis ervan is zeker van groot belang. In de XVIde eeuw komt ze in 't bezit van een lid van het geslacht van Nevele: Joncvr. Margriete van Montmorency en in de XVIIde eeuw hebben de della Failles er eveneens een zeer belangrijke rol gespeeld. De houder van dit leen heeft met zijn baljuw en "wet" de administratie van het dorp Lotenhulle, hij is er echter niet de heer van; de heer van Nevele hoort de kerk en armenrekeningen, is heer van de kerk en bijgevolg heer van Lotenhulle.

Na Oudegoede komt het "heerscip van Reibrok" (wel te onderscheiden van het "goed Reibroek", het zijn twee afzonderlijke lenen). Het heeft een baljuw en een volle schepbank, het heeft echter de hoge rechtspraak niet, zoals De Potter dit verkeerdelijk vermeldt; deze heerlijkheid heeft buiten Lotenhulle afhankelijkheden in Nevele (prochie) en in Vinkt, ze telt 12 achterlenen.

Het "goedt en heerscip Varezal" omvat 33 B en heeft dezelfde rechten als Reibroek.

Het "hof te Baarle" (12 B) (niet verwarren met het dorp Baarle waarover verder, zoals dit b.v. in de inventaris van de archieven der heerlijkheid Nevele in RAG gebeurt) heeft eveneens baljuw en 7 schepenen, het telt 4 achterlenen.

Verder treffen wij nog aan: het goed Reybroek (in 1460 heeft het een oppervlakte van 12 ½ B; volgens een ontvangstboek uit het midden der XVIde eeuw had het 60 B), het cijnsleen Orsmeulen (ook in de prochie van Nevele en Vosselare), het Goedeken St.-Denijs (6 B), de Populiere wal (800 R met visserij), de visserij te Malsem en nog vier andere lenen van gering belang. Voor het transport ressorteert Lotenhulle onder de omschrijving Land van Nevele (in Lotenhulle zijn er belangrijke enclaves van het Dendermondse, van Bellem en van de proosdij van Brugge).

7. BAARLE

Het valt te betwijfelen of er in onze streken dorpjes hebben bestaan die nog kleiner waren dan dit dorp, waarvan Sanderus zegt "viculis dici potest, nam sexaginta tantum sec terrae bonaria complectitur, e incolae habent perpaucos". Deze opgave van Sanderus is juist, in een landboek (vervaardigd in 1609, herzien in 1666, nogmaals herzien in 1700, berust op het gemeentearchief van St.-Martens-Latem) staat de oppervlakte aangegeven der vier belopen; ze bedraagt 66 B 94 R alles te samen dus de oppervlakte van een kleine wijk. De oppervlakte van het huidige Baarle als wijk van Drongen en als parochie, is groter dan het toenmalige dorp.

In 1460 bezat Nevele er twee lenen: een van 4 G en een van 200 R; op een kaart van 1765 (naar een andere van 1699) vinden wij vijf percelen grond

aangeduid als zijnde Nevele, vijf percelen Drongens, twee St.-Baafs, vier van Horetse, al het overig grondgebied behoort aan St.-Pieters.

Baarle ressorteert onder de tweede roede (St.-Pieters) en wordt er door beheerd, de abt van Blandinusabdij is er heer van de kerk en toch... Baarle valt onder Nevelse omschrijving voor het transport.

Eveneens valt aan te stippen dat het veer van Baarle tot de heerlijkheid Nevele behoort.

8. DRONGEN

Op dit grondgebied heeft de heer van Nevele vier lenen, waaronder een belangrijk cijnsleen in Noordhoute. De invloed van Nevele doet zich enkel in deze wijk voor.

9. en 10. BACHTE en DEINZE

In de leenregisters uit de XVde en XVIde eeuw vinden wij Bachte niet vermeld, er wordt enkel melding gemaakt van Deinze en van Maria-Leerne; de lenen, in Bachte gelegen, staan onder de rubriek Deinze. Dat dit zo is, kunnen wij reeds opmaken uit de gegevens, die wij in de verkorte denombrementen der leenboeken vinden, daarenboven wordt dit nog bevestigd door het leenboek van 1750 waar er uitdrukkelijk vermeld staat "Deinze, Bachte en Rekkelync" (het lage meersengebied tussen Deinze en Bachte).

Dit feit komt zeer eigenaardig voor, vermits er tussen Deinze en Bachte een grens lag, die meer was dan een eenvoudige dorpsgrens nl. tussen Oudburg en kasselrij Kortrijk. Zeer moeilijk is het dan ook hiervoor een steekhoudende verklaring te geven, maar er moet toch een reden voor bestaan hebben, het zou al te naïef zijn te veronderstellen dat de leenhouders (die hun denombrement indienen) en dat de griffier van Nevele de grens niet goed wisten liggen en Bachte zomaar, bij vergissing onder Deinze plaatsen. M.i. is het door de domeinen van de heerlijkheid Meere en van de heerlijkheid Horetse (voor deze heerlijkheid verwijzen wij naar, de interessante bijdrage van A. Cassiman in de *Bijdragen tot de geschiedenis der Stad Deinze*) die zeer veel gronden hebben aan beide zijden van de kasselrijgrens, dat deze omgeving een zekere eenheid verwerft.

Voor Deinze en Bachte samen worden er in 1460 twaalf lenen opgegeven. Het voornaamste grondleen is wel het zg. Daentvelt dat 11 B omvat en waarmee een *hiltgewere*¹² en tevens de *signourie* die naar alle waarschijnlijkheid te vereenzelvigen is met het heerschap te Rekkelinge waarvan in het denombrement van 1387 sprake is, verbonden zijn ("voort behoord mijnen heere van Nevele toe theerschap van Rekeline ter bruggen tote den hende van den landen te Deynze waert an"). In Deinze zelf wordt het ammanschap in leen gehouden van het kasteel van Nevele, in 1460 door Jan vander Mote, baljuw van Oudenaarde.

De heerlijkheid Nevele heeft in Deinze nog verscheidene rechten: de heer van Nevele benoemt er de schout of cipier en het gevang staat onder diens bewaking; het denombrement van 1585 toont duidelijk aan waarin dat recht bestond.

Een andere eigenaardigheid ligt in het feit, dat de heer van Nevele eens per jaar (op de kermis van half oogst) het oppergezag had in de stad en alle vervallen hem die dag toekwamen. Het Uilenspiegelachtig middel dat de Deinzenaars uitdachten om zich hieraan te onttrekken (ze verlegden de kermis op 16 augustus!) toont ons het belang aan van dit recht en eveneens de vormelijkheid ervan. De vraag dringt zich op: vanwaar heeft de heer van Nevele dit recht gehaald? Hierop antwoord ik met Albijn Van den Abeele "iets wat zich uit het gezag, welke de kastelijn er eertijds had, had voortgezet en aan de heerlijkheid van Nevel was blijven behooren, wier heer... onder Gwijde van Dampierre, er het Kastelijnschap gekleedde...", bedoeld wordt, dat het een overblijfsel was van de macht, die de heren van Nevele tot in het begin der XIVde eeuw hadden bezeten, als burggraven van de kasselrij Kortrijk, waarin Deinze gelegen was.

Het voornaamste gedeelte van Bachte (een goede kaart van Bachte bevindt zich in RAG, Nevele) zelf, ressorteerde onder de heerlijkheid van de Horentse, terwijl Rammelare (zie Astene) en Gampelare er eveneens bezittingen hadden.

Alleen voor het transport ressorteerde Bachte onder het Land van Nevele, anders was Bachte immer naar Deinze georiënteerd.

---

¹² Hiltewere; 'afdamming in een beek om vissen tegen te houden, zodat ze gemakkelijk in een fuik zwemmen' (J.L.).

11. BACHTE-MARIA-LEERNE

Werd ook zeer dikwijls St.-Jans-Leerne genoemd. Op het grondgebied van dit dorp staat het kasteel van Odonk; vanaf het einde der XIVde eeuw verblijfplaats van de bezitters van de heerlijkheid Nevele (voor zover ze in de heerlijkheid verbleven).

Over dit kasteel zullen we hier niet handelen, een aparte monografie zou echter zeer nuttig zijn. Wij willen alleen wijzen op de allodiale bezittingen, die de heer van Nevele in de omgeving bezat en die hij, zoals de Warande van Deurle in de XVIde eeuw in pacht heeft. Uit de "estat du revenu de la terre et Seigneurie de Nevele" van 1567-68 kunnen wij de grootte en de inkomsten ervan bepalen; de oppervlakte bedraagt ongeveer 43 B en de pachtopbrengst 299 lb 16s

Hier staan wij dus voor hetzelfde verschijnsel als in Deurle: de allodiale goederen zijn sterk verminderd en werden naar alle waarschijnlijkheid ook hier in leen en in cijns gegeven. Het aantal lenen was in Maria-Leerne vrij aanzienlijk, in 1460 waren er 21, waaronder het "goet ter Sloote" het meest uitgestrekte was (18 B), verder treft men er aan het "Shotterstien-de", het "leen ten Reytaver" (5 B), "Walackers bunder" (852 R), het "leen te Wiericx" (1 B 409 R) en een *signourie* met baljuw en laten. De "heerlijkheid Maighem" (gelegen in Leienhoek) had een oppervlakte van 24 B. Tot in 1592 bleef ze zelfstandig, in 1592 werd ze door Maarten della Faille, de nieuwe heer van Nevele, aangekocht. In dit dorp had de heerlijkheid Mee-re aanzienlijke bezittingen, Hansbeke had er "een huys... naast den Holle eck" en ook de heerlijkheid van Strobbingen had er een afhankelijkheid. Op elk gebied volgt Maria-Leerne de heerlijkheid van Nevele.

12. SINT-MARTENS-LEERNE

Dit dorp ressorteert op elk gebied onder Nevele, het voornaamste leen is een leen in "Quathem" (13 B), het bezit een baljuw. Verder heeft de heerlijkheid van Strobbingen (cijnsleen gehouden van Nevele door de heer van Drongen) in dit dorp een aanzienlijk cijnsbedrag. De overige, van Nevele afhangelende lenen, staan in het leenboek van 1460 vermeld. De heerlijkheid van Wallebeke heeft er enkele lenen, waaronder het "goed ter Middelt" waarop de heer van Hansbeke de beste hoofden haalt. Het veer te St.-Martens-Leerne behoort eveneens tot de heerlijkheid.

13. DEURLE

Aan de heer van Nevele "... behoort toe den bosch te Deurle, metter plaetsen, daer de eecken upstaen, daer ondere groot zijn deen metten anderen, twee bunderen, lettelt min of meer, ende ooc daeromtrent dier hondert bunderen lettelt min ofte meer in verzanden lande ende heele ende in lande, dat es laten voeren overe de rente, ende daarop eene vrije warande metsgaders al den lande van Nevele, ende een forestier...".

Dat maakt dus, dat hier 402 Gentse bunders, of ongeveer 537 ha grond van Nevele afhangen.

Twee andere heerlijkheden nemen eveneens een aanzienlijk gedeelte van het Deurlese grondgebied in beslag, nl. "'s Graven Aersele" (valt onder de late roede, rechtstreeks onder de Oudburg van Gent. Omvat eveneens een gedeelte van Zevergem (100 B), 3 bunders in St.-Martens-Latem en twee kleine enclaves, de eerste in Nazareth, de tweede in St.-Denijs) omvat er 90 B of 120 ha, en de heerlijkheid van Broekstrate omvat er eveneens een aanzienlijk aantal, tevens zijn er nog enkele kleine enclaves van andere heerlijkheden. In beschouwing genomen, dat de totale oppervlakte van Deurle 543 ha bedraagt, vraagt men zich af, hoe dat kloppen kan met de opgesomde gegevens.

Er zijn inderdaad twee zaken die men goed dient in het oog te houden:

1. De aangegeven oppervlakte in het denombrement is overdreven,
2. een deel van deze warande ligt in St.-Martens-Latem.

In het denombrement staat niet dat alles in Deurle ligt, maar vermits Deurle alleen genoemd wordt, en men daarna zegt "en daaromtrent" geeft het die schijn. In een denombrement van 1585 lezen wij "datter vele lants min es, dan het denombrement verklaart" en op de kaart van 1644 zien wij duidelijk dat er in werkelijkheid zeer veel land min is en dat een aanzienlijk gedeelte ervan in Latem is gelegen.

Het gedeelte van de Warande, dat in Deurle ligt, is niet groter dan 46 B 2 G, en het deel in Latem 29 B 1 G. Hier wordt het deel bedoeld dat rechtstreeks van de heer is blijven afhangen; in het denombrement staat dit deel, evenals de gronden rond de beide kastelen, als dusdanig apart ver-

meld en vormen de drie eerste alinea's van het denombrement. De in leen gegeven gronden kunnen hier niet bedoeld zijn.

Hoe is zo een vergissing uit te leggen? Het feit dat deze vergissing die oorspronkelijk een grote vergissing zal geweest zijn hier voorkomt, brengt ons op een interessant spoor.

Oorspronkelijk, waarschijnlijk nog in de XIVde eeuw, was de Warande ongeveer 400 B groot, daar ze heel het grondgebied omvatte, dat in Deurle en Latem aan Nevele toebehoorde. Op de kaart van 1644 bedraagt de oppervlakte van al de Nevelse bezittingen in deze twee dorpen naar onze berekening ongeveer 313 B.

De kern van de zaak zit in het feit dat in de XVIde en XVIIde eeuw veruit het grootste deel van deze allodiale bezittingen in leen en in cijns gegeven zijn, en dat slechts een 50-tal bunders hun oorspronkelijk karakter hebben behouden. Oorspronkelijk was dit gebied volledig jachtgebied gebruikt door de heer van Nevele, maar stilaan naarmate de heren van hun heerlijkheid vervreemden, en ze in het bezit gekomen waren van verscheidene heerlijkheden, en het druk hadden met bezigheden buiten hun Nevels domein, zal dit jachtgebied in onbruik geraakt zijn en als lenen of tegen cijns werden er stukken afgenomen.

In het cijnsboek van 1426 staat Deurle niet vermeld, Brakel (grote wijk van St.-Martens-Latem) wel, wat er op wijst dat in Deurle het oude cachet nog bewaard bleef; in het cijnsboek van 1490 vinden wij het voor de eerste maal. Het is spijtig dat we over geen leenboeken beschikken voor 1460, maar de sterke vermenigvuldiging van het aantal lenen vanaf 1460 komt toch eveneens onze stelling bevestigen.

Een verder bewijs van deze evolutie vinden wij in het denombrement van 1585 "... lande, dat in voorleden tyde byde heere uuytgegeven es aen vele... personen voor... renten" en "danaf eenige partien slaechbosch gemaect syn ende eenige... naermaels ter culture gebrach de uute Warade van de heere van Nevele, groot een bunder...". De reden waardoor het komt dat de vermindering van de oppervlakte der Warande niet werd opgegeven in de denombrementen is gelegen behalve in de starheid die dergelijke, immer terugkomende vormelijk stukken kenmerkt, en het feit, dat er door het in leen of cijns gegeven geen grond van de heerlijkheid

vervreemd werd, het was slechts een proces van ontginning. Voor deze denombrementen was het hoofdzak dat de totale oppervlakte onveranderd bleef. Met de kopie van 1585 staan we voor een ander geval, dit denombrement werd door de Raad van Mechelen aan de baljuw van de Oudburg gevraagd, met het oog op de verkoping van de Nevelse heerlijkheid, hier moet men dus werkelijk weten wat er in is en toch wordt er nog niet veel belang gehecht aan deze wijziging van inhoud, want er staat "hoe wel het selve van cleynder importantie es...".

Wat gebeurde er nu met dit gedeelte, dat rechtstreeks in 's heren bezit gebleven was? Wat met het overige?

Het deel dat volle eigendom bleef, werd door de heer, zoniet geheel dan toch voor het grootste deel in pacht gegeven aan verscheidene personen, als heide of als bebouwbare grond, zoals hij dat deed met zijn andere allodiale goederen rond de kastelen van Odonk en Nevele (het oorspronkelijk karakter van de Warande is dus verdwenen).

Alleen het voortbestaan van een forestier herinnerde nog aan de vroegere functie van deze grond, maar ook dit ambt heeft veel van zijn oorspronkelijke waarde ingeboet. In 1482 voor een termijn van 9 jaar voor "65 coppelen coninen... elk jaar...", in 1567-68 voor een termijn van 6 jaar de pacht prijs bedraagt 50 koppels konijnen ter waarde van 4 schell. stuk maar dit jaar werd het op 25 gebracht "à raison quilz ont este estruitz par les Espaignolz". Over de verpachting van de grond zelf, waarover wij zo-even spraken, zijn wij eveneens goed ingelicht voor de tweede helft der XVIde eeuw. In een "Quarte van alle de landen en de meerschen, vogheliedrien, tollen ende andersins zo en ghewone es te verpachtene inden lande van Nevele" vinden wij acht "partien heets" vermeld, met een gezamenlijke oppervlakte van 42 B 238 R en in de "estat du revenu du pays de Nevele pour ung an commenchans a la St. Remy 1567 fini ala St. Remy 1568" onder de titel "redepte des terres et bruieres gisantes es paroiches de Bracle, Deurle et Lathem" vinden wij melding gemaakt van negen "parties de bruières" en "3 pièces de terre" met een gezamenlijk oppervlakte van 48 B 1 G 234 R. Deze oppervlakte is ongeveer gelijk aan de oppervlakte van de Warande in Deurle op de kaart van 1644. Behalve de inkomsten van de pacht en de konijnen, die de forestier hem jaarlijks bezorgde, had de heer ook nog de opbrengst van het hout, en deze was zeer groot. Wij zien dat hij in

1567-68 in zijn Warande 4 B 2 G 200 R hout verkocht voor een gezamenlijk bedrag van 140 lb 10s ob. tourn.

Over de afhankelijkheden, buiten de Warande, in Deurle, hebben we weinig inlichtingen voor 1460 (slechts een paar leendenombrenten), de eerste evolutie ervan kan niet nagegaan worden.

In 1460 zijn er in Deurle negen lenen, die van Nevele afhangen; waaronder het leen vander Laken, het leen vanden Wijngaerde, het leen ten Hecke, het Sirdannis leen en Strudders leen. Een dezer lenen bestaat uit 2/3 van de opbrengst van de tienden van Deurle (het derde derde is voor de pastoor).

Het voornaamste leen is het "leen vander Laken" (het goed van der Laken bestaat nog; het ligt langs de Leie en is bewoond door de heer notaris Martens¹³), dat 15 groot is en 4 achterlenen telt, waarvan er een op zijn beurt 10 B groot is. Het leen van der Laken heeft een eigen baljuw en "mannen" en ook een bestrekking in Latem.

Het gedeelte van Deurle, dat hier werd behandeld, ressorteerde volledig onder het Leenhof van Nevele, en de kerk van Deurle, in dit gedeelte gelegen heeft de heer van Nevele als kerkheer, zodat Deurle als dorp aan de heer van Nevele toebehoort, vermits hij toch immer heer was van het dorp, die heer was van de kerk.

Maar hier komen wij weerom voor een toestand, typisch voor de behandelde periode; Deurle wordt beheerd door de wet van 's Graven Aersele; deze heeft er een baljuw en zeven schepe-

¹³ Toestand in 1941 (J.L.).

nen, de middele en lage rechtspraak behoort haar toe, voor de hogere dienden ze echter beroep te doen op de mannen van de Oudburg zelf en de baljuw van de Oudburg houdt er de soevereine jaarwaarheid. (Daaruit blijkt dat ook de inwoners van "Deurle Nevelse" er moeten verschijnen. Dit is echter niet de regel, het was slechts gedurende een vijftiental jaren het geval, nl. wegens confiscatie van de heerlijkheid na de onthoofding van Filips de Montmorency graaf van Hoorne).

Wat het transport betreft, valt Deurle buiten de Nevelse omschrijving.

14. SINT-MARTENS-LATEM

In de Nevelse documenten vinden wij dikwijls vermeld "Lathem ende Braecle". Brakel is een zeer belangrijke wijk van St.-Martens-Latem. Hij grenst aan Deurle, St.-Martens-Lerne en Baarle en wordt reeds zeer vroeg vermeld; vermeldingen in het *Liber traditionum* doen ons de vraag stellen of Brakel oorspronkelijk niet synoniem was van Latem (St.-Martens-Latem heeft een oppervlakte van 891 ha, daarvan neemt Brakel er 202 in, 59 ha 59 a 60 ca behoorden voor 1805 tot de - tot dan zelfstandig gebleven gemeente Baarle, huidige wijk Baarle Frankrijk; onder het Oud Regime bedroeg de totale oppervlakte dus 831 ha).

Bij het behandelen van Deurle vermelden wij dat er 29 B 1 G van de Warande van de heer van Nevele op het Latemse grondgebied gelegen waren, buiten dit bezit heeft Nevele er nog - volgens de kaart van 1644 - meer dan honderd bunders als leen- of cijnsgronden.

De Warande van de heer van Nevele heeft in 1644, zoals wij vaststellen nog een oppervlakte van 76 B. We kwamen eveneens tot de vaststelling dat er van deze 76 B 46 B 2 G in Deurle gelegen waren en 29 B 1 G in Latem. Van die 76 B worden er 42 tot 48 verhuurd. Een dertigtal bunders bleven dus onverhuurd en de vraag dringt zich op: welk deel der Warande is dat? In de akten van de Raad van Vlaanderen van 1500 vinden wij een uitspraak die zegt dat St.-Baafs ook op de Warande, zonder tussenkomst van de heer van Nevele, vrije jacht en visvangst heeft, en er tegen cijns mocht verpachten. Dit komt zeer eigenaardig voor en doet ons de veronderstelling naar voor brengen of hier de reden niet gevonden is, waardoor het komt dat de heer van Nevele slechts 42 of 48 van de 76 B verpacht, of de 29 B op Latems grondgebied gelegen, die zoals de uitspraak blijkt zeer

sterk onder de druk van het gezag van de abt van St.-Baafs stonden die, in tegenstelling met de heren van Nevele, er nog schik in vindt van hier te jagen, niet de bunders zijn die geen jachtinkomsten voor Nevele opleveren. Reeds vroeger waren er betwistingen geweest tussen Nevele en St.-Baafs; in 1273 moet gravin Margaretha tussenkomen, daar de heer van Nevele aan St.-Baafs het gerecht in Latem betwist. De uitspraak is ten gunste van de abdiij.

Hier ligt de grens van het Nevelse gebied, hier komt het gezag van de heer dan ook onvermijdelijk in botsing met een ander sterk gezag, dat van St.-Baafs.

In het leenboek van Nevele van 1460 staan drie lenen vermeld in Brakel, het grootste heeft een uitgestrektheid van 8 B en heeft nog twee achterlenen, waarvan het eerste 5 B bevat. In de XVIde eeuw komt er een vierde leen bij "De Venne" (6 B groot) en in 1750 zijn er in Latem lenen, die van Nevele afhangen. Hier dus eveneens de sterke evolutie die wij ook in Deurle aantreffen.

Juridisch en kerkelijk ressorteert Latem onder St.-Baafs, voor het transport staat het vermeld als onderdeel van de Oudburg.

15.-16. WONTERGEM en GOTTEM

"Ende die in Gothem ende Wonterghem wonen, mijns heeren late zynde, die zijn in schuldich te volchen myns heeren Land van Nevele in orloghen ende in zettinghen alsoet in tyden verleden ghecostumeert es".

Er zijn geen bewijzen te vinden die de bewering bevestigen, dat deze dorpen Nevele volgen in de zettingen, beide dorpen vallen onder het transport van Kortrijk; misschien ressorteerden ze vroeger financieel onder Nevele. Is er geen financiële band, het blijkt toch zeker dat er tussen deze twee dorpen en de heerlijkheid een zeer sterk verband heeft bestaan.

Voor eerst hebben wij het feit, dat Nevele er verscheidene, waaronder zeer grote en belangrijke lenen bezat, maar voor Gottem menen wij nog een veel sterkere aanduiding te hebben gevonden. Aanleiding hiertoe was de lectuur van een oorkonde, daterend van 16 januari 1558 en een denombrement van 13 september 1574. De oorkonde, gaat uit van Filip de

Montmorency, hij geeft in leen aan "Lievin de Sicleers, gentilhomme, resident en la ville de Gand": "l'autorité de se pouvoir nommer porter et attituler Seigneur de Godthem membre dépendant de notre dit pays de Nevele avec ouyr, passer et clore les comptes de la dicte église et quen dependit, reservant a nous et a nostre domaine de Nevele tous aultres droitz, prerogatives et preminences que nous et nos predicesseurs seigneurs de Nevele avons eu... et avons... audict village, paroiche et enclavement de Godthem" verder luidt het dat dit leen zal overgaan naar de kinderen en Sicleers' tweede vrouw, of - bij ontstentenis - aan de naaste erfgenamen en "lequel fief et tiltre... tiendront de nous... a ung plain relief de dix libures parisis, avecq toutes aulters servitudes et droicture tant en vente que allienations quilz nose porront faire sans consentement de nous, seigneur de Nevele present, on advenir selon la nature daultres fiefs de notre dict pays de Nevele" en verder "que ledict de Sicleers et ses successeurs seront tenus nous payer... ordonnant a nostre grand bail...luy en donner investiture en recevoir son serment de fidelite en cas pertinent, et luy enjoindre de bailler sons denombrement en dedens quarrante jous apres son investiture...". Op 8 in oogstmaand 1562 doet Lievin de Sicleers de eed en geeft zijn denombrement in handen van de hoogbaljuw de Hoves.

Het denombrement nu van 1574 werd ingediend bij de hoogbaljuw Oudegherste door Filips Roze "als bedienlic man van voochden van Liefken van Sicleers, filius Jonckeer Lievins, in zijnen levne heere van Godthem ende bailliu vander Oudenburch van Gendt". Toen hield hij het leen van "de Conincklyke majesteit, Grave van Vlaenderen, van zijnene hove ende Castele van Nevele" (de heerlijkheid is in 1567 geconfisceerd bij de gevangneming van Filip de Montmorency, graaf van Hoorne en heer van Nevele).

Deze stukken werpen een lichtstraal op de verhoudingen van Gottem tot Nevele, wij zien dat de heer van Nevele het horen en sluiten der kerkrekeningen in leen geeft, maar dit betekent dan dat de heer tevens heer van de kerk en dus van het dorp Gottem was; het is dan ook meer dan logisch dat hij met dit recht het onafscheidbaar gevolg ervan in leen geeft, nl. de titel "heer van Gottem".

Deze vaststelling is van meer dan lokaal belang, wij zullen er nog op terug komen in verband met de kritische behandeling der denombrementen der heerlijkheid, en het bepalen van de uitgestrektheid ervan.

Over Wontergem hebben wij geen bewijs dat Nevele er het heerschap over de kerk zou gehad hebben, maar zeker is het, dat de heer van Nevele ook daar een groot gezag heeft gehad zoals in Gottem.

Wat nu de lenen betreft, wij ontmoeten in 1460 in Wontergem het meest uitgestrekte leen van de heerlijkheid Nevele, nl. het goed ter Donck (36 B). Het heeft een baljuw met zeven schepenen, "put ende galghe, dberecht van mans doode, ghedaen in eener hitte van bloede, daet wonde ghemacht werdt, van blenden slaghen" verder o.m. nog straatberijd, kerkgeboden, enz. Dit heerlijk leen reikt ver buiten de grenzen van Wontergem, het beslaat ook delen van Markegem, Dentergem, Rozebeke (d.i. Oostrozebeke), Vinkt, Wakken en Gottem. Verder vinden wij nog een leen van 3 G met baljuw en schepenen het "Contschuergoedt" (10 G), "ter Eecken" (6 B), "ten Houte" (6 B), "'t Deynvelt" (6 B), de "Stede ter Reaghe" (9 B), de "Hau" (9 B), "'t goed ter Hulst" (6 B) en "Tsocters viven" (4 G).

In Gottem beslaat het grootste leen 22 B. Het is het leen te Walle, samen met een cijnsleen en het leen "ter Leyen" (8 B) heeft het een baljuw, prater en zeven schepenen. Verder ontmoeten wij nog het "goed ter Hulst" (10 B), "ten Plume" (3 B) en "ten Hove" (5 B). Er zijn hier twee lenen, waaraan er voor de houders der achterlenen (ter Walle heeft er negen) karweien zijn verbonden in de vorm van wagensdiensten. In dit leenboek wordt een beek in Gottem herhaalde malen Kale genoemd, de Mandelbeke wordt hierdoor bedoeld (dit is een feitje dat het Kaleprobleem nog zal vermoelijken).

In Gottem zijn er eveneens bezittingen van de graaf van Vlaanderen (heerlijkheid ter Beken), van Aishove (Kruishoutem), Oosthoeke (Wakken), St.-Pieters, Drongen, Dentergem, Hertsberge, St.-Baafs-Vijve, Ingelmunster, enz.

In Wontergem treft men buiten deze van Nevele, geen noemenswaardige lenen aan.

17. HANSBEKE

Slechts drie lenen van Nevele liggen op het grondgebied van Hansbeke; twee ervan worden in leen gehouden door de abt van Drongen (een van 11 B en een van 11 G), het derde is een visserij.

Hansbeke vormde een heerlijkheid op zichzelf, die zich verhef van het leenhof der Burggravie van Gent. Een belangrijk gedeelte van het dorp ressorteerde onder de heerlijkheid Vinderhoute-Merendree die immer twee inwoners uit Hansbeke in haar schepenbank (deze van Merendree) had; verder hadden de heerlijkheden van Bellem en Zomergem er elk een enclave. De heer van de heerlijkheid Hansbeke was natuurlijk heer van de kerk, voor het transport valt dit dorp eveneens buiten het Land van Nevele.

18. POESELE

Dit klein dorpje bekleedt in het kader van de heerlijkheid een zeer bijzondere positie, juridisch gesproken - en voor een deel ook in de praktijk - maakt het er geen deel van uit. De omstandigheden zijn echter zo dat het de schijn geeft dat Poesele eenvoudig bestanddeel is van de heerlijkheid en dat in de praktijk Poesele ook heel dikwijls als zodanig wordt behandeld. Het zou zeker moeilijk zijn na te gaan hoe het komt dat dit dorpje een uitzondering maakt tussen de overige was het niet dat ons een schenkingsoorkonde van 27 juni 1284 is bewaard gebleven. Ter gelegenheid van het huwelijk van Jeanne, zuster van Diederik, ridder, heer van Beveren, burggraaf van Diksmuide, met Wouter, ridder van Nevele, burggraaf van Kortrijk heeft Diederik aan de gehuwden een schenking gedaan: "sexies viginti libratas terre ad monet am Flandrensem consistentes seu jacentes in villa de Dixmuda..." en "totam terram de Poussiele cum ejus appendiciis que sensetur allodium". De oorkonde uitgaande van de officiaal van Doornik, verklaart dat Agnes, vrouw van genoemde Diederik, deze schenking aan haar schoonzuster gedaan goedkeurt.

Poesele is dus een allodiaal eigendom, dat in 1284 in bezit komt van een heer van Nevele. Hij krijgt dit niet als heer van Nevele, niet omwille van de heerlijkheid Nevele, maar ten persoonlijke titel.

Dit is de juridische toestand, die heel het Oud Regime door zal blijven voortbestaan.

Eeuwen later, wanneer men niet meer weet te wijzen wat er aan die speciale rechtstoestand ten gronde ligt, zal men nog verklaren dat Poesele een afzonderlijk staand vrij goed is, dat de heer van Nevele als zodanig er geen macht heeft, en dat deze toestand uit heuglijke tijden stamt, zoals blijkt uit de documenten van eeuwen her (zie het rapport door een oud-burgemeester uit Poesele, Cornelis van Parijs, voor de schepenen en raad van Gent uitgebracht in 1594).

In de eerste denombrementen van de heerlijkheid is er van Poesele geen spraak, in het denombrement van 1585, dat zoals we reeds zegden veel meer van praktische aard was en onderzocht wat er in feite was, komt het wel voor: "...den heere... behoort nog toe sekens cleene prochieken... genaemt Pousselle, wezende eene vrije eygendom, 't gene dat van alle tyden den heere van Nevele gevolght heeft met de voirnoemde heerliche de als daarin geinclaveert, aldaer den heere van Nevele geen zekens incompste en heeft duer dien de heerliche renten in voorleden tyden byden heeren van Nevele vercocht zijn aan andere heeren".

Deze uiteenzetting geeft in korte woorden, de stand van zaken te dien tijde. De Potter heeft een oorkonde uit 1364 gepubliceerd, waarin er gesproken wordt over de verkoop van een erfelijke rente van: 33 *mudde evene*, 7 1b 19s par., 42 *cappoenen*, 16 hennen, 60 eieren en 5 lb par. *erve- liken jacht van bossche 'sjaers*, verkoop gedaan voor vrouw Margriet van Longueval, echtgenote van Jan van Gistel, heer van Nevele, aan de Gentse poorter Gossine Mulaerde.

De oudst bewaarde rekening van Poesele toont ons dat de heer er als inkomsten had: *maercgeld*, *dootcoop*, tiende penningen en relief van lenen, zekere inkomsten bij jaarwaarheden en bij straatberijd, andere inkomsten had hij er niet; verder betalen al de inwoners van Poesele niets aan de heerlijkheid; enkel voor het transport van Vlaanderen ressorteerden zij onder het Land van Nevele.

De baljuw, die de pas vermelde rekening indient is Willem van Sent Jacobshuus, als "bailiu van Poesele". Poesele heeft een eigen baljuw en een eigen schepenbank, maar het is immer de baljuw van het Land van Nevele

en het zijn immer de schepenen van het Land van Nevele die baljuw en schepenen van Poesele zijn, zoals de heer van Nevele heer van Poesele is; het is juridisch gesproken althans - geen gevolg van hun hoofdattributies, maar in feite gaat het er toch mee samen. Men zal licht begrijpen dat deze subtiele toestand voor zo een klein dorpje dat rondom in een sterk machtsgebied lag, moeilijk te behouden was. De inwoners van Poesele hebben er nochtans immer voor gezorgd dat het dorp "vrij goed" bleef, dit vooral omwille van de kleinere belastingen en van enkele andere voorrechten aan die titel verbonden. (Zeer belangrijk is dit in verband, het feit dat Poesele in 1567 niet werd geconfisceerd met de rest der heerlijkheid). Voor de algemene gang der zaken en in de ogen van elk buitenstaander, maakt Poesele deel uit van Nevele zodat wij het - mits het gemaakte voorbehoud - ook daar onder zullen klasseren. In 1460 treffen wij in Poesele negen lenen aan, waaronder het "hof ten Brielle" (10 B) en een belangrijke koren-rente.

19. ZEVEREN

Dit grensdorp ligt met 148 B 82 R in de Oudburg, terwijl de overige 100 B in de kasselrij Kortrijk zijn gelegen; de kerk en de plaatselijke administratie bevinden zich op Oudburgs grondgebied.

Voor het transport van 1517 betaalde Zeveren 2 s aan de Oudburg en 1 s aan Kortrijk. Het gedeelte dat onder de Oudburg ressorteert wordt voor het transport gerangschikt onder het Land van Nevele. Ook grondheerlijk gesproken staat het overwegend onder Nevelse invloed; veertien lenen hangen af van het leenhof van Nevele, waaronder de belangrijkste "de Omme swinc" (5 B), "te Walle" (7 B) en "ter Lootschen" (13 B). Het is echter niet de heer van Nevele die heer is van de kerk. De administratie van het dorp geschiedt buiten Nevele om.

20. AALTER

Op het grondgebied van Aalter ligt het voornaam heerlijk centrum, dat ongeveer gans dit dorp omvat en zich ver in de omgeving uitstrekt: het kasteel van de heerlijkheid van de Woestijne. Aalter ligt buiten de Nevelse machtssfeer, en het feit dat de heer van Nevele er vier lenen bezit, waaronder twee belangrijke, kan hier niets aan veranderen. Deze twee heerlijke lenen waren "ter Beke" en "ter Eecke", rond 1500 verenigd onder de naam

“Eeckenbeke”. In 1480 waren ze in bezit van Jan van den Winkle, op het einde der XVde eeuw werden ze verkocht aan Meester Gheeraert Rijm, daarna overgeërfd door Mer Charles Rijm, ridder, heer van Bellem, Schuurvelde en Eeckenbeke. Eeckenbeke zal gedurende heel het Oud Regime door de heren van Bellem, van Nevele in leen worden gehouden.

21. en 22. AARSELE en RUISELEDE

Beide dorpen zijn in de kasselrij Kortrijk gelegen, maar grenzen toch nog aan de gesloten groep dorpen, waarin Nevele een aanzienlijk deel van de grond bezit. Beide dorpen hebben anders geen uitstaans met de heerlijkheid, het is enkel omdat er aldaar verscheidene belangrijke lenen gelegen zijn, dat wij er melding van maken. In Ruiselede zijn er twee en in Aarsele zijn er eveneens twee heerlijke cijnslenen, die de belangrijkste zijn in de heerlijkheid Nevele.

23. ASTENE

Ook over Astene hoeven wij niet veel te zeggen, het dorp ressorteert in hoofdzaak onder het markizaat van Deinze. Evenwel zijn er in Astene zelf belangrijke heerlijkheden, waaronder Wallebeke en Gampelare, verder een leen van het hof ten Walle van Kortrijk en het goed te Parijs (bestaat heden nog). Nevele bezit er in 1460 acht lenen, maar niet een dezer is van meldenswaardig belang.

24.-31. GENT, OLSENE, ST.-BAAFS-VIJFE, TIELT, PITTEM, WINGENE, VLISSEGEM en MARIAKERKE (OOSTENDE)

In elk dezer acht lokaliteiten heeft het leenhof van Nevele eveneens een of meerdere lenen. Het is echter uitgesloten dat er ook maar een volledig of gedeeltelijk tot het Land van Nevele zou hebben behoord; de bezittingen van Nevele zijn er proportioneel te klein en alle liggen te ver van het heerlijk centrum verwijderd.

Over de lenen in deze dorpen zullen wij niet in bijzonderheden treden, zij zijn ook niet van groot belang. (In St.-Baafs-Vijve ligt er nochtans een belangrijk heerlijk leen: het “goed ter Mandre” met een oppervlakte van 37 B, verder bestrekkingen in Rozebeke, Wontergem en Gottem, baljuw, dieenaar, zeven schepenen en drie justitiegraden).

In de tabellen van onze bijlagen vindt men ook over deze dorpen veel gegevens omtrent aantal, aard, rechten en oppervlakte der Nevelse lenen, omtrent het aantal achterlenen, enz.

Behoren deze lenen niet tot het Land van Nevele, zij zijn evenwel blijvende bestanddelen van de heerlijkheid.

Breedvoerig hebben wij uitgebreid over al de onderverdelingen van de heerlijkheid Nevele, voor dewelke er maar enigszins mogelijkheid bestond, dat ze tot het Land van Nevele zouden behoord hebben; het was nodig ze afzonderlijk te behandelen, omdat de toestanden dikwijls zo sterk verschillen van dorp tot dorp, en omdat toch het opzet is van dit werk aantonen in wat de heerlijkheid van Nevele bestaat.

Het zal nu wel eenvoudiger zijn om een zekere lijn, een zekere klassering te brengen in de zeer verwarde toestand, door na te gaan, op grond van de voorafgaande gegevens, wat er tot het Land van Nevele behoorde en wat niet.

Nu zullen wij de onderscheidene betekenissen, waarin de term "Land van Nevele" werd en wordt gebruikt, onderzoeken, nagaan welke de juiste is, waardoor ze dat is, en wat ze inhoudt.

1. "Land van Nevele" als synoniem van "heerlijkheid van Nevele". De term zou dus al de bezittingen van de heer dekken, deze in de Oudburg, in verscheidene dorpen van de kasselrij Kortrijk, aan de zee kust in de Vier Ambachten (vanaf het einde der XVde eeuw heeft Nevele daar ook bezittingen). Deze opvatting doet het begrip "Land van Nevele" werkelijk geweld aan, want dit begrip impliceert tenminste toen een zekere territoriale eenheid, die in dit geval in 't geheel niet te vinden is. Het is overduidelijk dat deze inhoud niet aan de oorsprong kan liggen van de term.
2. In het tweede geval wordt "Land van Nevele" vereenzelvigd met alles wat onder het kasteel van Nevele ressorteert; het Land van Nevele zou dus de 31 dorpen bevatten die wij behandelden. Alhoewel het zeer begrijpelijk is dat de term aldus gebruikt wordt (we zagen dat er slechts acht lenen waren die op aanzienlijke afstand van het centrale gebied zijn gelegen). (Voor Gent, St.-Baafs-Vijve, Tielt, Wingene, Vlissegem,

Mariakerke (Oostende) en Olsene) is de term toch foutief om dezelfde reden als in 't eerste geval.

3. De derde betekenis is de juiste: "Land van Nevele" slaat op het niet verkaveld gebied, met het kasteel van de heer (op het einde de XIVde eeuw vestigt de heer zich in Odonk, het kasteel van Nevele doet dienst als gevang) en de Vrijheid als centrum, een geheel dat men - cum grano salis - wel een blok zou kunnen noemen, waar het gezag van de heer van Nevele zich, door zijn grondbezit, sterk deed gelden en dat van de bezitters der enclaves in de schaduw stelde, een gebied van aan elkaar grenzende dorpen, waar de bezittingen van Nevele nooit een enclave vormden, maar waar de gronden, die niet aan Nevele behoorden enclaves waren.

Het is met het doel voor ogen, van na te gaan in hoever dat gezag van de heer in de onderscheiden dorpen gevestigd was, dat wij al die dorpen hebben behandeld, wier grondgebied in het gebied ligt rond de Vrijheid Nevele.

Het feit dat ze in de buurt van Nevele gelegen zijn alleen, en dat ze enkel lenen bezitten, van Nevele afhankelijk, laat nochtans niet toe te besluiten dat ze deel uitmaken van het Land van Nevele. In enkele dorpen is het gezag van de heer van Nevele zeer klein, omdat ze niet kunnen opwegen tegen de uitgestrektheid en tegen het aantal der lenen, aan andere bezitters toebehorende. Reeds vroeger schakelden wij acht dorpen uit omdat ze te ver van Nevele waren verwijderd. Om reden van het te klein grondbezit kunnen we er nog acht uitsluiten:

Baarle (St.-Pieters sterk overwegende), Bachte (Horentse), Deinze (Markizaat), Hansbeke (heer van Hansbeke), Aalter (Woestijne), Aarsele (Nevels grondgebied kleine minderheid), Ruiselede (Nevels grondgebied kleine minderheid) en Astene (verscheidene heerlijkheden).

Er blijven dan nog vijftien dorpen over: Nevele, Vosselare, Landegem, Meigem, Lotenhulle, Drongen, Maria-Leerne, St.-Martens-Leerne, Deurle, St.-Martens-Latem, Wontergem, Gottem, Poesele en Zeveren.

We moeten nagaan of al deze dorpen tot het Land van Nevele behoorden en of zij er wel volledig toe behoorden.

Hoger gaven wij nog een vierde, een vijfde en zesde betekenis, waarin "Land van Nevele" werd verstaan:

1. de term wordt soms gebruikt om de dorpen aan te duiden, waarvan de heer van Nevele, heer is over de parochiekerk en bij gevolg over gans het dorp, ofwel
2. voor de dorpen die voor het transport onder Nevele ressorteerden.

Hier volgt een lijst van de dorpen die in deze drie gevallen in aanmerking komen. De heer van Nevele is de heer van de kerk van Nevele, Vosselare, Landegem, Meigem, Vinkt, Maria-Leerne, St.-Martens-Leerne, Deurle, Lotenhulle, Poesele en Gottem.

De "wet" van het "land" beheert: Nevele (Buiten), Vosselare, Landegem, Meigem, Vinkt, Maria-Leerne, St.-Martens-Leerne (theoretisch valt Poesele er buiten, alhoewel dezelfde personen eveneens baljuw en schepenen van dit dorp zijn).

Het transport plaatst onder de omschrijving "Land van Nevele": Nevele (Binnen en Buiten), Vosselare, Landegem, Meigem, Lotenhulle, Vinkt, Maria-Leerne, St.-Martens-Leerne, Bachte, Baarle, Zeveren en Poesele.

Deze drie betekenissen steunen op iets secundairs, op iets bijkomstigs, conventioneel of iets toevalligs, een "land" moet echter steunen op een territoriale eenheid, versterkt door een zeker gezag (het aaneengesloten grondbezit is het ,

Het is hier wel de plaats om na te gaan wat de denombrementen over de samenstelling van het Land van Nevele mededelen.

In het denombrement van 1585 staat er: "ten voorseide heerliche de van Nevele behooren acht parocgien, daer af den heere van Nevele heere vander kerken es..." verder oefent de opsteller kritiek uit op de oudere denombrementen, waarin er staat "dat de heere van Nevele heere es van zeventhiene prochien, d'welke een abuys es... gemerckt datter niet meer prochien en zijn dan hier maer volgen... Nevele, Landegem, Meyghem, Vosselare, Veyncke, Loo-ten-Hulle, Ste Martins Lederne, Ste Janslederne en Deurle". De opsteller vergist zich hier echter zelf vermits hij zegt "acht prochien" om er daarna negen op de sommen.

Hier hoeven wij dan ook nog bij te voegen het “cleene prochieken.. pous-sele... vrije eigendom, tgene dat van allen ouden tijden den heere van Nevele gevolcht heeft...”.

In hoeverre de bewerking, als zou het getal 17 verkeerd zijn, juist is, kan moeilijk worden uitgemaakt, alhoewel wij toch een zeker spoor vinden, dat zoiets laat vermoeden. Het feit dat er in de denombrementen vermeld staat dat “die in Gottem ende Wonterghem wonen, mijne heeren laten synde... zyn schuldig te volghene myne heeren lande van Nevele in orloghen ende bezittinghen alsoet in tyden voorleden ghecostumeert es” betekent dat dit de twee dorpen waren, buiten de Oudburg gelegen, die Nevele volgden. In de praktijk zijn er van deze bepalingen geen sporen te vinden, en deze dorpen ressorteren voor transport en wapendienst onder Kortrijk. We citeerden een oorkonde waaruit bleek dat de heer van Nevele, het heerschap van Gottem in leen gaf. Dit feit toont aan dat de heer van Nevele ook in Gottem heer is geweest; misschien is hij het van andere dorpen ook geweest maar wij beschikken niet over de documenten om dit te kunnen nagaan. Het denombrement van 1585 wees erop, dat het opsommen van 17 dorpen een vergissing was; wij durven het tegenovergestelde niet beweren, maar wij hebben toch reeds kunnen vaststellen dat de opsteller van denombrement van 1585 zich eveneens vergist, vermits er zeker 11 dorpen de heer van Nevele als kerkheer hadden en hij slechts 8 dorpen telt en er 9 opsomt; in de XVIde eeuw waren er nog 11 dorpen. Het eerste denombrement werd opgesteld in 1387 en beweert dat er 17 dorpen waren. Wie kan dit met zekerheid tegenspreken, zonder bronnen te bezitten voor de XVIde eeuw? Op anderhalve eeuw kon er reeds heel wat gebeurd zijn (de heer van Nevele is ook heer van de kerk en dorp Steenput; was dit dorp misschien ook bij de 17 begrepen? Het heerschap over de kerk van Boechoute was er zeker niet bij, vermits de heer het slechts op het einde der XVde eeuw verwerft).

Deze discussie gaat echter over een afgeleide betekenis van het Land van Nevele (kerkheerschap) en wij hadden ons voorgenomen naar de echte betekenis te zoeken. Deze zullen wij vinden, door de belangrijkheid na te gaan van de Nevelse bezittingen in de 15 dorpen die nog in aanmerking komen.

Vooraf moeten we echter reeds zeggen dat, spijs het aanzienlijk aantal lenen en de theoretische verbondenheid met Nevele, Gottem en Won-

terghem niet meeleeften met het Land van Nevele, doch sterk naar Kortrijk georiënteerd waren; om deze reden en omdat hun grondgebied niet rechtstreeks aansluit bij het niet verkavelde gebied, kunnen wij deze dorpen niet rangschikken onder het Land van Nevele.

Voor de 13 overblijvende dorpen beschikken wij over een opsomming van het aantal haarden in 1469; dit aantal zullen wij vergelijken met het aantal Nevelse lenen in deze dorpen in het jaar 1460 (de vergelijking gaat natuurlijk mank, vermits niet elk leen een haard bevat en er van de andere kant veel lenen zijn met verscheidene haarden van laten, ze geeft nochtans een zekere oriëntatie vooral een vergelijkingsmogelijkheid tussen de dorpen onderling). Hier volgt de opsomming:

Nevele Vrijheid	10 lenen	193 haarden
Nevele prochie	40 lenen	
Vosselare	18 lenen	35 haarden
Landegem	6 lenen	86 haarden
Meigem	29 lenen	38 haarden
Vinkt	34 lenen	50 haarden
Maria-Leerne	21 lenen	40 haarden
St.-Martens-Leerne	13 lenen	35 haarden
Deurle	9 lenen	38 haarden
Lotenhulle	13 lenen	116 haarden
St.-Martens-Latem	3 lenen	47 haarden
Zeveren	14 lenen	14 haarden
Poesele	9 lenen	28 haarden
Drongen	4 lenen	185 haarden

Hieruit blijkt dat Nevele, Landegem, Lotenhulle, St.-Martens-Latem en Drongen buiten beschouwing gelaten, de verhouding van het aantal lenen ten overstaan van het aantal haarden voor de meeste dorpen schommelt tussen 1/3 en 2/3 en dat ze voor Zeveren gelijk is. Dit is zeker een gunstige verhouding.

Voor Nevele dienen we te verwijzen naar onze uiteenzetting over de Vrijheid; de bevolking, die zich rond de kerk en kasteel ophoopt en onder de *keure* leeft, bestaat voor het grootste deel uit neringdoeners en arbeiders, ze zijn enkel cijnsplichtig (in 1550 zijn er in Nevele 232 personen, die rente betalen aan de heer), houden geen lenen.

Na hetgeen we schreven over Landegem kan de wanverhouding ons niet verwonderen, drie andere heerlijkheden nemen hun leengronden, het grootste deel van het dorp in beslag. Het gaat niet op, heel Landegem onder het Land van Nevele te laten ressorteren, hoe stevig het ook aan de heer van Nevele verbonden is, grondheerlijk sluit het er slechts voor een deel bij aan (Westhoek, Dorp en Heirenthoek), dit deel grenst aan het grondgebied van Vosselare, Nevele en Noordhoute.

In Lotenhulle moet men rekening houden met het bestaan van vier belangrijke lenen (Oudegoede, Reibroek, Varezele en Hof te Baarle) die samen 46 achterlenen groeperen. Voegt men het aantal achterlenen (46) bij dat van de lenen (13) dan is de verhouding ook hier normaal 59 lenen tegenover 116 haarden (Ook in de andere dorpen zijn er achterlenen, nergens echter is het aantal zo groot en nergens liggen er zo veel in het dorp zelf als in Lotenhulle).

Voor Drongen en Latem is de disproportie te begrijpen, in beide dorpen is er slechts een wijk die onder Nevele ressorteert en met het "land" volledig aansluit; in Drongen de wijk Noordhoute, in Latem de wijk Brakel.

Niettegenstaande het feit dat Deurle zeer sterk aan Nevele gebonden is - en wij zeggen dat het er ook grondheerlijk bij aansloot - moeten wij toch een uitzondering maken voor het oostelijk deel (Broekstraat en Heerwe), dat er totaal buiten ligt (het grootste gedeelte, de kern inbegrepen, ligt in het Land van Nevele).

We kunnen dan besluiten:

Negen dorpen liggen volledig in het Land van Nevele: Nevele (Binnen en Buiten), Vosselare, Meigem, Vinkt, Maria-Leerne, St.-Martens-Leerne, Lotenhulle, Zeveren, Poesele (met het nodige voorbehoud).

Vier gedeeltelijk: Landegem (Westhoek, Dorp, Heirenthoek), Deurle (grootste deel), St.-Martens-Latem (Brakel), Drongen (Noordhoute).

Deze dorpen en gedeelten van dorpen vormen -grosso modo- een aaneengesloten geheel en het is juist die aaneengesloten ligging die ten grondslag ligt aan de benaming "Land van Nevele".

Zoals overvloedig bleek uit deze uiteenzetting, is de term "Land van Nevele" een geijkte term voor een bepaald, wel omschreven grondbestel, het is

een term, ontstaan uit het territoriaal uitzicht van het gebied rond Nevele, hij beantwoordt niet aan een financieel, heerlijk, administratief, militair of religieus geheel en het is daardoor ook dat hij in zo veel betekenissen werd gebruikt.

IV. De Heerlijkheid van Nevele

In oorspronkelijke strikte betekenis zal er tot de "heerlijkheid Nevele" niets anders hebben behoord dan die bezittingen, gelegen in de 31, in de vorige paragrafen behandelde dorpen.

In de loop der geschiedenis - de eerste alvast in de XIIIde eeuw of ten laatste in de eerste helft der XIVde eeuw, de tweede in 1483, zijn er twee groepen bezittingen bijgekomen, die van toen af onder het gezag van de heer van Nevele zijn blijven staan, geen tijdelijke bezittingen, hem door een huwelijk of een zijdelingse erfenis toekomend - dergelijke bezittingen worden over het algemeen vlug van het domein gescheiden - maar vaste bestanddelen van zijn heerlijk bezit, integreren de delen van de heerlijkheid Nevele. Wanneer wij nu ook nog deze onderdelen zullen hebben behandeld, zullen wij de samenstelling van de volledige heerlijkheid Nevele, van alles wat aan de heer behoorde bestudeerd hebben.

1. De bezittingen ressorterend onder het Leenhof van Nevele

Deze werden hoger behandeld, wij zagen dat een gedeelte ervan het "Land van Nevele" vormde, dat de meeste op geringe afstand van Nevele waren gelegen, enkele evenwel ver van het heerlijk centrum waren verwijderd.

2. De bezittingen van Nevele in de kasselrij Kortrijk en in het Doornikse of "Nevele-Ronsevaalse"

Het vidimus van 1389 (oudste kopie van het denombrement van 1378) vermeldt deze bezittingen niet. Daaruit kunnen we evenwel niet besluiten dat ze in 1387 nog niet tot de heerlijkheid behoorden, maar alleen dat de kopiïst van St.-Baafsabdij zich niet interesseerde aan de bepalingen, dat verwijderd gebied rakend. Gelukkig beschikken wij nog over latere, waaronder met het origineel gecollationeerde, kopieën en we zien daarin dat er

in het eerste denombrement wel degelijk sprake was over “Nevele-Ronsevaalse”.

In het werkje van Et. Sabbe over het grondbezit in de kasselrij Kortrijk, werkje dat steunt op de gegevens verstrekt door een register uit 1382, staan in de dorpen Tielt, Luigne, Lauwe, Rollegem, Herzeeuw, Dottenijs, Wontergem en Heestert afhankelijkheden van Nevele aangegeven; deze in Tielt en Wontergem ressorteren onder ‘t leenhof van Nevele zelf, maar deze in de overige dorpen, onder het Ronsevaalse.

Dit bewijst dus eveneens dat het Ronsevaalse, reeds in de XIVde eeuw tot de heerlijkheid behoorde.

Op welke wijze deze bezittingen onder de heren van Nevele zijn gekomen, hebben wij niet kunnen vinden, maar het is waarschijnlijk dat ze deze verworven hebben toen ze tevens nog burggraaf van Kortrijk waren tussen 1198 (overlijden van Roger II van Kortrijk, echtgenoot van Beatrix van Nevele) en 1249 (aanstelling van de eerste grafelijke baljuw, voor de kasselrij Kortrijk alleen). Zij hebben ze in leen gekregen van de graaf en er, toen het grafelijke ambt zijn betekenis verloor, voor gezorgd dat deze grondheerlijke machten toch niet zouden ontglippen. In een beschrijving van het Ronsevaalse staat er op f°1,r° in de rand geschreven “eertyts gheweest sijnde eens appanage van de graven van Vlaanderen”, deze woorden versterken nog ons vermoeden, het is evenwel ook mogelijk dat de burggraven van Kortrijk het Ronsevaalse reeds bezaten vóór het huwelijk van Beatrix van Nevele met Roger de Jonge, en dat het naderhand in het bezit van het huis van Nevele is gekomen.

Nevele-Ronsevaalse beschikte vooreerst over een eigen “bailliu, eenen sergeant, wet ende vonesse te doen metten mannen van allen zaecken die haeren toebehoorten anclevende, ghelyc dat men doet ten casteele van Nevele”, dus een leenhof zoals in Nevele. Verder bijzonderheden hierover: ze mogen zetelen “binnen de stede van Cutrycke, ter stede daer ment heet Cockuuts ende elre daer behoer, ende diere ghelicke tallen steden binnen voorseyt heerschip daer se de bailliu begheeren zal”. De plaats “te Cockuuts” is naar alle waarschijnlijkheid te vereenzelvigen met een plaats, waarover in een stuk uit 1570 wordt gesproken; ze wordt als leen uitgegeven “belast de zelve plaetse van baljuw, mannen ende laten van Nevele ende anderen partien daer te wet commende van thebbene ganck, plaetse

ende beureydt omme tvoorseide aldaar te houdene ende partien te be-rechtene ende van te maken ende onderhouden een behanckrecht ende justitie tadministreren”.

Volgens het denombrement van 1477 hingen er 67 lenen van dit leenhof af; in het leenboek van 1450 treffen wij er slechts 57 aan, terwijl de beschrijving van 1700 er “omtrent hondert” vermeldt; zodanig dat er hier eveneens, zoals bij de lenen van het leenhof Nevele, een bestendig groei-proces te merken is. In 1450 lagen de 57 lenen over 22 dorpen verspreid. Sommige dezer lenen waren van uitzonderlijk groot belang en, relatief gesproken, is het aantal aanzienlijk lenen hier groter dan bij het leenhof van Nevele. Op de 57 lenen zijn er 29 heerlijke, waaronder de voornaamste zijn; het “goed ter Ackere” in Kortrijk (14 B, rente 16 1b, 65 *razieren evene*, enz.) het “goed te Waenbeke” in Dottenijs (18 B, 70 *razieren evene*, enz.) het Schoutheetdom van Harelbeke (5), het “leen Du Bos often Bossche” in St.-Denijs (32 B, 15 *raz. evene*, enz.) het “leen ten Lettenhove” in Zwevegem (35 B, 10 *mudd. 3 han. evene*, enz.), in Wervik, “ter Helst” in Lauwe (16 B, 4 *raz evene*, enz.) en vooral “t Upperhof” te Spiere met een oppervlakte van 16 B benevens 13 achterlenen, het had als heerlijke inkomsten 65 *cappoenen*, 21 kiekens, 1 hen, 1 brood, 1 *coren*, 71 *razieren evens* en 35 s. penningrente; speelde daarbij een uiterst belangrijk rol op de weg Doornik-Oudenaarde, een baljuw met stedehouder, een sergeant, een prater, hoge, middelbare en lagere rechtspraak, straatberijd, doorgaande waarheden, enz.

Dit leen met zoveel heerlijke rechten, is enkel te vergelijken met de heerlijkheden Meere en Oudegoede, in het Land van Nevele.

Benevens deze lenen van het leenhof gehouden en de cijnzen er aan verbonden, behoort er tot de heerlijkheid Nevele-Ronsevaalse nog een jaarlijkse vaste rente. Deze rente is niet aan de lenen gekoppeld, en vormt dus een afzonderlijke bron van inkomsten, ze drukt op gronden in Dottenijs, Luigne, Moeskroen, Rollegem, Rekkem en Lauwe gelegen en bedraagt:

46 ras.	3 han.	Tarwe
393 ras.	-	3 pinten witte haver
224 ras.	2 han.	3 pinten middel haver
15 cappoenen		
4 hennen		
6 ganzen		
9 lb. 9 s penningrente		

Bij de bezittingen van Nevele-Ronsevaalsche behoort nog “eenen bosch die men heet tbanhout met datter toebehoort, liggende in Curtryck Ambacht, groot zynde omtrent tzeventich bunderen lettelt min ofte meer, daer wij vrije warande op hebben... ende daertoe eenen forestier”. Een stuk uit 1601 beweert evenwel “dat niet jeghenstaande de ... lettren van recepisse inne houden den bosch van Banhout groot zijnde tzeventich bunderen lettelt min ofte meer, dat min bevindt zich bij zeker noticie staende inden rentenboek vanden zelver heerliche ghemaect int jaer veerthien hondert zevenentachtentick, f° 32, dat men zelven bosch ghemeten es bij wijlen Roegier vanden Neste, lantmetere ende maer groot bevonden 49 bunderen, 214 r”.

Dit bos was een allodiaal bezit, dat zich uitstreckte in Heestert en Zwevegem; het is best te vergelijken met het, in de XVIde eeuw nog overgeblevene deel van de Warande te Deurle. Midden in dit bos staat de woning van de forestier en naast zijn woning een *vangenisse*; niemand mocht in het “vrije forest” binnen, het was omzoomd door barrières en een gracht van 12 voet breed.

De opbrengsten waren zeer aanzienlijk, vermits er, benevens de wildvangst, jaarlijks veel hout te gelde werd gemaakt, elk jaar werd een *hau* verkocht van de negen *hauwen* waarin het was ingedeeld, daardoor leverde dit bos een vaste inkomst voor de heerlijkheid.

Een laatste afhankelijkheid van het Ronsevaalse bestond in de bezittingen van Nevele in het dorp Steenput. Deze bezitting vertoont een ander karakter dan de vorige, vermits wij hier voor een dorp staan waar de bezittingen van Nevele geen enclave vormen, maar het grootste deel van de dorpsoppervlakte bestrekken (Nevele heeft er 19 lenen) terwijl de heer van Nevele er ook heer is over de kerk.

Vermits Steenput een afzonderlijk leenhof bezit, is de band met Nevele-Ronsevaalse niet zeer sterk en zou men, in verhouding tot Nevele zelf Steenput wel naast het Ronsevaalse kunnen plaatsen, in plaats van er onder (de lenen in Steenput zijn niet begrepen in het getal lenen onder het Ronsevaalse). De bezittingen in Steenput vormen een *heer-scip* met hoge, middelbare en lage justitie, met eigen baljuw en sergeant, zeven schepen en mannen.

3. De heerlijkheid Nevele in de Vier Ambachten of “het paroonschap van Boechoute”

In de denombrementen uit de XIVde eeuw en XVde eeuw staat niets vermeld over bezittingen van de heer van Nevele in de Vier Ambachten; in het denombrement van 1585 staat tot in de details aangegeven alles wat aldaar aan de heer van Nevele toekwam. Dit is begrijpelijk vermits deze bezittingen slechts sedert het jaar 1483 van Nevele afhangen.

In het Gentse Rijksarchief bevindt zich een bundel met rekeningen en andere stukken uit de XVde en XVIde eeuw, verzameld op order van de gravin van Hoogstraten in 1577 (op de rug van B, 1V staat er geschreven “*comptes de leglize de Bouchault ende ander sticken, nu meest toucheer de heerlijkheyt van Nevele, zo tzevle bevonden es int onderzouc, ghedaen by nevele van Mevr. Graefvinne van Hoochstraeten, erfachtige vrouwe vande voornoemde heerlijkheyt, inde maendt van Aughustus 1577, omme te veindene de tractaten vande huwelicken van wilen mine heeren Mer. Phe-lips de Montmorency fs. Mer Jans ende Vrouwe Marie de Hornes, fa Mer Fredricq, Mer Joseph de Montmorency, zone vanden voornoemden Mer Phe-lips ende vrouwe Anna de Egmonde, fa Mer Floris, grave van Buren*”).

Door deze stukken is het mogelijk uit te leggen op welke manier Nevele aldaar aan bezittingen is gekomen, en waarin die bezittingen bestaan.

In het stuk A een “*copye van een oirc ontschepene gedaen ten versoucke van heere van Nevele tegen de heere van Garbeke*” (lees Gaasbeek) vinden wij het getuigenis van de 96-jarige meester Roeland Zoete, die ontvanger en baljuw van de bezittingen in de Vier Ambachten is geweest. Nevele 1144 zegt hij o.m. “*que son père fut logtemps en son vivant baily et receveur de certains fiefs scisneez ou pays des quatre mestriers que depuis le trespas de son père il a este aussi receveur et baily diceulx fiefs lespace de*

quatre ans ou environ...". De rekeningen van 1485-86-87 en 1490 werden eveneens door hem ingediend. Dit getuigenis legt hij af inzake de betwisting van het eigendomsrecht over deze bezittingen tussen de heer van Nevele en de heer van Gaasbeek. Uit de inhoud van dit getuigenis, uit de rekeningen van 1463-68, van 1474-75 en van 1485-86-87-90 en uit de gegevens van het denombrement van 1585, zullen wij al de inlichtingen halen om over deze bezitting te handelen.

Een eerste vraag die hier te beantwoorden valt: "Wat houden ze in? Wat bezit Nevele in de Vier Ambachten?" Het antwoord zullen wij hoofdzakelijk vinden in het bundel uit het Rijksarchief, waar de inhoud klaarder tot uiting komt dan in het denombrement van 1585.

De bedoelde bezittingen in de Vier Ambachten bestonden uit:

1. de inkomsten van de "curen van Boechoute, Vremdijke en Hontenisse" (Hontenisse is echter in andere handen overgegaan, omdat de opvolgers van Jan Vilain er hun gezag nooit hebben laten gelden (getuigenis Zoete). Daarbij komt het "horen" van de kerkrekeningen van Bouchoute.
2. inkomsten van een kapel in de Onze-Lieve-Vrouwkerk van Kortrijk, en van enkele kapellen en beneficiën van de kerken van Boechoute en Vremdijke.
3. verscheidene kleine tienden in Hulsterambacht, Boechoute, Aksel en Assenedeambacht, waarvan sommigen renten betalen en tevens relief en tiendepenning; andere alleen relief.

Over de personen die deze kleine tienden in leen houden vinden wij veel inlichtingen in de rekeningen, evenals in het getuigenis van Roland Zoete. De kleine tienden, die rente golden, waren immer verdeeld tussen drie eigenaars:

- a. het kapittel van Kortrijk. Op het einde van de XVde eeuw betaalde het een jaarlijkse rente van 15 lb., in 1585: 20 lb; het betaalt geen relief om de eenvoudige reden "quils nont pointdhomme mortel".
- b. het tweede deel werd in leen gehouden door de eigenaars van het "goed ter Meersch" in Vosselare. Als bezitters treffen wij aan: Jan vander Mersch, Lysbeth vander Meersch en Jan van Vaernewyck. De rente bedraagt hier 5 lb in 't jaar.

- c. het derde deel werd gehouden door de baljuw Jan Zoete en daarna, door diens zoon Roeland Zoete (die hoger vermeld getuigenis aflegde) de rente belooft 12 lb.

Deze tienden bestrekken in verscheidene dorpen (Wachtebeke, Steenland, Willemskerke, Dijk rond Aksel, St.-Jacobspolder, enz.) en ook in gebieden die werden *bevloeyt* zodat deze rekeningen ook inlichtingen verschaffen over de overstromingen en inpolderingen. Natuurlijk had dit feit herhaaldelijk moeilijkheden voor gevolg, omdat er “geen proffyt af en compt”. In 1585 staat er in het denombrement “welke leenen al verdonckert zijn over jaeren hier voeren ende oock bevloeyt”. Hoe zijn deze bezittingen in handen gekomen van de heer van Nevele?

De rekeningen worden in 1468 nog ingediend aan “den edelen enden weerden mynen heeren van Huysse”, en in 1476 aan “heer mer Godeverde Vilain rudder nu heere van Huusse”, deze van 1490 aan de “heer mer Jan de Montmorency heere van Nevele”.

Jan Vilain, vader van Goedele Vilain, echtgenote van Jan van Montmorency II van Nevele, had eigendommen, die hij in het bisdom Utrecht bezat, verwisseld tegen lenen en opbrengsten van beneficiën, die de kanunniken van St.-Salvator van Utrecht in Vier Ambachten bezaten. Deze eigendommen worden in 1468 nog gehouden door Christoffel Vilain, en na diens dood, door zijn broeder Godeverd, daarna werden ze door Goedele overgeërfd. Goedele Vilain stierf in 1483, en haar echtgenoot kwam in het bezit van deze lenen. (Jarenlang ging de helft van de inkomsten naar de weduwe van Christoffel Vilain).

Deze bezittingen blijven van dat jaar af deel uitmaken van de heerlijkheid Nevele, het *hoorene* van de kerkrekeningen van Boekhoute met hetgeen ervan afhing blijft het voornaamste voordeel aan deze bezittingen verbonden en vandaar dan ook de benaming “patroonschap van Boechoute” geldend voor al de bezittingen in de Vier Ambachten. De heer van Nevele houdt dit leen niet van de Oudburg, maar naar alle waarschijnlijkheid resorteert het onder St.-Salvator (Utrecht).

Bijlage: Aantal lenen van het Nevelse Leenhof afhankelijk

<u>Lokaliteiten</u>	<u>in 1460</u>	<u>in 1750¹⁴</u>
Vrijheid Nevele	10	10
Parochie Nevele	40	60
Vosselare	18	21
Meigem	29	44
Vinkt	33	52
Zeveren	14	19
Deinze ¹⁵	12	14
Maria-Leerne ¹⁶	21	29
St.-Martens-Leerne	13	14
Gottem	9	10
Wontergem	13	16
Lotenhulle	13	25
Ruiselede	3	3
Tielt	3	4
Wingene	4	5
Aalter	4	5
Aarsele	4	4
Landegem	6	12
Baarle ¹⁷	2	5
St.-Martens-Latem	3	8
Deurle	9	18
Astene	8	11
Gent ¹⁸	3	4
St.-Baafs-Vijve	1	1
Vlissegem	2	2
Olsene	1	1

---

¹⁴ Zonder Bachte en Rekkellinge.

¹⁵ In het leenboek van 1750 staat vermeld: "Deinze, Bachte en Rekkellinge", ook in 1460 werden onder Deinze die lenen gerangschikt, die in Bachte en Rekkelingen liggen. Bachte is nu verenigd met Maria-Leerne onder de naam Bachte-Maria-Leerne.

¹⁶ Zonder Bachte en Rekkellinge.

¹⁷ Wijk van Drogen. Vormt heden nog een afzonderlijke parochie.

¹⁸ In het leenboek van 1460 staat de ligging aangegeven: een leen in "Shelich Kerst", een leen in "Sente Michiels" en een leen in "Sente Jans".

Hansbeke	3	2
Drongen	4	4
Poesele	9	10
Pittem	1	3
Mariakerke (Oostende)	1	1
	296	417

Raf Van Den Abeele (†)
Sint-Martens-Latem

MONIKA VAN PAEMEL EN ERWIN MORTIER: BUYSSES LITERAIRE ERFGENAMEN

Nevele 25 september 2010

Geachte aanwezigen,

In haar pamflet *Te zot of te bot* (2006) laat Monika van Paemel er geen onduidelijkheid over bestaan: een schrijver kan zich niet permitteren om aan de zijlijn te blijven staan in het debat over 'het failliet van de multiculturele samenleving'. Zij stelt:

Dan blijkt dat schrijven geen vrijblijvende bezigheid is en dat literatuur mede vormgeeft aan de cultuur. En van de evolutie van de cultuur zal het vreedzaam samenleven afhangen. Het woord maakt vrij, maar het verplicht ook. De schrijver hoeft geen held te zijn, maar hij (of zij) is wel een trompetter.

Ik ontleen het citaat en de inleiding aan Aagje Swinnen, die in de recent verschenen bundel over *Schrijvende vrouwen. Een kleine literatuurgeschiedenis van de Lage Landen 1880-2010* onder redactie van Jacqueline Bel en Thomas Vaessens (AUP 2010) een kort en helder stuk over Monika van Paemel heeft geschreven. Als het erop aankomt 'onverdraagzame en culturrelativistische burgers' van antwoord te dienen, staat Monika van Paemel, een grote dame in onze literatuur, zoals steeds paraat. Monika van Paemel is een geëngageerde schrijfster, die opkomt tegen alle vormen van onrecht en onderdrukking.

Twee jaar geleden, in 2008, verscheen haar nieuwe roman, *De koningin van Sheba*, waarin ze de rode draad heeft opgepakt die ze had neergelegd in het werk waarmee ze grote bekendheid verwierf: *De vermaledijde vaders*. Dit was een spectaculaire vrouwelijke emancipatieroman die verscheen in 1985 en waarvoor ze de Driejaarlijkse Staatsprijs voor proza en nog een paar andere prijzen kreeg. Die roman kan worden beschouwd als een synthese en een verdieping van het proza dat voorafging: *Amazone met het blauwe voorhoofd* (1971), *De confrontatie* (1974) en *Marguerite* (1976). Kleinschalig nog, waren die eerste romans, althans in vergelijking met de romans vanaf de jaren tachtig, maar niet onbelangrijk: vanaf haar eerste roman liep Monika van Paemel immers al duidelijk vooruit op het

vrouwelijke, bewustmakende proza, dat als stroming pas na 1975 op gang kwam in onze literatuur.

Tegelijk met *De koningin van Sheba* is bij de Nederlandse uitgeverij Querido ook een omnibus verschenen van de Van Puynbroeckx-romans, waardoor opnieuw en nu zeer duidelijk blijkt dat de auteur een sterk samenhangend oeuvre aan het opbouwen is. De omnibus met de Van Puynbroeckx-romans bevat behalve de daarnet genoemde vroege romans *Marguerite* en *De vermaledijde vaders* ook nog de roman *Celestien*, die verscheen in 2004.

Naar aanleiding van de toekenning van de literaire provinciale prijs voor letterkunde van de provincie Oost-Vlaanderen voor de novelle "Marguerite" in 1975 werd Monika van Paemel op het Nevelse gemeentehuis gehuldigd door de Poeselse burgemeester Omer De Boever.

Met *Celestien* heeft Monika het eerste deel uitgegeven van het tweeluik *De gebenedijde moeders*, "een epos over moeder, liefde en moederliefde. En over de vraag wat belangrijker is: bemind te worden of te beminnen". Een fel vrouwenboek, alweer, waarin het Vlaanderen van de 20ste eeuw wordt weerspiegeld. En ja, ook alweer een monumentaal boek. Met *De*

koningin van Sheba is de cirkel rond: de roman roept de jeugdijaren op van de kleine koppige en eigenzinnige Ciska van Puynbroeckx. Monika van Paemel keert hier terug naar de jeugd van de vrouw die in *De vermaledijde vaders* reeds haar plaats heeft ingenomen in de maatschappij.

We doen met haar even een stap terug in de tijd. Van Pamela naar Ciska. Voor de beschrijving van die frêle maar heel aparte dwarskop, die nog moet leren zich te schikken in de wereld van de volwassenen, heeft Monika van Paemel opnieuw kunnen putten uit de rijke geschiedenis van haar eigen familie, die zij ook hier schetst tegen de achtergrond van de brede politieke en sociale geschiedenis in Vlaanderen en daarbuiten. In haar inleiding 'Van boeren en baronnen' in de bloemlezing met Buysseteksten voor de reeks 'Klassieken uit Vlaanderen' (1996) én in haar lezing over Buysse, getiteld 'Mijnheer Cyriel' (gepubliceerd in *Mededelingen CBG XXV*, 2009) heeft ze haar ereschuld aan Buysse vereffend en ook de negatieve ingesteldheid tegenover de schrijver, die ze van huis uit meekreeg, van zich af geschreven: voor de familie aan moederskant (pachtboeren) was Buysse 'een slechte mens die slechte boeken schreef', de familie aan vaderskant (aannemers), van wie Buysse 'de naam had gestolen', voelde zich in het kruis getast door de misère die door zijn toedoen aan hun naam werd verbonden. Het lezen en hêrlezen van Buysse was voor Monika bevrijdend maar gaf haar ook het besef dat ze als schrijfster aan hem schatplichtig was en is.

Pamela's verhaal in *De vermaledijde vaders* was een zoektocht naar de eigen identiteit, getekend tegen de achtergrond van de historische werkelijkheid, met de nadruk op de Tweede Wereldoorlog en de voor- en nageschiedenis ervan. Ook in de nieuwe roman speelt diezelfde oorlog een bewustmakende rol. De combinatie is belangrijk, omdat ze Van Paemels boek inschrijft in een traditie die prominent aanwezig is in de Vlaamse literatuur. Door de persoonlijke herinnering met de geschiedenis van de familie en met een schets van het historische klimaat en de tijdgeest te verbinden, plaatst Monika van Paemel zich rechtstreeks in de traditie van Louis Paul Boon, Hugo Claus en Walter van den Broeck, van Cyriel Buysse en Gerard Walschap, een traditie waarbij zich ook de jongere Erwin Mortier heeft aangesloten. Maar, zoals dat bij de groten het geval is: hun proza heeft een onmiskenbaar eigen toon en vooral een heel eigen stijl en ritme. Wat daarbij ook opvalt is dat beide schrijvers – overigens net als Hugo

Claus in *Het verdriet van België* en eerder in *De verwondering* – een aanzienlijke plaats inruimen voor de thematiek van de oorlog.

De visie van Monika van Paemel is een eigenzinnige, sterk persoonlijke visie. *De vermaledijde vaders* is een feministisch gekleurd oorlogsboek, waarin ze afstand neemt van een Vlaams verleden dat getekend is door provincialisme, paternalisme en opportunisme. Dé grote verantwoordelijke voor alle ellende die door de oorlog werd aangericht is immers, volgens Pamela, het op macht beluste, autoritaire en meedogenloos harde optreden van “de heren”. En het prototype van deze geboren heersers is, voor de ik-figuur, haar vader, tegen wie ze dan ook heftig in opstand komt. Zijn Vlaams-nationalisme dreef hem tot collaboratie met de Duitsers. Van zijn strijd aan het Oostfront is hij als invalide teruggekeerd. Met des te meer tirannieke kracht onderwerpt hij echter de hem omringende vrouwen aan zijn wil. De oorlog op familieschaal dus: de vader verpersoonlijkt de oorlog. De rebellie van Pamela tegen alles waar de vader voor staat, krijgt bovendien een psychologische verklaring: ze was namelijk als meisje niet welkom, ze werd door de vader afgewezen en opgevoed bij grootouders en tantes.

Pamela's afkeer tegenover de dreiging en vernieling van de oorlog komt tot een climax in de beschrijving van de gruwelijke moordpartij die de Duitsers in mei 1940 aanrichtten in Vinkt (nabij Poesele, Van Paemels geboortedorp). Het relaas van de gebeurtenissen verleent de roman een documentaire waarde maar heeft ook een voorbeeldfunctie: “Het dorp kan evengoed in Polen liggen. In de Oekraïne of in Normandië. Eventueel in Gelderland” en: “Het dorp is van alle landen en van alle tijden”, schrijft ze.

Bij Erwin Mortier krijgen we in een andere stijl een andere visie op de Vlaamse achtergrond en het oorlogsverleden. Bij hem geen opstandigheid, geen schimpen, geen staccato, maar verfijnd zintuiglijk registreren in vloeiende, meanderende volzinnen. Maar ook Mortier heeft zijn liefde voor en schatplichtigheid aan de grote voorganger Cyriel Buysse bij verscheidene gelegenheden verwoord. Ik kom daar zo meteen op terug.

Erwin Mortier is een niet minder geëngageerd schrijver dan Monika van Paemel. Hij heeft het wel eens aan de stok met excellenties allerhande en

ook hij aarzelt niet de discussie publiekelijk aan te gaan. In het recent verschenen fraaie essayboek *Wat voorbij is begint pas*, met als ondertitel 'Lichtzinnige meditatie over het schrijven' werd de Louis Paul Boon-lezing opgenomen die hij hield in 2009 voor het Louis Paul Boon Genootschap en de Faculteit Letteren van de Radboud Universiteit Nijmegen. Het opstel 'Spreken zonder grond', beschouwingen 'Over zin en onzin van "geëngageerd" schrijven' is een soort standpuntverklaring, waarin hij stelt: 'Ik kan dus niet genoeg herhalen en beklemtonen dat ik Boon en Claus hoogacht en eer omdat zij, in de lijn van Buysse en Walschap, in onze contreien de literaire ruimte hebben geopend door het recht op ongebonden spreken voor de letteren op te eisen' (p. 185). Aangrijpend vindt hij de stem van Boon, zoals die doorklinkt in diens meesterwerken: het is een zoekende, onzekere stem, waarin hij zichzelf herkent. Voor hem, Erwin Mortier, 'is de essentie van het moderne literaire schrijven dat het zich presenteert als een weten dat niet goed weet wat het zal weten, of anders gezegd: een schrijven dat elk vooropgesteld weten afwijst'. In een ander opstel, getiteld 'Naar nergens smaken. Het scheppen van de schrijver' heet het: 'Schrijven berust op een rotsvast weifelen tussen het zwijgen en het spreken van de taal' (p. 123).

Het motief van het zwijgen is essentieel voor Mortier: het ligt aan de oorsprong van zijn bestaan als schrijver. Het is al aanwezig in zijn debuutroman *Marcel* uit 1999, waarin, zoals hij hier zelf aangeeft, 'het door collaboratie bezwaarde oorlogsverleden centraal staat, of beter gezegd: de onvertelde en des te drukkender afwezigheid van een aan het Oostfront gesneuvelde jongeman' (p. 71). Het 'onvertelde' of het niet-vertelde staat centraal; het is onderhuids aanwezig; het is een afwezigheid, het niet benoemde, datgene wat geen naam heeft gekregen wat drukt op de aanwezigheid. De taal, het zoeken naar vormgeving van wat hem raakt en beweegt, blijft hierbij steeds een onvoltooid zoeken. Het doet me denken aan de 'tropismen' van Nathalie Sarraute of aan de *Mutmassungen über Jakob* in de gelijknamige roman van Uwe Johnson. Het gaat om proza in de grote traditie van Rilke en van Proust – Proust, over wie Mortier hier ook schitterend heeft geschreven: zij brengen vingeroefeningen in stijl, zoektochten die via de omweg en door poëtische sfeerschepping oproepen waar het écht om gaat. Mortier staat stilistisch in een grote traditie die in de Nederlandstalige literatuur overigens maar weinig vertegenwoordigers heeft, behalve natuurlijk Maurice Gilliams. De kleine jongetjes van wie het ont-

luikende bewustzijn centraal staat in de eerste romans dragen de erfenis van de Elias van Gilliams.

Maar Mortier, daar is geen twijfel over, is dus óók een literair erfgenaam van Buysse, Walschap, Boon en Claus en het is een erfenis die hem gelukkig niet bezwaart. Hij heeft uit zijn opleiding in de kunstgeschiedenis geleerd dat hij zich kan bevrijden van de traditie en zichzelf kan zijn, dat hij kan afzien van zekerheden, 'van het laatste woord, de sluitende omschrijving' (p. 124). Het sterkste boek is volgens Flaubert – een ander groot voorbeeld – het boek over niets, door niets gedragen dan door de innerlijke kracht van zijn stijl'. 'Un livre sur rien', of nog, in de woorden van Mortier, het is een verzuchting 'ooit een Boek te willen schrijven waarin bladzijdenlang, van begin tot einde, niet meer voorvalt dan de wemeling van stof in een lichtstraal die door een kier in de gordijnen naar binnen valt' (p. 109).

Erwin Mortier samen met Jef Geeraerts en zijn vrouw Eleonore bij het doornemen van het manuscript van "MARCEL".

Op de succesrijke roman *Godenslaap* - ik noem het graag het werk van een godenkind – is de observatie van Flaubert slechts ten dele van toepassing. *Godenslaap* is een boek dat volgens sommigen - ik denk aan de bekende, toonaangevende Nederlandse criticus Cyrille Offermans (in *Zuiderlucht* sept. 2010 en het jaarboek *The Low Countries* 2010) - verdient in één adem genoemd te worden met *Het verdriet van België* van Hugo Claus, hoewel de verschillen tussen beide oorlogsromans even groot zijn als de overeenkomsten. En hetzelfde geldt zelfs, in zekere mate, voor *De vermaledijde vaders* van Monika van Paemel, die weer op een andere manier het oorlogsverleden heeft opgeroepen.

Godenslaap is niet 'het boek over niets', maar brengt ook niet een traditioneel verteld verhaal. De roman is een geheel van scènes, lange en korte taferelen, flarden herinnering die opdoemen uit het geheugen van een oudere, bijna honderdjarige vrouw, Helena, een schrijfster. Bij het uitbreken van de oorlog vluchtte zij als jong meisje met haar familie naar het Noorden van Frankrijk, waar ze enkele jaren verbleef en haar toekomstige echtgenoot ontmoette. Hij was fotograaf en nam haar mee in de loopgraven. De fascinatie voor licht en fotografie levert de meest gruwelijke, naar de keel grijpende details op, die met grote directheid worden weergegeven. Hier wordt niet verzwegen, maar getoond. En met eenzelfde precisie worden ook de erotische ervaringen van de vrouw voor de ogen van de lezer tastbaar voorgesteld. In dit boek wordt de realiteit van de oorlog in het dagelijkse leven van de mens concreet aanwezig gesteld. Niet verwonderlijk als men weet dat Mortier, tegelijk met het schrijven van deze roman, het oorlogsdagboek *The Backwash of War. The Human Wreckage of the Battlefield* van de Amerikaanse verpleegster Ellen Newbold la Motte heeft vertaald. Het dagboek werd bij zijn verschijnen in 1916 meteen verboden. Intussen werkt Mortier verder aan de vertaling van nog twee andere boeken over de oorlog.

Voor Buysse was de grote oorlog geen herinnering maar een concrete realiteit. Hij stond tijdens zijn oorlogsreportage voor de Nederlandse krant *De Telegraaf* in Noord-Frankrijk achter het front en beschrijft onder meer in *Van een verloren zomer* (1917; VW 6) de taferelen van vernieling die ook Mortier in zijn roman oproept.

Geachte aanwezigen, hiermee wil ik afronden.

Er zijn natuurlijk nog meer lijnen te trekken van Buysse naar Mortier, zo bijvoorbeeld hun absolute liefde voor de Leiestreek. In een fragment uit zijn zomerdagboek dat op 30 juli 2005 in *De Morgen* werd afgedrukt

schrijft Mortier: 'Naar huis vandaag, familie zien. Onderweg geef ik me schaamteloos over aan natuurbewondering. Merendree en zijn Radegundiskerk, daarin het graf van Sint-Gerolf'. En verder nog dit over de Leie, waarover ook Buysse in lyrische bewoordingen heeft geschreven: 'Hier in de rafelige rand van Gent levert de stroom zich over aan een stuurloosheid die hem al eeuwenlang tot pittoresk bochtenwerk inspireert'. Had Buysse dit kunnen lezen, hij zou zeer opgetogen zijn geweest met ook deze erfgenaam.

Anne Marie Musschoot

“YLONKA” IN HET WERK VAN MONIKA VAN PAEMEL

Monika van Paemel is op 4 mei 1945 rond het middaguur in de Poekestraat te Poesele geboren als dochter van Alfons en Irène Verhoye. Ze zag het levenslicht in de woning van haar moeders zuster Angèle Verhoye, gehuwd met timmerman René Lossy. Een deel van haar kinderjaren bracht ze door in Poesele en de dorpen eromheen. Haar eerste roman *Amazone met het blauwe voorhoofd* uit 1971 betekent meteen haar literaire doorbraak en in 1972 wordt het werk bekroond met de prijs voor het beste literair debuut. Drie jaar later krijgt ze in Oost-Vlaanderen de literaire provinciale prijs voor letterkunde voor de novelle *Marguerite*.

Voor haar meesterwerk “De vermaledijde vaders” kreeg ze diverse literaire prijzen maar de voornaamste was wel de **driejaarlijkse staatsprijs voor verhalend proza** die ze in 1987 ontving. De roman werd ondertussen onder andere vertaald in het Frans, het Zweeds en het Duits.

Bij koninklijk besluit van 16 juli 1993 werd ze door koning Boudewijn in de adelstand verheven en mag ze zich voortaan Monika barones van Paemel noemen.

In 2008 verscheen de familiechroniek *Het gezin Van Puynbroeckx*, met de romans *Marguerite*, *De vermaledijde vaders* en *Celestien*. Het is niet enkel een familiechroniek maar ook een literair schilderij van het dorpsleven en stadsleven in Vlaanderen in het begin van de tweede helft van vorige eeuw. Hetzelfde jaar verscheen *De koningin van Sheba*, waarin haar geboortestraat, de Poekestraat in Poesele, als decor dient voor het verhaal van Siska, een dwarskopje dat opgroeit in het huis van haar pleegouders.

Van Paemels werk bevat veel autobiografische gegevens en verwijzingen naar haar geboortedorp en -streek, een streek die haar nog steeds nauw aan het hart ligt. Voor wie de streek kent zijn plaatsen en personen soms goed herkenbaar of dan ook weer niet want die of gene plaats of persoon krijgt zoals bij Buysse andere kenmerken en een ander gedragspatroon toegemeten. Een prachtig voorbeeld hiervan is de figuur Ylonka in de roman *Het verschil* uit 2000.

Aan de naam Ylonka is een stukje Poeselse en Hongaarse geschiedenis verbonden. In 1925 heerste in Hongarije grote armoede en hongersnood. De nederlaag in de Eerste Wereldoorlog had staat en bevolking geruïneerd en daarbij was de oogst van 1924 totaal mislukt. Het Hongaarse episcopaat

smeekte de Belgische en Nederlandse bisschoppen om bijstand en voor de vele kinderen, waarvan men vreesde dat zij hiervan het slachtoffer zouden worden, zochten zij pleeggezinnen om hen tijdelijk op te nemen. Beide landen gaven massaal gevolg aan de oproep. Via speciaal hiervoor opgerichte comités konden duizenden Hongaarse kinderen op die manier naar Vlaanderen en Nederland komen. Sommigen zijn hier zelfs gebleven, de meesten keerden na één of twee jaar terug naar hun vaderland. Aan die vreemde namen werd het in de dorpen natuurlijk eventjes wennen. Sommige namen bleven te moeilijk om uit te spreken andere bleven in de oren klinken zoals de naam Ylonka.

Pastoor De Roo en de Hongaarse kinderen die in 1925 door Poeselse gezinnen werden opgevangen. De foto werd genomen in tuin van de pastorie in de Poekestraat.

Schuin over de woning van de pleegouders van Monika van Paemel woonde het gezin Achiel Deolet en Hermanie De Grootte. Daar werd op 22 juni 1943 na vier zonen, waarvan er twee zeer jong stierven, een dochtertje geboren dat men de naam Ylonka wou geven. Dit zorgde voor geen pro-

blemen op het Poeselse gemeentehuis waar het meisje werd geregistreerd onder de naam Ylonka Eulalie Helena. Die vreemde naam, die hij trouwens niet terugvond op de heiligenkalender, was onaanvaardbaar voor de toenmalige Poeselse pastoor Albrecht Roegiers. Vader Deolet dreigde ermee zijn dochter niet te laten dopen en de pastoor gaf schijnbaar toe. De volgende dag werd de kleine Ylonka gedoopt met als eerste naam Maria en als volgende namen Ylonka, Eulalie, Helena. Ylonka verloor haar vader toen ze 5 was en met twee grotere broers rond haar was ze maar al te blij dat ze aan de overkant van de straat een vriendinnetje vond. Monika van Paemel is Ylonka, het Hongaarke, steeds blijven koesteren als een mooie herinnering aan haar eerste vriendschap.

Schoolfoto van Ylonka Deolet in 1951. Ze was toen 8 jaar oud.

...De nacht ontfermde zich over mij. Ik liep over de kasseiweg naar school, hij kwam uit de velden het dorp in geslingerd en kronkelde er de aan de andere kant weer uit, een aanfluiting voor alle rechtlijnigheid; het was een weg om onderweg te zijn. Hij was bultig, aan weerskanten uitgesleten door de karrensporen, als het regende veranderden de putten in modderpoelen. De kasseien werden kinderkopjes, of keikoppen, genoemd. Keikop, werd mij

bij gelegenheid ook toegevoegd. Ik kon die kasseiweg wel dromen, maar nooit zag ik hem zo duidelijk als in die ijskoude kamer, ijlend in het niemandsland van koorts en medicijnen. Ik liep met mijn ransel op mijn rug en keek vliegensvlug van de kasseien naar de velden, en van de velden weer naar de kasseien. Een spelletje waarin je bedreven moest zijn om niet over je voeten te struikelen. In een van die hoeves woonde Ylonka, ze kwam uit Hongarije, had zwarte vlechten en blozende wangen. Als appeltjes om in te bijten. De jongens riepen: 'Kongarije!' als ze passeerde. Haar wangen kleurden nog donkerder, soms rolden er tranen over, maar zij verdedigde zich niet en liep op een sukkeldraffje verder. Dat kon ik niet verdragen, want voor mij was zij een prinses. Een prinses die van ver was gekomen, van de poesta – dat woord alleen al – om kleur aan mijn bestaan te geven. Ik wachtte haar op, met mijn zakken vol keien, en begeleide haar tot aan de poort van de meisjesschool. De jongens riepen Kongarije zoals ze jood en nikker riepen, zonder te weten wat het voorstelde, of wat zij ermee aanrichtten, maar ze riepen het wel met overtuiging. Het waren overgeleverde scheldwoorden, die mensen brandmerkten. Ik had met Kongarije mijn lesje geleerd, Ylonka was een meisje dat mij aantrok met wat eigen aan haar, en verschillend van mij was.

Ik vroeg haar of zij wist wat de koeien deden als ze 's nachts in de weiden bleven: sliepen ze staande – liggen leek me in het bedauwde gras niet aangewezen – of bleven ze wakken om te herkauwen, Ylonka wist het ook niet. Ik stelde voor dat wij op onderzoek zouden uitgaan zodra het volle maan was. Zij keek me even, van opzij, aan met haar donkere ogen en glimlachte. Met de neus in de lucht stapte ik langs de jongens. Zodra het stil was die nacht en de maan als een bleke eierdooier aan de hemel stond, sprong ik van de vensterbank. Ik worstelde me door de rozenstruiken, het was alsof ontelbare klauwtjes mij wilden tegenhouden maar ik ontsnapte. Ylonka was niet op de afgesproken plaats. Ik speurde geruime tijd de kasseiweg af en wachtte op de oprijlaan van de hoeve waar zij woonde. Ik durfde het erf niet te betreden, uit angst dat de hond zou aanslaan. Toen veronderstelde ik dat zij al op weg was gegaan en mij bij de molenberg zou opwachten. Ik rende erheen alsof ik op vleugels werd gedragen, nog altijd onkwetsbaar, maar zij was nergens te bekennen. De koeien stonden onaangedaan in de weide te herkauwen, eentje lag zelfs op haar zijde, de poten opgetrokken, de gezwollen uier in het natte gras. Overal waren er schaduwen die leken te bewegen, en het was alsof ik in de maneschijn de dingen in tegenlicht

zag. 'Ylonka,' riep ik zachtjes. Zij kwam niet. Met kloppend hart begon ik aan de terugtocht. Struikelend liep ik om de molenberg, ik viel haast in een sloot en haalde mijn hand open aan een heg van christusdoorn. Ik hield halt bij een boomgaard om het bloed te likken. Een zacht proesten deed mij verstijven. Een paard boog zijn kop over de omheining en drukte zijn snoet tegen mijn wang. 'O, ben jij het,' hijgde ik. Ik streefde het benige hoofd en de zachte hals waarin ik de harteklop kon voelen, tot het paard er genoeg van kreeg en met een kopstoot te kennen gaf dat ik moest gaan: Vort! Mismoedig droop ik af, en kroop zo onhandig door het raam naar binnen dat ik, als een vis in een net, in de vitrages verwickeld raakte. Alle lichten floepten aan. Tante Adeline schudde mij hardhandig door elkaar. 'Een groot plezier is een rammeling waard,' riep ik uit gewoonte, maar niet uit overtuiging.

Op 14 mei 2005 werd Monika van Paemel ereburger van Nevele en organiseerde Het Land van Nevele een literaire wandeling in de straten van Poesele. Bij de aankomst van Monika van Paemel op het Poeselse dorpspleintje kreeg ze in naam van onze kring bloemen aangeboden door Ylonka Deolet.

Mijn armen en benen zaten onder de schrammen. Ik moest met de tekens van mijn nederlaag naar school, waar de jongens al wisten dat ik op mijn donder had gekregen. Ik meed Ylonka, maar zij liep als een hondje achter mij aan. Tenslotte ging ik aan de rand van de kasseiweg in het hoge gras zitten. Zij kwam met gebogen hoofd bij mij en begon de schrammen op mijn armen te likken. Toen huilde ik wel.

Ik bleef Ylonka naar school begeleiden, maar ik vroeg haar niets meer. Zij was even vreemd als mooi, zij kwam uit Kongarije en was het liefste waarvan ik ooit afscheid genomen heb. Met haar had de weemoed mij aangeraakt. Zij zou in mijn geboortedorp blijven en er meer en meer in passen, terwijl ik weg zou gaan en nooit meer de weg terug zou vinden. ("Het verschil" Meulenhoff bv, Amsterdam, 2000, blz. 56/59)

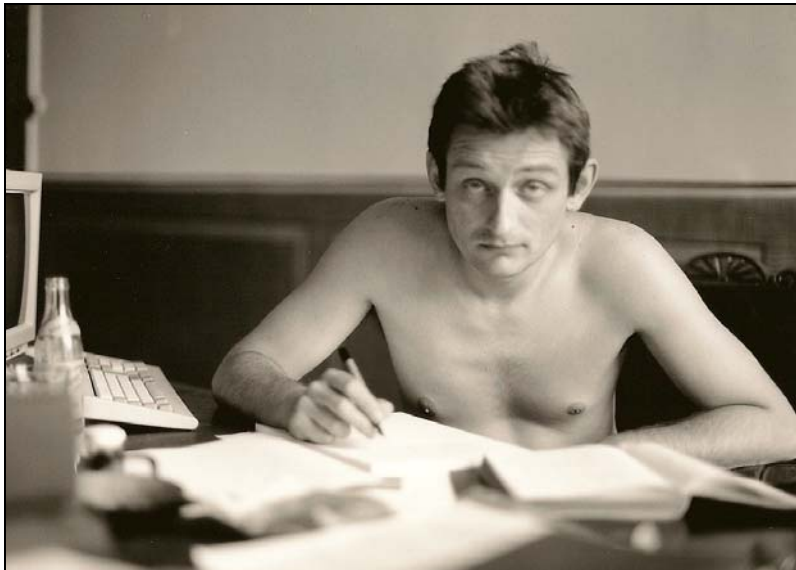
André Bollaert
Poesele

ERWIN MORTIER *GODENSLAAP EN MARCEL*

Erwin Mortier is geboren in Gent op 28 november 1965 en groeide op in Hansbeke.

Mortier studeerde kunstgeschiedenis in Gent en behaalde daarnaast het diploma van psychiatisch verpleegkundige. Van 1991 tot 1999 was hij als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Dr. Guislain Museum, waar hij werkte over het onderwerp geschiedenis van de psychiatrie. In die periode publiceerde hij in diverse literaire tijdschriften als *De Gids*, *De Revisor*, *Het Nieuw Wereldtijdschrift* en *Optima*.

Sinds 1999 leeft Mortier uitsluitend van zijn pen. Hij heeft al verscheidene romans, novelles, dichtbundels en essays gepubliceerd. In 2005 werd Mortier voor een periode van twee jaar tot stadsdichter van Gent benoemd en publiceerde in 2007 *Stadsgedichten 2005–2006*.

*Een schrijvende Erwin Mortier
in het toenmalige klooster van Hansbeke in 1991.*

Zijn eerste roman *Marcel* verscheen in 1999. Voor deze eersteling ontving hij in 2000 de Seghers-Literatuurprijs (Gerard Walschapprijs), de Debutantenprijs en het Gouden Ezelsoor. In 2000 verscheen *Mijn tweede huid, Sluiterijd* (2002), *Alle dagen samen* (2004) en *Godenslaap* (2008). Erwin Mortier reisde in het voorjaar van 2010 met Jef Geeraerts terug naar de evenaar en schreef *Afscheid van Congo*.

Enigszins tot verbazing van Erwin Mortier zelf werd *Godenslaap* gelauwerd met de Ako-literatuurprijs 2009. Dit jaar al verscheen in Duitse vertaling als *Götterschlaf* en de Duitse critica Sabine Brandt schreef hierover in de toonaangevende krant *Die Frankfurter Allgemeine Zeitung*: “Deze roman is een boek dat met verstomming slaat. Het voert ons diep in het dagelijkse leven tijdens de Eerste Wereldoorlog, en het doet dit zo indrukwekkend dat auteur Erwin Mortier die tijd zelf lijkt te hebben meegemaakt.”

Laat ik maar meteen bekennen dat ik door mijn afkomst een bijzondere familieband heb met de Eerste Wereldoorlog. Mijn geheugen en mijn ladden liggen vol relikwieën uit de frontstreek aan de IJzer, zoals de brief die mijn overgrootmoeder schreef aan haar gevluchte dochter in het Franse Orléans, het dagboek van mijn grootvader waarin hij vertelt hoe de eerste Duitse soldaten bij hem in huis binnenstapten en waren opeisten, de foto's van mijn pasgeboren vader in 1915 op de arm van een Rode Kruisverpleegster in een weeshuis in de buurt van de Noord-Franse stad Saint-Omer, een kaartje waarop een Franse legeraalmoezenier bevestigt dat hij mijn moeder heeft gedoopt op 28 december 1914, hij schreef er niet bij dat hij het doopsel toediende op de voutekamer in de ruïnes van het huis van mijn grootouders. Deze herinneringen hebben zich samen met de verhalen van mijn grootouders, grootooms en groottantes in mijn leven ingebeiteld. Het zal u dan ook niet verbazen dat ik *Godenslaap* als een bezetene, traag en bijna woord voor woord heb gelezen. Tientallen keren vroeg ik me af: hoe doet die Mortier het toch, het is alsof er hij zelf bij was.

Godenslaap speelt zich af op het raakvlak tussen de grote geschiedenis en de kleine mensenlevens. Erwin Mortier gaat in *Godenslaap* terug naar de Eerste Wereldoorlog. Hij laat Helena Demont in een bejaardentehuis haar herinneringen in brokken en beetjes vertellen aan haar verzorgster Rachida. Helena is hoogbejaard en heeft altijd notitieboekjes bijgehouden. Helena vreest dat woorden te kort komen om de oorlog te beschrijven, maar probeert het toch.

Tijdens het schrijven van deze roman heeft Erwin Mortier talloze dagboeken en foto's over de Grote Oorlog geraadpleegd, en dat is eraan te merken: inhoudelijk is *Godenslaap* een ijzersterk onderbouwd en genadeloos meeslepend verhaal. Naar goede gewoonte is ook Mortiers taalgebruik om van te smullen. Zijn bedwelmende zinnen dwingen je als het ware om trager te lezen om op die manier nog meer van zijn sensuele taal te genieten.

Nu wil ik nog even in de tijd teruggaan naar het de roman *Marcel*, het debuut van Erwin Mortier en ik plaats dit werk in het tijds klimaat waarin het is ontstaan.

In 1982 presenteerde Maurice De Wilde op TV onder de titel "De nieuwe orde" en "De Kollaboratie" zijn ophefmakende onderzoek. In die kringen die zich door De Wilde aangesproken of zelfs aangevallen voelden, verscheen een stroom van verweerschriften waarin de auteurs moeilijk de werkelijkheid van hun verbeelding konden scheiden.

Ook in de collaboratiegezinnen deden ouders en grootouders de grootste moeite om in de jonge hoofden van hun kinderen en kleinkinderen hun omfloerste, verbloemde waarheid in te laten sijpelen. In zo'n omgeving vol geheimzinnige, toegedekte verhalen is Erwin Mortier in Hansbeke opgegroeid.

In dat fameuze jaar 1982 was Erwin Mortier 17 jaar en hij zal als jongvolwassene allicht de geschiedkundige feiten uit de interviews van de Wilde hebben afgewogen tegen de vergoelijkende verhalen uit zijn omgeving. Misschien zijn die heersende gezinscodes in zijn geheugen blijven hangen en in 1998 heeft hij het geheim dat sinds de oorlog in de familie werd bewaard in zijn debuutroman *Marcel* ontdekt. Erwin Mortier schreef *Marcel* als het ware aan een stuk door op de bovenste verdieping van het klooster van Hansbeke. De nonnen hadden het klooster verlaten en in de slaapzaal waar een zweem van devotie hing, trok Mortier zich terug.

In het middelpunt van zijn verhaal staat een klein jongetje, dat door zijn grootouders wordt opgevoed, ergens op het Vlaamse platteland. Tegelijk draait het verhaal om Marcel, die enkele decennia eerder aan het Duitse Oostfront is gesneuveld en wiens portret deel uitmaakt van de verzameling portretten die de grootmoeder van alle overleden familieleden aanlegt.

In een suggestieve stijl geeft Erwin Mortier een scherp, ironisch en soms hilarisch beeld van de familie en de kennissenkring, die moeten leven met een verleden dat ze beurtelings willen verbloemen en onthullen. De jongen kijkt die wereld in, begrijpt haar niet, en wordt gefascineerd door de ogen van Marcel op dat portret in het zonlicht. Intussen hopen de grootouders dat hun kleinkind ooit getuigenis af zal leggen van de pijnlijke familiegeschiedenis, en dat de jongen een nieuw, schoon begin zal vormen en dat heeft Mortier met zijn debuut gerealiseerd.

Jan Luysaert
Merendree

BOEKBESPREKING

“GESCHIEDENIS VAN LOVENDEGEM”

In februari 2010 verscheen de 'Geschiedenis van Lovendegem'. Het lijvige werk beslaat exact 742 bladzijden, aangevuld met een CD-rom waarop de bibliografie en bijkomende teksten staan. Een tekenetje binnen de gedrukte teksten duidt aan waar de lezer extra informatie kan vinden op de CD-rom. De bibliografie op CD-rom uitgeven heeft zo zijn voordeel: je spaart dure gedrukte bladzijden en wie echt wil weten welke werken de auteurs hebben geraadpleegd kan dat op CD-rom lezen.

Het boek is geschreven door enkele leden van de Werkgroep Geschiedenis van Lovendegem, waartoe ook personen behoren die zelf niet hebben geschreven maar op een andere manier hun steentje hebben bijgedragen, bijv. door het leveren van fotomateriaal. De eindredactie was in handen van Maatje van der Laak.

Het werd reeds bewezen met de uitgave van de geschiedenis van Deinze, Lotenhulle, Bellem, Aalter of Sleidinge dat in een werkgroep elke auteur zich kan toeleggen op zijn of haar specialiteit en er dus het beste kan van maken. Hierbij dringen zich enkele voorwaarden op: het domein van elke auteur moet nauwkeurig worden afgebakend, er moet overleg zijn tussen de auteurs onderling en een eindredacteur moet de tekst stevig in handen en onder controle houden. Op die manier kunnen overlappingen worden vermeden en vergeten of nauwelijks uitgewerkte thema's tijdig worden opgespoord en bijgestuurd. Ik kom hierop verder nog terug.

Het boek bestaat uit acht lijvige hoofdstukken. Bij elk hoofdstuk vermelden we tussen haakjes de auteur(s).

- I: Het ontstaan van Lovendegem (Geert Andries);
- II: De vormentaal van het landschap (Antoon Verhoeve);
- III: Archeologische informatie (David Vanhee);
- IV: Politieke en bestuurlijke geschiedenis (Geert Andries en Maartje van der Laak);
- V: Sociaal-economische geschiedenis (Luc Neyt en Ann Mattheeuws);
- VI: Parochiale geschiedenis (Geert Andries);
- VII: Onderwijs (Ann Colpaert);

VIII: Bouwkundig erfgoed (Rita Vlaeminck en Johan De Wilde);

IX: Cultuur, sport- en verenigingsleven (Antoon Steyaert en Julien Van Damme).

In deze auteurslijst vinden we jammer genoeg niet meer de naam terug van de te jong gestorven drijvende kracht achter de Geschiedenis van Lovendegem: Albert Andries (1931-2009). Reeds in het begin van de jaren 1980 begon hij zijn opzoekingen. Jarenlang fietste hij geregeld van Lovendegem naar het Rijksarchief in Gent, waar hij zich verdiepte in vele bundels Lovendegemse documenten. Zijn notities en basisteksten werden o.m. door zijn zoon Geert gebruikt om enkele hoofdstukken van de geschiedenis van Lovendegem te stofferen.

Aangezien ik het studieparcours van Geert Andries het best ken, wil ik aan zijn voorbeeld aantonen dat het toekennen van een bepaald hoofdstuk aan één auteur de kwaliteit van dat hoofdstuk ten gunste bepaalt.

Geert is niet alleen de zoon en geestelijke erfgenaam van Albert Andries, hij is ook de auteur van het deel Lovendegem in de reeks Meetjeslandse Toponiemen tot 1600 (verschenen in 1993). In deze toponymische studie heeft hij bewezen dat hij taalkundig geschoold is en een groot gevoel heeft voor de heemkundige-, geschiedkundige- en bodemkundige achtergrond van de Lovendegemse toponiemen. Zijn belangstelling voor toponymie is niet blijven steken in 1993; als lid van de Stichting Achiel De Vos en blijft hij de ontwikkelingen van de toponymie op de voet volgen. Puttend uit deze ervaring heeft hij de ontstaansgeschiedenis van Lovendegem gedetailleerd beschreven. Bovendien is dit hoofdstuk prachtig geïllustreerd met fragmenten van oude kaarten, oude prentkaarten en recente luchtfoto's.

Ik keek echter verbaasd op toen ik toen ik op blz. 17 las "... de Poeke, die voor de *duidelijkheid de benaming Neerkale* (cursivering van J.L.) kreeg". Waarom de naam Neerkale duidelijker is dan Poeke is mij een raadsel. We moeten wachten tot op blz. 82 waar David Vanhee verklaart hoe de vork in de steel zit: Kale komt uit het Latijn *canalis* en is een nieuwe naam voor gekanaliseerde waterlopen. Was de Geschiedenis van Lovendegem achteraf nog eens grondig nagelezen geweest dan zou reeds op blz. 17 duidelijk hebben gestaan waarom de naam Poeke later (Neer)kale werd.

In het hoofdstuk over archeologische in Lovendegem legt David Vanhee eerst de opeenvolgende periodes uit de prehistorie uit en gaat dan dieper in op de vondsten in Lovendegem. Omdat er tot op heden geen onderzoek

is gebeurd naar de Romeinse tijd in Lovendegem, dient de auteur zich op voorbeelden te richten uit de ruimere regio (blz. 88-89). Voor de Middeleeuwen komt het recente onderzoek op de site Supra Bazar in Lovendegem goed aan bod.

In het hoofdstuk Politieke en bestuurlijke geschiedenis is het weer Geert Andries die zich heeft toegelegd op de feodaal-administratieve structuur. Terloops vonden we als kopje van een paragraaf de titel "Aanhangers van het protestantisme".

Vanuit de kennis dat de gemeenten Lovendegem, Vinderhoute, Merendree, Bellem en Hansbeke zeer veel aanhangers van de het protestantisme in het algemeen en het doperdom in het bijzonder kenden, hoopte ik een beklijvend en samenvattend hoofdstuk over deze bijzonder belangrijke periode uit de Lovendegemse geschiedenis te kunnen lezen vooral omdat G. A.C. van Vooren (Oostvlaamse immigratie in westelijk Staats-Vlaanderen in de eerste helft der zeventiende eeuw, in *Liber amicorum Achiel De Vos*, Evergem, 1989, p. 259-266) en N. Kerckhaert (De heresie in het Meetjesland tijdens de eerste helft der 17e eeuw, in *Appeltjes van het Meetjesland*, jg. 6 (1954), Eeklo, 1955, p. 5-27) hiervoor reeds veel vroeger een aanzet hadden gegeven. In het hele werk vond ik wel geteld vier keer het woord *hervorming*, *anabaptist* of *reformatie* (blz. 108, 172, 290 en 495) maar er wordt met geen woord gerept over de grote impact die de Reformatie had o.m. in Lovendegem of over de honderden inwoners uit overigens bekende families die met hun have en goed Lovendegem hebben verlaten en naar het Noorden zijn gevlucht, waar hen een veilige en vaak betere toekomst wachtte.

Tijdens de lectuur vielen mijn oog op andere blinde vlekken. Is de Omwenteling van 1830 in Lovendegem dan zo vreedzaam verlopen als de auteur ons wil doen geloven? Wat is er bijv. gebeurd met burgemeester Bernardus Bibauw die in 1830 het Lovendegemse schip heeft verlaten? Is hij zonder slag of stoot vertrokken en gewoon opgevolgd door Joannes-Frans Van Hecke? In Nevele bijv. waren er in die septemberdagen 1830 zware rellen en is er een dode gevallen. Niet dat ik ook graag in Lovendegem bloed had willen zien vloeien... Is het en montagefout dat op blz. 240 in het hoofdstuk over de Belgische Omwenteling twee foto's van hedendaagse bolders staan afgedrukt?

Over de Schoolstrijd van 1878-1884, die in deze streek bijzonder hard heeft gewoed, lees ik enkele verwarde paragrafen. Liever dan de paragraaf "De Vrije Lagere Aangenomen Jongensschool", waarin af en toe naar de schoolstrijd van 1879-1884 wordt verwezen, bijv. met het zinnetje "dit alles leidde tot een hevige schoolstrijd", had ik enkele bladzijden willen lezen waarin over die schoolstrijd was uitgeweid.

En wie het hoofdstuk over de Tweede Wereldoorlog leest - inmiddels ligt die vijftigste jaar achter ons - krijgt de indruk dat zelfs jonge auteurs in een wijde boog rond dit thema heen lopen. Ik vestig de aandacht op een cryptisch zinnetje (blz. 247): "toch wilden de Lovendegemse oorlogsburgemeester en -schepenen blijkbaar hun sympathie voor collaborateurs uitdrukken". Wie waren ze en hoe hebben ze hun sympathie uitgedrukt, toch niet enkel door een straat te noemen naar Reimond Tollenaere? Ik begrijp ook niet waarom op bijvoorbeeld blz. 249 het woord 'landverraders' tussen aanhalingstekens wordt geschreven en collaborateur niet. Sommige lokale geschiedschrijvers voeren aan dat het nog veel te vroeg is om over de Tweede Wereldoorlog en zijn gevolgen te schrijven omdat sommige betrokkenen nog leven. In Tielt hebben K. Ravyts en P. Struyve met hun boek *Het Tieltse 1940-1945. Bedreigd, bezet, bevrijd* bewezen dat je zonder je leven in gevaar te brengen kan schrijven over de Tweede Wereldoorlog.

Het blijft een verdienste dat bij het begin van elk hoofdstuk geschiedkundige- en andere begrippen die in het hoofdstuk worden gehanteerd, nauwkeurig worden verklaard, zoals bijv. op blz. 140 de begrippen baljuw, prater, meier, griffier, ontvanger, enz.

Elk hoofdstuk is een afgewerkt geheel en is een levend bewijs dat de verschillende auteurs de juiste man/vrouw op de juiste plaats waren. Zo is bijv. in het hoofdstuk Sociaal-economische Geschiedenis de evolutie van het grondbezit en grondgebruik (blz. 283) helder en aantrekkelijk uitgewerkt: het leest als een roman en brengt ons in het hart van het vroegere dorpsleven. In het hoofdstuk Parochiale Geschiedenis waardeer ik de overzichtelijke structuur, de stapsgewijze verklaring van het parochiebestuur (vanaf blz. 443) en de mooie illustraties in het onderdeel over kerkgebouw en de kerkschatten.

In het hoofdstuk Bouwkundig Erfgoed verdient de uiteenzetting over de zeven kastelen van Lovendegem onze bijzondere waardering. De afbeelding van de oude kaarten en de foto's van de vroegere kastelen illustreren dit hoofdstuk zeer aantrekkelijk.

Over het verenigingsleven schrijven, blijft een avontuur vooral omdat veelal de bronnen verloren zijn gegaan. Veel verenigingen houden helemaal geen archief bij zodat geschiedschrijvers vaak genoodzaakt zijn over de huidige verenigingen te schrijven. Toch is het mogelijk de artikeltjes over de sportverenigingen (voetbal, duivensport, vinkensport, wielersport) iets meer aan bod te brengen. In Het Land van Nevele zijn wij er toch in geslaagd aan de hand van oude kranten en tijdschriften hierover enkele lange artikelen te publiceren.

Het siert de auteurs omdat zij erin geslaagd zijn op tien jaar tijd dit meesterwerk tot een goed einde te brengen. In tegenstelling tot bijv. De Geschiedenis van Deinze konden zij nauwelijks terugvallen op vroeger verschenen artikelen of studies. Het boek is bijzonder verzorgd uitgegeven; enkel met de materiële en logistieke steun van het gemeentebestuur is dit mogelijk, wil men het boek tegen een aanvaardbare prijs verkopen.

Voor alle inlichtingen kunt u terecht bij Dienst Cultuur van de gemeente Lovendegem, tel. 09 370 70 13.

Jan Luyssaert
Merendree

VERSLAGEN

25 september 2010: **Buysses literaire erfgenamen** - Literaire avond met **Monika van Paemel** en **Erwin Mortier** en toekenning van de **“Nevelse Huwier”** aan beiden op zaterdag 25 september 2010 om 20 uur in de Klaproos, Stationsstraat 20, Landegem. 93 aanwezigen.

In zijn openingstoespraak vertelt voorzitter André Bollaert waarom er zo een levendige interesse bestaat bij de heemkundige kring Het Land van Nevele voor de literatuur.

Van harte welkom op **“de literaire erfgenamen van Cyriel Buyse”** een literaire avond georganiseerd door de heemkundige kring Het Land van Nevele waarop we tevens hulde willen brengen aan twee groten van de hedendaagse Nederlandse literatuur Monika van Paemel en Erwin Mortier. De heemkundige kring Het Land van Nevele is een culturele vereniging die zich bezig houdt met het bestuderen van en het publiceren over ons erf-

goed. Ons historische Land van Nevele is de streek of het land waar Monika van Paemel en Erwin Mortier zijn geboren en/of opgroeiden.

Het werkgebied van onze erfgoedkring is veel groter dan het grondgebied van de huidige gemeente Nevele en omvat ook de vroegere gemeenten Lotenhulle, Poeke, Meigem, Vinkt, Zeveren, Sint-Martens-Lerne en Bachte-Maria-Lerne met het kasteel van Ooidonk, eertijds het kasteel van de heren van Nevele.

Misschien vragen sommigen onder u zich af wat een erfgoedvereniging heeft te maken met literatuur? Wel voor ons is dat de vanzelfsprekendheid zelve geworden. Deze geschiedenis begint in de eerste helft van de 19de eeuw en heeft eigenlijk te maken met enkele Franse en Duitse emigranten die hier een onderkomen en/of de ware liefde vonden en hier zorgden voor nakomelingen. Die nakomelingen en hun vrijdenkende omgeving maakten het mogelijk dat zij de kans kregen zich te ontwikkelen in een wereld waar de gewone man en vrouw in Nevele ver van af stond en eerder wantrouwig naar opkeek. Deze wereld was de wereld van de literatuur, de wereld van het geschreven woord.

Die nakomelingen waar we het over hebben zijn de drie gezusters Loveling, dochters van Herman en Marie Comparé, de weduwe van Jacques Fredericq wiens ouders Franse inwijkelingen waren. De oudste dochter Pauline werd geboren te Nevele op 18 januari 1832 en zal later huwen met Louis Buysse. Rosalie Loveling, de tweede dochter, werd op 20 maart 1834 in Nevele geboren en twee jaar later op 17 mei 1836 werd Virginie geboren. In 1846 na het overlijden van haar echtgenoot Herman Loveling, ook Löveling genoemd, gaat Marie Comparé in Gent wonen bij haar zoon Cesar Fredericq die daar dokter is. Daar maken de gezusters Loveling kennis met de Gentse intellectuele kringen waar een liberaal-antiklerikaal gedachtegoed heerst en ze zullen enkele jaren later als vrijzinnigen naar Nevele terugkeren.

Rosalie en Virginie hadden veel poëzie gelezen voordat ze zelf begonnen te dichten. Samen brachten ze enkele novellen uit, die zowel het plattelandsmilieu met zijn boerenbevolking als de stadsburgerij tot onderwerp hadden. Deze werden ondermeer gepubliceerd in het *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje*. Het leverde hen de bijnaam op van de 'Nevelse nachtegalen'. Na een pijnlijke ziekte overleed Rosalie te Nevele op 4 mei 1875.

Virginie Loveling werd een dame die in Vlaanderen respect afdwong. Als sterk geëngageerde auteur koos ze tijdens de schoolstrijd (1878-1884) resoluut de kant van het officiële onderwijs en trok fel van leer tegen de clerus die volgens haar teveel invloed had op het platteland. In die periode

schreef ze de roman '*Sofie*', een verhaal over de schoolstrijd in Nevele. Haar latere werken zijn milder van toon en spelen zich vooral af op het platteland. Haar roman '*Een dure eed*' uit 1891 werd in 1895 bekroond met de *Vijfjaarlijkse Prijs voor de Nederlandse Letterkunde*. Samen met '*De twistappel*' geldt dit werk misschien wel als het belangrijkste uit haar oeuvre. Tijdens de Eerste Wereldoorlog hield ze een oorlogsdagboek bij dat pas in 1999 werd uitgegeven en een onschatbare bron van gegevens bevat over het dagelijkse leven tijdens de Grote Oorlog. Ze overleed in Gent op 1 december 1923.

Pauline Loveling huwde Louis Buysse, een ambitieus man die in Nevele een cichoreifabriek oprichtte waar hij graag zijn oudste zoon Cyriel als zijn opvolger had aangesteld. Zoon Cyriel zag dat echter niet zitten en gestimuleerd door zijn tante Virginie zou hij schrijver worden. Met zijn werk dat getuigt van een scherp observatievermogen, een bijwijlen rake humoristische typering en een levensechte weergave van de situaties die hij rondom zich zag en hoorde werd hij een van de belangrijkste grondleggers van de moderne roman in Vlaanderen. Voor zijn levensverhaal verwijzen we graag naar de onvolprezen biografie van Joris van Parys '*Het leven niets dan het leven, Cyriel Buysse en zijn tijd*' die in 2007 verscheen.

Onze heemkundige kring Het Land van Nevele die in 1970 werd opgericht, wijdde in 1972 twee literaire monografieën aan Cyriel Buysse en de gezusters Loveling. In de literaire monografie van Buysse werd trouwens voor het eerst de volledige tekst gepubliceerd van zijn gemeenteraadsverslagen uit 1885 die ondertussen wellicht reeds duizendmaal werden opgevoerd als '*De raadsheren van Nevele*'. Het werd voor onze kring het begin van een boeiende literaire verhouding met de schrijver, zijn familie en de figuren en plaatsen uit zijn boeken die er toe leidde dat tot op heden in onze tijdschriften meer dan 600 bladzijden hierover werden gepubliceerd.

Op 13 mei 1978 werd op initiatief van de heemkundige kring Het Land van Nevele en het Museum Rietgaverstede in samenwerking met de VTB-VAB voor Rosalie en Virginie Loveling een gedenkplaat onthuld aan hun geboortehuis in de Langemunt te Nevele en in het kader van de Route van de Meetjeslandse poëzie- en taalminnaars, werd als slot van onze Buyssewandeling van 19 april van vorig jaar in dezelfde Langemunt ter hoogte van het Schipdonkkanaal een poëziepaneel onthuld met daarop de gedichten

'*Het geschenk*' van Rosalie Loveling en '*Het buitenmeisj*' van Virginie Loveling.

In de aanloop naar de Buyssejaren 2007 (de 75ste verjaardag van zijn overlijden) en 2009 (de 150ste verjaardag van zijn geboorte) stelde Het Land van Nevele in 2005 en 2006 de rondreizende tentoonstelling '*Mijnheer Cyriel*' samen. Volgens een ruwe schatting telde deze tentoonstelling tot op heden zo'n 20.000 bezoekers.

Buysse en Nevele, Buysse en de Nevelaars. Enkele decennia geleden werd niemand in Nevele er graag aan herinnerd dat zijn voorouders of verwanten in een van de werken van Buysse zouden zijn ten tonele gevoerd want die Buysse was voor de goegemeente een beetje van een vuilschrijver wiens boeken men beter niet las, tenzij in het geniep, want ze zouden misschien de lezer wel op verkeerde gedachten kunnen brengen. Maar de tijden veranderen en vandaag zijn vele Nevelaars er trots op dat hun dorp als decor diende voor de novellen en de romans van '*Mijnheer Cyriel*'. Die volkse verering gaat soms ver en men heeft hier de laatste jaren van Buysse eerder een folkloristisch object gemaakt waarbij men dreigt te vergeten wat voor een groot schrijver hij is geweest.

Geachte aanwezigen. Met een beetje chauvinisme zouden we het Land van Nevele de bakermat van de moderne Vlaamse literatuur kunnen noemen. In hetzelfde jaar van Virginie Loveling werd hier ook Aldemar Camille Van der Cruyssen geboren. Van der Cruyssen, die net als Buysse en de zusters Loveling in Nevele een straat kreeg naar hem genoemd, was een goede vriend van Hendrik Conscience en was zelf niet onverdienstelijk als schrijver van enkele boeken die we eerder zouden kunnen catalogeren in de orde van de stichtende romans.

In de jaren dertig van vorige eeuw stichtte pastoor Baziel De Craene in Bachte-Maria-Lerne de Vlaamse Poëziedagen die later naar de huidige Nevelse deelgemeente Merendree verhuisden waar ze hun grootste bloei kenden. Vele dichters en schrijvers vertoefden tijdelijk in het historische Land van Nevele en in een eenvoudige arbeiderswoning langs de Damstraat in Sint-Martens-Lerne op nauwelijks 4 km van het centrum van Nevele schreef Hugo Claus '*De Metsiers*', zijn eerste literair meesterwerk. Ook Jef Geeraerts die de rust van de Leiestreek opzocht, woont eigenlijk op

het grondgebied van het historische Land van Nevele. In Baarle is er trouwens nog een herbergnaam die hieraan herinnert.

Vanavond zijn we dan ook trots en gelukkig dat we hier twee literaire erfenamen van onze grote Cyriel Buysse kunnen eren. Ik wil hier besluiten met zeer kort eventjes te citeren wat onze gehuldigden van vandaag over Cyriel Buysse schreven in het laatste nummer van de *Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap*. Onder de titel 'L'Alcool et Flavie' bespreekt Erwin Mortier er de roman 't Bolleken' en hij besluit over Buysse als volgt: *"Wie zijn werk niet kent, mist iets. Wie hem afdoet als gedateerd of oubolig heeft ongelijk. 't Bolleken biedt een ideale kennismaking met een literator van formaat. Voor deze roman geldt evenzeer wat een van de personages zegt over de tomatensoep die ten huize Vital ter tafel komt: 'Ca procurait une sensation agréable et ça vous collait un fond.'"*

Monika van Paemel is na haar laatste roman 'De koningin van Sheba' het werk van Buysse beginnen herlezen en schrijft *"...ik kan niet anders dan mijn bewondering uitdrukken en bekennen dat ik hem schatplichtig ben. Zijn werk blijft overeind en doorstaat de tijd door de zelfzekere vertelpositie, de rake typering, de milieuschilderingen, de nuchterheid en de ironie, maar ook door het mededogen voor het onvermogen van de mens. "*

Na zijn openingstoespraak stelde de voorzitter Monika van Paemel voor, de eerste gehuldigde van de avond, en belichtte hierbij ook de figuur van

104

Ylonka in Van Paemels werk (zie blz. 85 tot 90 in dit tijdschrift). Voor-
drachtkunstenares Trees Coppieters las een fragment voor uit de roman
"Het verschil". Trees is voordrachtkunstenares en was als dusdanig be-
roepshalve verbonden aan de Stedelijke Academie voor Muziek en Woord
in Lokeren.

De tweede gehuldigde van de avond, Erwin Mortier werd voorgesteld door
Jan Luyssaert, stichter en erevoorzitter van Het Land van Nevele (zie blz. 91
tot 94 in dit tijdschrift). Jan is germanist, afkomstig uit Avelgem, de streek
van Stijn Streuvels die nu niet bepaald een vriend van Cyriel Buysse kon
genoemd worden. Jan woont sinds 1968 in het Land van Nevele en is zich
steeds meer gaan verdiepen in de figuur van Buysse en zijn werken. Samen
met prof. dr. em. Johan Taeldeman stelde hij in 1974 het boekje '*Literaire
benevelingen*' samen waarin een bloemlezing verscheen uit werken van
auteurs uit het Land van Nevele. Jan is ook bestuurslid van het Cyriel Buys-
se Genootschap. Naast de literatuur draagt vooral de toponymie zijn grote
interesse weg. Op dit ogenblik werkt hij aan de toponymie van de deelge-
meente Nevele die eind volgend jaar zal verschijnen.

Erwin Mortier las voor uit zijn eerste grote roman '*Marcel*' die hij schreef
op de zolder van het klooster van Hansbeke.

Gastspreker van de avond was prof dr. em. Anne-Marie Musschoot. Zij was
gewoon hoogleraar moderne Nederlandse literatuur en algemene litera-
tuurwetenschap aan de Universiteit Gent. Ze is sinds 1999 werkend lid van
de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde waarvan
ze vorig jaar trouwens voorzitter was. Samen met professor Antonin Van
Elslander gaf ze tussen 1974 en 1982 het verzameld werk van Cyriel Buysse
uit. Prof. Musschoot is voorzitter van de Cyriel Buysse Genootschap en
staat er in voor de samenstelling en de eindredactie van de *Mededelingen
van het Cyriel Buysse Genootschap*. Naast talloze artikels over moderne
Nederlandse literatuur en literair-kritische opstellen is ze samen met Arie
Jan Gelderblom sinds 2006 hoofdredacteur van de achtdelige nieuwe Ne-
derlandse literatuurgeschiedenis die in opdracht van de Nederlandse taal-
unie wordt uitgegeven. Professor Musschoot is reeds jaren lid van Het
Land van Nevele en is dus ook goed op de hoogte van de geschiedenis van
onze streek. Enkele maanden geleden was ze nog gastspreker op het Ko-
ninklijk paleis te Brussel.

We zijn dan ook zeer vereerd dat ze op onze uitnodiging inging om het literaire werk van onze twee gehuldigden van vanavond hier in het auditorium aan de bibliotheek van Nevele voor te stellen.

Na de lezing van professor Musschoot (zie blz. 77 tot 84 in dit tijdschrift) leest Monika van Paemel voor uit '*De koningin van Sheba*' en het fragment over Vinkt uit '*De Vermaledijde vaders*'.

Voor de uitreiking van de Nevelse Huwier neemt voorzitter Bollaert opnieuw het woord. Hij vertelt dat de Orde van de Nevelse Huwier een onderscheiding is die naar aanleiding van de tiende verjaardag van de Heemkundige Kring op 27 januari 1980 werd ingesteld. Een *huwier* is een verdwenen Nevelse perensoort, waarvan we vroeger alleen de naam kenden uit oude geschriften. Sinds kort weten we dat het hier gaat om een perensoort afkomstig uit de verdwenen abdij van Aywières in het plaatsje Lasne bij Waterloo in Waals-Brabant. Verder onderzoek wees uit dat Nevele tijdens de 15de eeuw een niet onbelangrijke fruitstreek was waar de handelaars onder andere contacten onderhielden met het vroegere Brabant en meerdere fruitsoorten invoerden in onze streek.

Met een schaal waarop een peer staat afgebeeld, tonen we onze achting en dankbaarheid aan personen die in onze gemeente of streek een bijdrage hebben geleverd tot het beschermen of bewaren van het patrimonium of die zorgden voor een uitstraling van onze streek tot ver buiten onze gewesten. Zo werden de Buissekeners professor Antonin Van Elslender, professor Anne-Marie Musschoot en Joris van Parys ook reeds opgenomen in de Orde van de Nevelse Huwier. Dit voorjaar ontving graaf Juan t'Kindt de Roodenbeke, eigenaar en bewoner van het historische Kasteel van Ooidonk, de Nevelse Huwier en vandaag zijn we dan ook trots dat we Monika barones van Paemel en Erwin Mortier deze onderscheiding kunnen toekennen. Hun verdienste op literair gebied overstijgt ver onze landsgrenzen en dat ze hier zijn vanavond bewijst dat ze ondanks hun vele successen nog steeds veel van hun geboortestreek zijn blijven houden. Daarom zijn we dan ook terecht dubbel fier op hen.

Met dank aan onze secretaris Patrick Tuytschaever voor de geslaagde PowerPoint presentatie.

(A.B.)

Herkomst afbeeldingen

Kaartfoto: Uittreksel uit de kaart bij het landboek van Nevele van 1639-1640 (RAG)

Familie Van den Abeele, Sint-Martens-Latem: 3

Bijdragen tot de geschiedenis der stad Deinze (KOK), jg. 16 (1649), p. 151-166: 27

André Bollaert: 86

Erwin Mortier: 82, 91

Fotoarchief Het Land van Nevele: 78, 89, 100, 104, 106.

Wikipedia-Filips van montmerency: 53

Ylonka Deolet: 87